

KERESZTÉNY MAGVETŐ

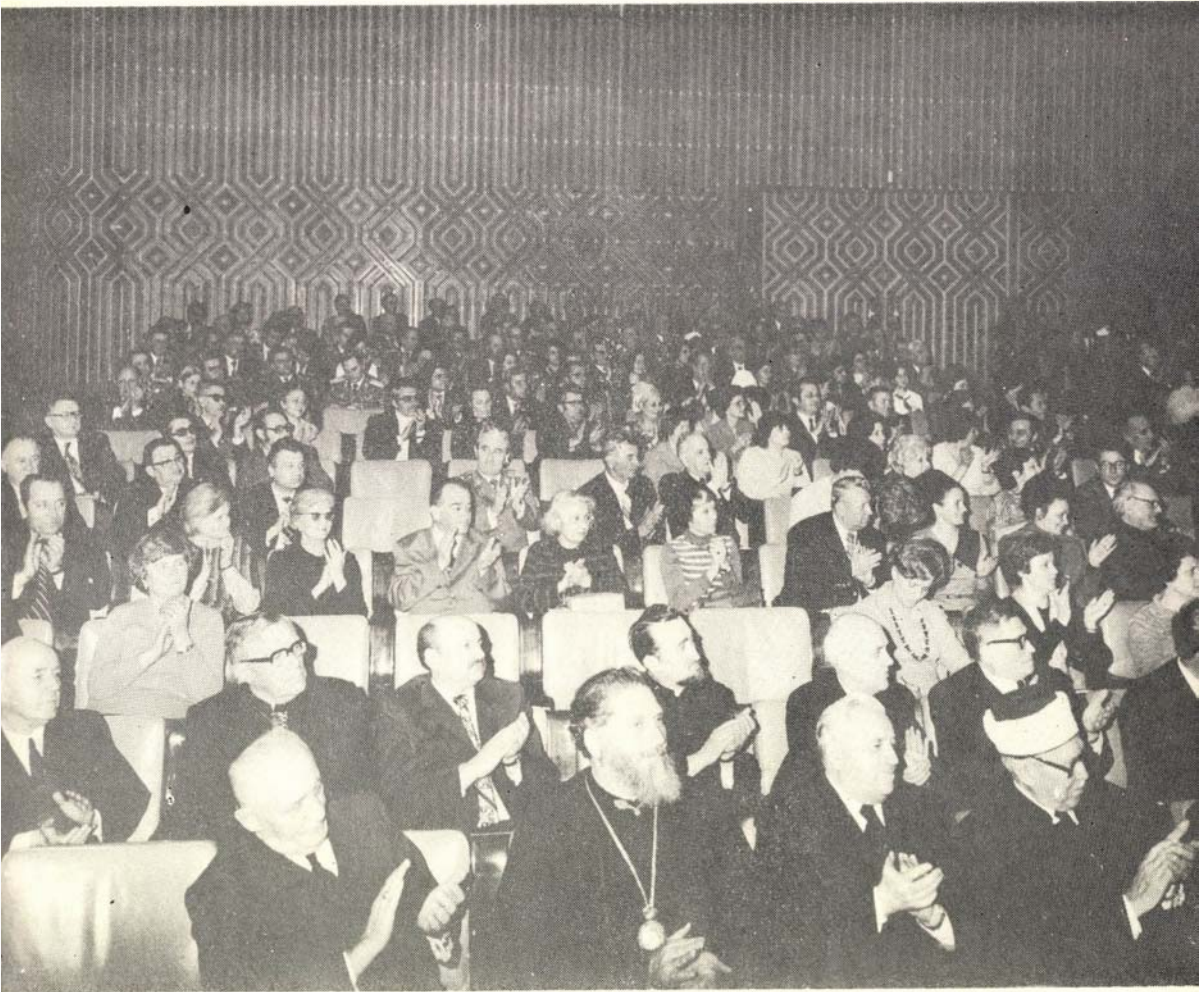
86. ÉVFOLYAM 1 – 2. SZÁM — ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

1980

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

KERESZTÉNY MAGVETŐ

1—2. szám

86. évfolyam

1 9 8 0

KOLOZSVÁR-NAPOCA

TARTALOM

Dr. Kovács Lajos:		
Újévi pásztorlevél	3	
A kiteljesedő demokrácia és egység jegyében	4	
Dr. Kovács Lajos:		
Isten és ember szolgálatában. Püspöki jelentés az unitárius egyház 1979. február 1.—1980. március 15. közötti szolgálatáról	6	

TANULMÁNYOK

Dr. Szabó Árpád:		
Az újtestamentumi tudományos kutatás legújabb eredményei IV. r.	18	
Egyed Ákos:		
Berde Mózes 1848-ban	27	
Binder Pál:		
A Schässburger-Segesvári család és a kolozsvári Heltai nyomda	33	
Ritoók Zsigmondné:		
A Balassi Comoedia és Karádi Pál	39	
Kisgyörgy Zoltán:		
A „Filius posthumus“ Erdővidéken	44	
Jakab Dénes:		
Megg halt Gellérd Imre	45	

SZÓSZÉK — ÚRASZTALA

Botha Dénes:		
A tűz	52	
Dr. Szász Dénes:		
Lángolva élni	54	
Török Áron:		
A farizeus és a vámszedő imája	57	
Báró József:		
Felebarátunkat vegyük észre	59	
Bálint Ferenc:		
Hasonlatos a mennyeknek országa...	61	

Kovács István:	
Gyermek az időben	64
Mindeneket megszerzek neki	65
Jószóval vagy veréssel?	67
„Szólj egy szót...”	69
Vadgesztenye	70
A lélek szépsége	73
EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	75
KÖNYVSZEMLE	84

KERESZTÉNY MAGVETŐ

Alapítási éve 1861

Megjelenik negyedévenként

Kiadja az Unitárius Egyház

Postacím: 3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9. Telefon 14609. Szerkesztő bizottság: dr. Kovács Lajos püspök (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád, Szabó Dezső (szerkesztők), Sebe Ferenc és András György

ÚJÉVI PÁSZTORLEVÉL

Szeretett híveim!

A tovatúnt esztendőtlől búcsúzva és az új évet köszöntve, mindenekelőtt gondolatban néhány pillanatra végigéljük az elmúlt esztendő fontosabb egyházi eseményeit, amelyeknek középpontjában egyházalapítónkra, Dávid Ferencre való emlékezésünk állott, mártírhálálának 400 éves évfordulóján. Egyházi és egyházközösségi szinten egyaránt kegyelettel emlékezve, ünnepi zsinatunkon és a dévai vár cellája előtt áhítatos lélekkel, hazai és külföldi hittestvéreinkkel együtt tisztességet téve, mély meghatottsággal magasztos szellemét idéztük. Ez emlékezés által istenhitünkben, egyházunkhoz való ragaszkodásunkban és evangéliumi lelkületet árasztó hivatástudatunkban megerősödtünk, megszentelödtünk.

Mindezárt gondviselő Istenünknek remegő lélekkel hálát és köszönetet mondunk.

Szívből jövő újévi köszöntésemet két bibliai vershez szeretném kapcsolni. A Példabeszédek könyve 20-ik fejezetének 15. versében ezt olvassuk: „Van arany és drágagyöngyök sokasága, de drága szer a tudománnyal teljes ajak.“ A 2. Tesszalonikai levél 2. részének 17. verse pedig így hangzik: „Isten, a mi Atyánk erősítsen meg minden tudományban és jócselekedetben.“

Példaadó tanítómesterünk önmagából minden gondolatával, minden szavával és minden cselekedetével Istent sugározta. Egész élete aláztos, de öntudatos bizonyágtétel volt Istennek, az Atyának fensége, nagysága és az örök emberhez lehajló jósága, megbocsátó szeretete és gondviselése mellett. Hitt az emberben, szüntelen fejlődésének lehetőségében, alkotó képességében, hitt, a mai nyelven szólva, a földi, világi tudományban. De különbséget téve a múltó és az örök, a látható és láthatatlan értékek között, minden érzésével, gondolatával, hitével és gyermeki bizalmon alapuló imádkozásával gondviselő Atyjába kapaszkodott, abban a szent meggyözödéshben, hogy minden ismeretnek és titoknak végső megoldása Isten.

Mi, akik az evangéliumi életeszmény hirdetőinek és cselekvőinek valljuk magunkat, újév reggelén első szavunkkal és első gondolatunkkal Istenünk felé fordulunk. Mulandó voltunk, kicsinységünk, Tőle való teljes függésünk tudatában remegő áhítattal lélekáldozatot mutatunk be előtte az ismeretlen új esztendő kezdetén, tudva, a zsoltáriróval együtt, hogy „ha az Úr nem építi a házat, hiába dolgoznak azon annak építői; ha az Úr nem órzi a várost, hiába vigyáz az órízó“. Ugyanakkor Jézus szellemében és mindig időszerű útmutatásai szerint tekintetünket

a földi világ, közösségi kötelességeink, felebarátaink iránti feladataink felé fordítjuk. Egyfelől a múlt szent értékeit tiszteletben tartva és felhasználva, másfelől az emberi élet szüntelen fejlődésében, állandó tökéletesülésében, a világi tudomány soha meg nem szűnő gyarapodásában őszintén bízva, és annak minden áldásos törekvését lélek szerint támogatva, magasrendű felelősségünk és hivatásunk tudatában hitet teszünk arról, hogy mint Szocialista Köztársaságunk hűséges állampolgárai mindent megteszünk azért, hogy ebben az évben is családi tűzhelyünk, egyházi közösségünk, felebarátaink, népeink, hazánk és minden jóakarató ember békességét, jólétét, anyagi és szellemi gyarapodását minél teljesebb mértékben, szüntelenül munkáljuk.

Az apostol idézett szavaival kérem gondviselő Istenünket, hogy erősítsen meg minket minden „tudományban és jócselekedetben“. Erősítse meg tudományban és jócselekedetekben szeretett egyházunk vezetőit és buzgó híveit, hogy az evangélium szellemében, egyházalapítónk és hitvédő őseink útmutatása szerint hitükkel és példaadó életükkel jézustánítványokká magasztosulhassanak. Isten áldása nyugodjék meg templomainkon, lelkészeink hitépítő szolgálatán, híveink áldozatkész lelkületén és áhítatos imádkozásán.

Ilyen gondolatokkal kívánok mindnyájuknak békességet, megértést és szeretetet árasztó, eredményes, áldott új esztendő!

Atyafiságos üdvözléssel és főpásztori szeretettel:

DR. KOVÁCS LAJOS
püspök

A KITELJESEDŐ DEMOKRÁCIA ÉS EGYSÉG JEGYÉBEN

A szocialista demokrácia, az egység és alkotó munka szellemében tartották meg ez év január 17—18. napjain Bukarestben a Szocialista Demokrácia és Egység Frontjának (SZDEF) II. kongresszusát.

A széles néptömegeket egyesítő szervezet létrejötte híven tükrözi egyfelől a román nép évszázados egységtörekvését, másfelől az utóbbi 15 esztendő mélyreható változásait. Ebben az időszakban az élet minden területén előre léptünk, gazdasági, társadalmi, szellemi, művészeti téren nagy fejlődésnek lehettünk tanúi. Tovább erősödött szocialista demokráciánk, és az ország állampolgárai egyemberként veszik ki részüket közös hazánk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatásáért, előrehaladásáért végzett munkából.

Nicolae Ceaușescu elnök megállapítása szerint a „Szocialista Demokrácia és Egység Frontja felölelve a tömeg és társadalmi szervezeteket, a társadalmi rendünket alkotó összes társadalmi osztályokat és rétegeket, kifejezésre juttatja egész népünk érdekeit és törekvéseit, nemzetiségi különbség nélkül az összes dolgozók együttműködését, testvériségét és szolidaritási kapcsolatait“. A SZDEF olyan nemzeti fórumként jelentkezett, mely lehetőséget nyújtott a dolgozók minden rétegének arra, hogy elmondhassa az országos kérdésekkel kapcsolatos véleményét.

nyét, gondolatait és elképzeléseit, és részt vállalhasson az állam bel- és külpolitikai feladataiban, az egész nemzet jelenében és jövőjében. A szervezet célkitűzéseinek szellemében tartotta meg 1974-ben első kongresszusát. Tevékenyen részt vett 1975-ben a Nagy Nemzetgyűlési és megyei tanácsi képviselők, 1977-ben pedig a municípiumi, városi és községi néptanácsi képviselők választásában. A megváltozott viszonyok követelményeinek adva hangot, Nicolae Ceaușescu elnök javasolta, hogy szélesítsék ki a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja szerepét azáltal, hogy új területi, vállalati és intézményi szinten önállóan működő saját szervezeteket alapítsanak. Ezáltal újabb lehetőségek nyílnak a demokrácia fejlesztésére, és a szervezet jobban kifejezésre tudja juttatni a nép monolitikus egységét az ország felvirágoztatása és nemzetközi tekintélye növelésének érdekében.

A II. kongresszuson a Szocialista Demokrácia és Egység Frontját alkotó tagszervezetek képviseletében háromezer kiküldött vett részt, köztük az egyházak képviselői is. Az unitárius egyház képviseletében részt vettek: dr. Kovács Lajos püspök, dr. Barabássy László főgondnok, dr. Erdő János főjegyző, dr. Szabó Árpád teol. tanár és Kolcsár Sándor esperes.

A kongresszus feladatát Nicolae Ceaușescu elnök előadói beszédében így határozta meg: „Felelősséggel és igényességgel elemezni a tagszervezetek utóbbi öt évben kifejtett munkásságát, megszabni az ahhoz szükséges eszközöket és utakat, hogy az Egységfront egyre jobb körülmények között tölthesse be szerepét, foghassa egybe az egész nép erőit a XII. pártkongresszus határozatainak valóra váltására, annak biztosítására, hogy Románia tovább haladjon a szocializmus és a kommunizmus ragyogó útján és szabadon, szuverén, független államként egyre erőteljesebben hallassa szavát a nemzetközi küzdőtéren.“

A II. kongresszus feladatát képezte egy olyan reprezentatív szervezet kiépítése, amely még szorosabb egységbe fogja össze a nemzeti erőket s erősíti szüntelenül a szocialista társadalmi rendszert. Több lehetőséget és egyben minőségi jelleget biztosítson az állampolgárok mindennemű, szociális vagy politikai tevékenységének. Állandóan fejlessze és erősítse az állampolgárok öntudatát és társadalmi magatartását. Ápolja a dolgozók körében a szocialista hazafiság nemes érzéseit. Növelje a szocialista humanizmust, mélyítse az emberek közötti tiszteletet és egyetértést. Segítse elő a román nép és az együttélő nemzetiségek testvériségének fejlesztését.

Az egyházak mint tömegszervezetek benne élnek a társadalomban, és így természetes, hogy részt vesznek a Szocialista Demokrácia és Egység Frontjában, annak tevékenységében, minden szinten. Az egyházak képviselőit ott találjuk az Országos Tanácsban és a saját szervezetek Központi Bizottságában. Egyházunk részéről dr. Kovács Lajos püspök az Országos Tanácsban, dr. Erdő János főjegyző a saját szervezetek Központi Bizottságában vesz részt.

Egyházunk lelkeszei és hívei állampolgári öntudattal kapcsolódtak be a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja munkájába. Teljes odaadással vesznek részt mindazoknak a feladatoknak a teljesítésében, melyek szocialista demokráciánk elmélyítését, a dolgozók széles tömegeinek az állam- és társadalmi ügyek intézésébe való minél jobb bevonását, hazánk szépülő jelenét, békés és boldogabb jövőjét szolgálják.

ISTEN ÉS EMBER SZOLGÁLATÁBAN

Püspöki jelentés az unitárius egyház
1979. február 1.—1980. március 15. közötti szolgálatáról

Legutóbbi főtanácsi gyűlésünket múlt év február 17—18. napjain tartottuk. Az azóta eltelt több mint egy esztendő jelentősebb egyházi eseményeiről és a püspöki minőségemben végzett tevékenységről az alábbiakban terjesztem elő jelentésemet.

1. Változások az egyházi központban, egyházkörökben és egyházközségekben.

a) Az egyházi központban és az egyházköri tisztségekben legutóbbi Főtanácsunk óta személyi változás nem volt.

b) 1979. jan. 31-i hatállyal Simény József gyepesi lelkész, valamint aug. 1-től Simon Miklós iklandi gyakorló segédlelkész és Máthé Dénes muzsnai segédlelkész állásukról lemondtak.

c) Rendes vagy segédlelkészeknek alábbi atyánkfiait neveztem ki:

Kovács István bözödi lelkészt máj. 1-től Homoródújfaluba; Nagy Endre bágyoni lelkészt júl. 1-től Gyepesbe helyeztem át; Andorkó Ferenc lelkészjelöltet okt. 1-től rendes lelkésznek kineveztem Bözödre; Székely János brassói segédlelkészt okt. 1-től áthelyeztem Kidébe; Rezi Elek lelkészjelöltet okt. 1-től segédlelkésznek Kolozsvárra, 1980. febr. 1-től rendes lelkésznek kineveztem Bágyonba; Székely János kidei segédlelkészt ápr. 1-től áthelyeztem Kökösbé.

1979. okt. 1-től az alábbi gyakorló segédlelkészi kinevezéseket eszközöltem: Balázs Sándort Marosvásárhelyre, Kiss Alpárt Brassóba, Sándor Botondot Székelymuzsnára, Várady Zoltánt Iklandra.

d) Egy lelkészünk, Mátyás György vonult 1980. jan. 1-től nyugalomba, aki egy félévet segédlelkészként Gyagyban, másfél évig Biharban, négy évig Szentivánlaborfalván, 7 évig Csekefalván és 27 évig kökösi egyházközségünkben végzett lelkiismeretes, buzgó szolgálatot. Az ő idejében ment végbe a leégett kökösi műemléktemplom újraépítése.

Véglegesen vagy ideiglenes jelleggel kinevezett lelkészek hivatás-teljesítésére, valamint nyugalombavonult atyánkfia életére Isten áldását kérem.

Énekvezéri kinevezés nem volt.

2. Püspöki tevékenységemről időrendi sorrendben számolok be:

1979. febr. 12—13. napjain részt vettem a Teológiai Intézet félévi ún. csendes-napjain.

Február 25-én a sinfalvi gyülekezetben istentiszteletet végeztem, és az aznapi szeretetvendégségen közreműködtem.

Február 28-án temetési szolgálatot végeztem özv. dr. Mikó Imréné ravatalánál.

Március 2-án eltemettem Péterffy Gyula nyugalmazott zenetanárt.

Március 8—9. napjain részt vettem a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör lelkészi értekezletén.

Március 11-én az írisztelepi templomban szeretetvendégségen bibliamagyarázatot tartottam.

Április 8-án, virágvasárnapján a kolozsvári templomban prédikáltam, és megkereszteltem néhai Kiss Károly énekvezér-tanító dédunokáját.

Április 29-én részt vettem Barabás Áron Abásfalvára kinevezett lelkész ünnepélyes beiktatásán. Az egyházközség gyönyörű templomát az egyházkör vezetői, dr. Barabássy László főgondnok, a helybeli és környékbeli hívek, valamint a marosvásárhelyi egyházközség népes csoportja zsúfolásig megtöltötték. A homoródmenti lelkészek is nagy számban voltak jelen. A beiktatást Báró József esperes végezte, utána én köszöntöttem szószéki szolgálatomban az ifjú lelkészt. Az egyházközség részéről Szabó Mózes, Szász Ersbébet és Márton Attila, az egyházkör nevében Lőrinczi Lajos felügyelőgondnok, a köri lelkészek részéről dr. Szász Dénes, a maros-külküllői egyházkör képviselőjében Inczeffy Károly felügyelőgondnok és Kolcsár Sándor esperes mondtak üdvözlő beszédet. A marosvásárhelyi egyházközség énekkara szép énekszámokat adott elő. A beiktatást közös ebéd követte.

Május 7-én a Protestáns Teológiai Intézet hallgatói részére előadást tartottam.

Május 11-én feleségemmel együtt dr. Ferencz József püspök meghívására két hétre Magyarországra utaztam. Ez idő alatt két alkalommal végeztem a Hőgyes Endre utcai templomban esti istentiszteletek keretében lelkészi szolgálatot.

Május 15—19. napjain részt vettem a Magyar Tudományos Akadémia által Dávid Ferenc halála 400 éves évfordulója tiszteletére, a Baranya megyei Siklós nagyszerűen renovált várában „Az antitrinitarizmus a 16. század második felében“ címen rendezett 5 napos tudományos rendezvényen. Az előadások végén egyházunk nevében köszöntőt mondtam. Máj. 20-án, a Nagy Ignác utcai templomban tartott istentiszteleten imát mondtam; az egyházi beszédet dr. H. G. Williams, az észak-amerikai Harward egyetem unitárius egyháztörténet-professzora tartotta. Máj. 21-én részt vettem a főváros által adományozott és a Dávid Ferenc utcában, egyházalapítónk halála 400-ik évfordulója alkalmából elhelyezett emléktábla leleplezésén. Máj. 22-én az egyház vezetőivel, külföldi vendégekkel és dr. Erdő János egyházi főjegyzővel együtt részt vettem az Egyházügyi Hivatal elnöke, Miklós Imre által adott fogadáson.

Május 29—30. napjain részt vettem a romániai három egyetemi fokú teológiai intézet által évenként rendezni szokott és ez alkalommal Kolozsváron végbement interkonfesszionális teol. konferencián, és azon egyházunk nevében beszédet tartottam.

Június 3—19. napjain részt vettem azon a nyolctagú felekezeti látogatáson, amelynek során „Felhívás a lelkiismerethez“ nevű szerve-

zet meghívására két hetet az Amerikai Egyesült Államokban töltöttem.

Június 24-én nagy ünnepség színhelye volt Homoródkőhalom, ahol a nemrégiben vásárolt épületben imaház és lelkészi lakás felavatására és Vass Mózes lelkész ünnepélyes beiktatására került bensőséges ünnepi istentisztelet keretében sor. A résztvevőknek csupán egy része fért be a hívek önkéntes munkájával elkészült izléses imaházba. Az új lelkészt szászéki szolgálata után Kökösi Kálmán esperes iktatta be, utána az én szászéki szolgálatom következett. Az egyházközség nevében Toró Zoltán, Toró Zoltánné és Fehér Éva, a egyházkör részéről Májay Endre lelkész, a testvérfelekezetek képviselőiben Oprişan Gheorghe ortodox és Kőber Berthold evangélikus lelkészek, a homoródújfalvi egyházközség nevében Albert József beszélt. A szülőfalu köszöntését Vass Dénes és Balázs Ida tolmácsolta. A gyülekezet szervezését lelkész nagy buzgósággal végzi. Minden reményünk megvan arra, hogy ez az új gyülekezet fokozatosan mind erőteljesebb, életképebb egyházközséggé formálódik. Az ünnepség népes közebéddel zárult.

Megelégedéssel állapítom meg, hogy az új egyházközség minden tekintetben megfelelő épületének a megvásárlását egyházközségeink és lelkészeink önzetlen anyagi és erkölcsi segítségnyújtása tette lehetővé, amiért ez úton is hálás köszönetet nyilvánítok.

Június 28-án Rudolph Aggrey, az Amerikai Egyesült Államok romániai nagykövete, abból az alkalomból, hogy a „Plasztikai művészet Amerikában“ c. kiállítás megnyitására városunkba érkezett, látogatást tett kísérelőjével együtt a püspöki lakásban. A több mint egy óras bensőséges beszélgetésen, amelyen egyházi főjegyző és előadók is részt vettek, tájékoztatást adtunk egyházunk múltjáról és jelenlegi életéről.

Július 4-én az Egyesült Államok nemzeti ünnepe alkalmából a bu-karesti amerikai nagykövetség fogadásán vettem részt.

Július 6-án részt vettem teológiai hallgatóink szónoklati versenyén.

Július 8-án a Teológiai Intézet unitárius hallgatóinak évváró istentiszteletén a lelkészi szolgálatot végeztem.

Július 12-én lelkészsképesítő, 13-án szakvizsgát tartottunk.

Július 30-án özv. dr. Varga Béláné temetésén végakarata értelmében végeztem a temetési szolgálatot.

Augusztus 11-én az ünnepi zsinat keretében Dávid Ferenc halála 409 éves évfordulója tiszteletére rendezett tudományos ülészakon angol és magyar nyelven bevezető előadást, a zsinat napján pedig emlékbeszédet tartottam; a püspöki házban rendezett fogadáson a megjelente- ket román, magyar és angol nyelven köszöntöttem.

Szeptember 14-én id. Sebe Ferenc nyugalmazott lelkész temetésén egyházunk nevében búcsúbeszédet mondtam.

Szeptember 16-án a sepsiszentgyörgyi egyházkör Homoródjánosfal-ván, valamint a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör Székelyudvarhelyen tartott rendes közgyűlésén az egyházi központot dr. Gyarmathy Árpád főgondnok, ill. András György előadótanácsos képviselték.

Szeptember 27-én részt vettem D. Nagy Gyulának, a kolozsvári református egyházkerület püspökének 70 éves születésnapjára rendezett ünnepségén, és egyházunk nevében üdvözlő beszédet mondtam.

Október 9—10. napjain Kolozsváron részt vettem a III. negyed-évi lelkészi értekezleten.

Október 13. és 14. napjain tartotta a maros-küküllői egyházkör évi közgyűlését a dombói egyházközségben. A 14-én tartott ünnepi istentiszteleten a szószéki szolgálatot végeztem abból az alkalomból, hogy a gyülekezet egyházunk iránti ragaszkodásáról és példaadó áldozatkészségéről temploma új ruhába öltöztetésével és egy, a templom bejáratául szolgáló szép székely kapu felállításával újabb tanúbizonyságot tett. Kolcsár Sándor esperes köszöntője után a gyülekezet lelkésze, Benczédi Ferenc ismertette a templomjavítás történetét. A dicséretre méltó munkáért a lelkész, felesége, a gyülekezet kiváló énekvezére és az ünnepélyen nagy sikerrel szerepelt énekkar vezetője, valamint az egyházközség vezetősége és buzgó hívei teljes elismerést érdemelnek.

Október 20-án az alsófelsőszentmihályi egyházközség temploma újraavató istentiszteletén a szószéki szolgálatot végeztem; azt követően úrvacsorára előkészítő beszédet dr. Erdő János egyházi főjegyző tartott. Benedek Sándor esperes, Bajka Sándor gondnok, a testvérfelekezetek nevében Rosu Stefan ortodox és Deák Lajos református lelkészek köszöntötték a gyülekezetet, majd az egyházközség lelkésze, Göncz Mihály ismertette azt a közel két évtizeden át szinte megszakítás nélkül folyó munkát, ami a gyülekezet öntudatos, eleven hitéletét fáradhatatlan lelkésze és a keblitanács példás irányításával áldott módon bizonyítja.

Október 25-én lelkészképesítő vizsgán vettem részt.

Október 28-án a kolozsvári egyházközség szeretetvendégségén előadást tartottam.

November 1-én részt vettem a Szocialista Egységfront Bukarestben tartott gyűlésén.

November 8-án az egyházi vezetőség bensőséges ünnepséget rendezett 70 éves születésnapomon.

November 12-én részt vettem a D. Teofil Herineanu ortodox érsek 70 éves születésnapján ünnepségén, és egyházunk nevében az ünnepeltet köszöntöttem.

November 13-án Hollandiába utaztam, ahol az Utrecht melletti Lage Vuursche nevű protestáns konferenciaközpontban részt vettem az IARF Vezető Tanácsának évi rendes gyűlésén. Külföldi utamról nov. 24-én érkeztem haza.

December 10—11. napjain részt vettem a sepsiszentgyörgyi egyházkör Brassóban tartott lelkészi értekezletén, ahol az esti istentisztelet keretében előadást tartottam.

December 14-én a 30 esztendővel ezelőtt szakvizsgázott lelkészek találkozóra gyűltek össze. Az évfolyamon 9-en végeztek. Közülük Zihanyi József meghalt, a többi: Albert Attila, Benczédi Ferenc, Botha Dénes, Bustya Albert, Kolcsár Sándor, Máthé Ödön, Szathmári József és Székely László ma is a lelkészkar szolgálatban lévő tagjai, akik közül haton feleségükkel együtt jelentek meg a találkozón. Bustya Albert és Szathmári József hiányoztak. A megjelentek adományaikkal járultak hozzá a legjobb tanulmányi eredményt felmutató teológiai hallgatók jutalmazására. A püspöki szobában végbement fogadáson bensőséges üdvözlések hangzottak el, majd az egykori tanárok a vendiákok által rendezett közös ebéden vettek részt.

December 16-án részt vettem a Teológiai Intézet ifjúságának karácsonyfa-ünnepélyén.

December 24—27. napjain, karácsony ünnepén a sinfalvi gyülekezetben három alkalommal végeztem szolgálatot.

December 31-én este, az óévi istentiszteleten a szószéki szolgálatot végeztem.

1980. jan. 1-én, az év első istentisztelete utáni hagyományos fogadáson a püspöki lakáson több mint száz egyházi vezető és gyülekezeti tag gyűlt össze. Dr. Erdő János egyházi főjegyző nagyvonalú, az elmúlt év fontosabb eseményeit felvázoló és az újév egyházi és állampolgári feladatait kihangsúlyozó köszöntőjére én válaszoltam, Isten gondviselő áldását kérve az 1980-ik esztendőben egyházunk és népünk érdekében végzendő munkánkra.

Január 17—18. napjain egy öttagú küldöttséggel részt vettem a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja II. bukaresti kongresszusán. A küldöttség többi tagjai dr. Barabássy László főgondnok, dr. Erdő János egyházi főjegyző, dr. Szabó Árpád teológiai professzor és Kolcsár Sándor esperes-közügyigazgató voltak. Az egyházak részéről Justin ortodox pátriárkán kívül Augustin katolikus érseki helynök és jómagam jelentkeztünk a kongresszus plenáris ülésén való felszólalásra, de az idő előrehaladottsága miatt csupán a pátriárka beszédére kerülhetett sor. A gyűlésen újból megbizonyosodtunk afelől, hogy egyházainknak, lelkészeikkel és hívekkel együtt, az egységfront keretében országunk, népeink és egyházunk áldottabb jövőjét szolgáló naponkénti tevékenységre nyílik lehetősége. Ezzel a lehetőséggel pedig önzetlen módon lélek szerint élünk, honpolgári kötelességeinket maradéktalanul teljesítve.

Február 6-án fegyelmi ügyben kibővített elnökség jelenlétében fogadtam Török Ferenc székelyszentmihályi lelkészt.

Február 11—12. napjain részt vettem a Teológiai Intézet félévi csendes-napjain, és a mindhárom felekezet közös záróistentiszteletén szolgálatot végeztem.

Február 12-én temettem Salamon Béla kolozsvári hívünket.

Február 13-án dr. Gyarmathy Árpád főgondnok és Sebe Ferenc előadó-tanácsos jelenlétében fegyelmi ügyben fogadtam Balácsi László szentháromsági lelkészt.

Március 5-én Bukarestben rész vettem dr. Justin Moisesucnak, az ortodox egyház pátriárkájának 70 éves születésnapjára. Üdvözlő beszédemben utaltam a Pátriárkátus részéről nagyon gyakran élvezett vendégszeretetre és arra, hogy ezelőtt negyvennégy esztendővel az ünnepelttel egyidőben voltam a strasbourgi egyetem hallgatója; ismeretségünk és bensőséges kapcsolatunk erre az időszakra nyúlik vissza.

Ezt a szűkszavú, időrendi felsorolást az alábbi fontosabb események részletesebb ismertetésével szeretném kiegészíteni.

a) Siményi József gyepesi lelkész lemondása.

A múlt év első napjaiban a székelykeresztúri esperesi hivatalban megjelent a gyepesi egyházköztségnek egy küldöttsége, átadva 63 aláíróval ellátott panasziratát, melyben a gyülekezet életét megbénító magatartása és meg nem felelő ténykedése miatt Siményi József lelkésznek állásából való elmozdítását kérte.

Egyházi Képviselő Tanács a panaszirat és esperes felterjesztése alapján lelkészt febr. 1-i hatállyal állásából felfüggesztette, és utasítást adott az illetékes szerveknek az ügy kivizsgálására.

Az esperesi vizsgálat megállapította, hogy Simény József az utóbbi években pásztorációs munkát és vallástanítást nem végzett, az utóbbi hónapokban tíz alkalommal a vasárnapi istentiszteletek tartását elmulasztotta és anélkül, hogy azt akár az egyházközség vezetőségének, akár az esperesi hivatalnak bejelentette volna, dec. 23-án Székelyudvarhelyre költözött.

Simény József látva a helyzet tarthatatlanságát, 1979. febr. 1-i hatállyal lelkészi állásáról lemondott, és azt az Egyházi Képviselő Tanács tudomásul vette.

b) A Dávid Ferenc halála 400 éves évfordulója alkalmából a magyarországi Siklós várában rendezett tudományos ülésszak.

Nagy jelentőségű, a maga nemében páratlan, öt napra terjedő, magas színvonalú tudományos nemzetközi találkozót rendezett máj. 5—19. napjain a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete, a Baranya megyei, Pécs városától mintegy 30 km-re fekvő Siklós várában, amelyet az 1957—60-as években restauráltak és konferenciák tartására rendeztek be. A hely kiválasztását az a történelmi körülmény határozta meg, hogy az unitárius vallás a 16. század második felében a Dunántúlon, de különösképpen Baranya megyében nem csak gyökeret vert, hanem egy ideig jelentős szerepet töltött be. Szomorúan állapíthatjuk meg, hogy a számos unitárius gyülekezet a történelem viharában teljes mértékben megsemmisült.

A tudományos tanácskozáson mintegy 112 ismert történész és tudományos kutató vett részt Csehszlovákiából, a Német Demokratikus Köztársaságból, Olaszországból, Hollandiából, az Amerikai Egyesült Államokból, Lengyelországból, Magyarországról és Romániából.

Unitárius részről a tanácskozás előadói dr. Erdő János professzor, egyházi főjegyző, dr. George Williams és dr. John Godbey észak-amerikai teológiai professzorok voltak.

A tudományos tanácskozás rendezésében jelentős szerepet vállalt dr. Ferencz József püspök, aki Bartók Béla főgondnokkal együtt a konferencia első napján nagysikerű fogadást rendezett.

Ennek a tudományos találkozóknak a megrendezése mutatja, hogy Európa különböző országaiban egyre erőteljesebb elismerés nyilvánul meg Dávid Ferencnek mint erdélyi unitárius reformátornak a haladás, a vallási felvilágosodás és a lelkiismereti szabadság ügyében kifejtett tevékenysége iránt.

c) Ez a nagysikerű tudományos tanácskozás elsősorú bevezetőül szolgált egyházunk *ünnepi emlékszinatához*, amely aug. 11—13. napjain Kolozsváron és Déván folyt le.

Az emlékszinat programját e helyen nem kívánom ismertetni, csupán megemlítem, hogy a Dávid Ferenc emlékére rendezett tudományos gyűlés, a püspöki lakásban végbement fogadás, a templomi hangverseny, a szinat ünnepi ülése, a külföldi képviselők üdvözlő beszédei, az ünnepi istentisztelet és úrvacsoraosztás, amelyen bel- és külföldről mintegy ezer unitárius vett részt, a közebéd, az országunkban levő test-

vérfelekezetek püspökeinek köszöntői, az aranyosmenti gyülekezetekben tett látogatások és végül a dévai emlékűnnepély a mártírhalált halt egyházalapítónk cellájában elhelyezett virágkoszorúkkal — mind a történelmi jelentőségű zsinat nagyszerű emlékei maradnak, megerősítve mindnyájunkat abban a törekvésünkben, hogy a dicsőséges múlt nemes hagyományain állva, egyházunk életének állandó fejlődését öntudattal, hitűhűséggel és tiszta áhitattal szolgáljuk.

A zsinatról észak-amerikai, angol, franciaországi, svájci és magyarországi egyházi lapok részletesen beszámoltak, kihangsúlyozva az ünnepség nagyszerű rendezését és gazdag tartalmát. André Gounelle, a montpellier-i protestáns teológiai főiskola dékánja nem rég érkezett levelében közölte, hogy a franciaországi Strasbourg, Nimes és Dijon városokban nagy hallgatóság előtt Dávid Ferencről és az ünnepi zsinatról jól sikerült előadásokat tartott.

d) A „*Felhívás a lelkiismerethez*“ nevű, mintegy 10 évvel ezelőtt észak-amerikai vezető egyházi személyiségek által létesült felekezeti szervezettel meghívására egy 8 tagú küldöttség tagjaként két hetet az Egyesült Államokban töltöttem. A küldöttség vezetője Nicolae Corneanu temesvári ortodox metropolita volt, tagjai egy ortodox püspök, a zsidó főrabbi, a német evangélikus, a katolikus, a baptista és a mohamedán felekezetek vezetői voltak. Elutazás előtt feleségemmel együtt részt vettem a bukaresti észak-amerikai nagykövetség által rendezett vacsorán. Tíz napig New Yorkban, öt napon át a fővárosban, Washingtonban volt rendkívül zsúfolt programunk. Meglátogattuk a jezsuita és izraelita egyetemeket, egy katolikus kórházat, az Union nevű protestáns teológiai főiskolát, egy lutheránus templomot, az Egyesült Nemzetek székházát, ahol tiszteletünkre ebédet rendeztek, egy zsinagógát; fogadott New York polgármestere, részt vettünk egy ünnepi díszében, amelyen Andrew Young, az Egyesült Nemzetek akkori észak-amerikai nagykövete, a néger nép kiemelkedő képviselője tartott beszédet. Washingtonban részt vettünk a romániai nagykövet által rendezett fogadáson, látogatást tettünk a Capitolban, a nemzet székházában, ahol egy szenátor fogadott, meglátogattuk a Fehér Ház termeit, majd a külügyminisztérium „Thomas Jefferson“ nevű termében részt vettünk egy magas színvonalú ebédén, amelyen a politikai élet számos kiemelkedő személyisége volt jelen; fogadott Washington néger főpolgármestere, aki az egyik helyi unitárius gyülekezet buzgó tagja. New Yorkba visszatérve, az örmény egyház metropolitai székházában, majd a görög ortodox egyház érseki palotájában vacsorán, végül New York külvárosában, Brooklynban egy mohamedán vallásos szertartáson vettünk részt.

A látogatás végeztével általános megállapítást nyert, hogy az legteljesebb mértékben pozitív tartalmú volt, tényleges hozzájárulásnak bizonyult a különböző egyházak egymáshoz való közeledése tekintetében, és nemzetközi vonatkozásban is a keresztény és nem keresztény vallások testvéri együttműködésének az erősítését szolgálta.

e) *Hollandiai utazásom.* Az Unitárius Világszövetségnek (IARF) az elmúlt év nov. 16–17. napjain Hollandiában tartott évi gyűlésén előadást tartottam Dávid Ferencről, és ismertettem az emlékűnnep lefolyását. A gyűlésnek lényegesebb tárgysorozati pontja az 1981-ben Hollandiában tartandó kongresszus előkészítése volt. A kongresszus időpontja 1981. júl. 24–31., helye Leeuwenhorst, Leiden mellett, néhány kilo-

méterre a tengerparttól. A gyűlés tagjai meglátogatták a kongresszusok tartására megfelelő módon kiépített, 7 hektár kiterjedésű épületkomplexumot, és azt minden szempontból megfelelőnek találták.

A Vezető Tanács ez évi gyűlését október 31. és következő napjain a Világszövetség központjában, Frankfurt am Main-ban tartja.

f) 70 éves születésnapom megünneplése.

Egyházi Képviselő Tanács 70 éves születésnapom alkalmával ünnepi gyűlést tartott, amelyen dr. Barabássy László főgondnok és dr. Erdő János főjegyző a központ nevében, dr. Fazakas Miklós köri felügyelő gondnok a világi hívek részéről, Kolcsár Sándor esperes-közügyigazgató az egyházakörök képviselőiben, valamint Török Áron a lelkészek és tanítványok nevében mondtak meglehetősen hangulatos és tartalmas köszöntő beszédeket, majd átnyújtották az egyházi központ és az egyházakörök szép ajándékait.

Aznap este a püspöki lakásban ünnepi vacsora volt, amelyen a Vallásügyi Hivatal képviselői, a testvéregyházak püspökei mondtak üdvözlő beszédeket. Eugen Munteanu igazgató a Vallásügyi Hivatal elismerését és jókívánságait tolmácsolta. Ezután Teofil Herineanu, a román ortodox egyház érseke, dr. Jakab Antal katolikus segédpüspök, Nagy Gyula református, Klein Albert német evangélikus és Szedressy Pál magyar evangélikus püspökök mondtak üdvözlő beszédeket; a Protestáns Teológiai Intézet jókívánságait dr. Geréb Pál professzor juttatta kifejezésre. Az ünnepek színvonalát emelte magyarországi testvéregyházunk vezetőinek, dr. Ferencz József püspöknek és Bartók Béla főgondnoknak a jelenléte. Dr. Ferencz József az Unitárius Világszövetség üdvözlését, főgondnok pedig a testvéregyház köszöntését tolmácsolta.

Mind a délelőtti, mind az esti ünnepeken elhangzott köszöntésekre válaszolva, hálás köszönetemet nyilvánítottam, és kinyilvánítottam azt a törekvésemet, hogy amíg elegendő testi és szellemi erővel rendelkezem, az egy Istenünk akarata és gondviselése mellett és munkatársaim további támogatásával szeretett egyházunkat, népünket és hazánkat legjobb tehetségem szerint hűséggel, Isten iránti alázattal és szent lelkesedéssel szolgáljam.

3. Egyházi kiadványaink.

Folyóiratunk, a Keresztény Magvető megfelelő tartalommal rendszeresen megjelenik. Örömmel jelentjük, hogy a múlt év 3. és 4. összevont Dávid Ferenc emlékszám különlenyomatban is, bekötve, közelebből napvilágot fog látni. Változatlan tartalommal, szép kötésben újra megjelent a Négyszáz év, 1568—1968 c., 1968-ban kiadott könyvünk. Folyamatban van az Énekeskönyv és a Kis Biblia újra megjelenése. Ezenkívül levelezőlap nagyságban kinyomtatunk a tordai országgyűlés és a dévai emlékcella fényképét. Tervbe vettük egy új, híveink igényét jobban kielégítő imakönyv összeállítását és megjelentetését. A magyarországi testvéregyházzal való megállapodásunk értelmében részükre a *Négyszáz év* könyvből több példányt eljuttattunk, és ugyanolyan példányszámban megkaptuk dr. Varga Béla „Dávid Ferenc és az unitárius vallás” c. hittanát.

4. *A testvéregyházakkal való kapcsolatunk* továbbra is megnyugtató. Nem egészen fél esztendő leforgása alatt az ortodox egyház pátriárkája és kolozsvári érseke, a kolozsvári református egyházkerület és a német evangélikus egyház püspökei töltötték be a 70-ik életévüket. Azokon az ünnepségeken, amelyeket az illető egyházak legfőbb vezetőik tiszteletére rendeztek, a mi egyházunk részéről is minden esetben köszöntések hangzottak el, és kifejezésre jutott, egymás hitbéli meggyőződésének teljes tiszteletbentartása mellett, az evangélium szellemében való együttműködésünk ápolásának, további erősödésének a kívánalma. Ugyanez az ökumenikus szellem hatotta át azokat a köszöntéseket is, amelyek az én 70 éves születésnapom alkalmával rendezett ünnepségeken a különböző vallásfelekezetek képviselői részéről elhangzottak.

5. *Az államhatalom képviselőivel való kapcsolat.* Egyházunknak az államhatalmi szervekkel való kapcsolata a Vallásügyi Hivatal vezetőin keresztül történik. Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy ez a kapcsolat bensőséges, őszinte és zavartalan. Elmondhatjuk, hogy az egyházunk életében jelentkező, megoldást igénylő kérdésekben a Vallásügyi Hivatal vezetőinek legteljesebb támogatását élvezzük.

E helyen mondok egyházunk nevében köszönetet azért a jelentős támogatásért, amelynek eredményeképpen államunk megfelelő szervei Körösfői Kriesch Aladárnak „A vallásszabadság kihirdetése” című monumentális festményét, amely az utóbbi években megrongált állapotba jutott, teljes mértékben restaurálták. A kép a tordai múzeumban levő régi helyére visszaállítva bármikor megtekinthető, és külföldi hittestvéreink is az emlékszinat alkalmával megelégedéssel szemlélték.

6. *A lelkésznevelés.* A Protestáns Teológiai Intézetben a tanítás és nevelés zavartalanul folyt. A rektori tisztelet dr. Erdő János professzor tölti be. Mindhárom tanárunk, dr. Erdő János, dr. Izsák Vilmos és dr. Szabó Árpád hivatásuk magaslatán állva végezték tanítói és nevelői feladatukat. Fegyelmi esetek nem fordultak elő. Hallgatóink tanulmányi előmenetele kielégítő volt. A bentlakás igazgatója, dr. Szabó Árpád jelentése szerint hallgatóink magatartása ellen, a minden szempontból megfelelő feltételeket biztosító internátusban, kifogások nem merültek fel. Hallgatóink a három nagy ünnepen rendszeresen végeztek legációk szolgálatokat. Ezúton fejezzük ki hálás köszönetünket azoknak az egyházközségeknek és lelkészi családoknak, amelyek a sátoros ünnepeken legátust fogadva, anyagi és erkölcsi támogatásuk, valamint vendégszeretetük által hallgatóink lelkészi szolgálatra való felkészülésében fontos segítséget nyújtottak.

A hallgatók okt. 2. és 15. között hazafias munkában vettek részt, segítséget nyújtva az őszi terménybetakarításban. A felvételi vizsgán, amely júl. 16—21. napjain volt, az I. évfolyamra Benedek Jakab, Papp László és Pálffy Dénes nyertek jogot a katonai kötelezettség elvégzése utáni beiratkozásra. 1979-ben szakvizsgát Balázs Sándor, Kiss Alpár, Sándor Botond és Várady Zoltán, lelkészképesítő vizsgát Andorkó Ferenc, Kászoni József, Rezi Elek és Kiss Mihály tettek. A szónoki verseny nyertesei: 1. Buzogány Sándor II. é., 2. Balázs Tamás I. é., 3. Péterfi Sándor III. éves hallgatók.

Az 1979. első félévi vizsgák végén, valamint f. év febr. 11—12. napjain a félévi ún. csendes-napok alkalmával dr. Szász Dénes, Nyitrai Mózes és Kiss Károly, ill. Báró József, Bálint Ferenc, Csongvai Attila

és Török Áron atyánkfiái tartottak a hallgatóknak hiterősítő előadásokat és bibliamagyarázatokat, amelyeket nagy lelki gyönyörűséggel hallgatunk végig. Hallgatóink az előadások végén sok időszerű kérdés feltevésével és megvitatásával még eredményesebbé tették a sikeres találkozót.

7. Külföldi kapcsolataink

Az a tény, hogy emlékszínatunkra egy egész sor nyugati országból érkeztek hozzánk jelentős számban hívek, mutatja, hogy az egyházunk iránti érdeklődés és a kapcsolatok további kiépítésének a vágya állandóan erősödik.

Ez év ápr. 7-én ünnepli az észak-amerikai unitárius univerzalista egyház legkiemelkedőbb személyisége, Channing Ellery Vilmos születésének 200-ik évfordulóját, aki a 19. század második felében az erdélyi unitárius teológiai gondolkodás fejlődésére is jelentős hatást gyakorolt. A Channing-évforduló bizottságának elnöke, dr. Jack Mendelsohn lelkész április folyamán a nagy teológusról Európa több országában előadást tart. Körútja során minket is meglátogat; kolozsvári és tordai templomunkban ápr. 20-án tartandó ünnepi istentiszteleten emlékbeszédet fog tartani.

Itt említem meg, hogy az észak-amerikai unitárius univerzalista egyháznak az elmúlt évben megválasztott elnöke, dr. Eugene Pickett és az angol unitárius egyház új főtitkára, Roy Smith közölték, hogy az év második felében egyházunknál hivatalos látogatást óhajtanak tenni.

Kapcsolatunk Világszövetségünk vezetőségével állandó. Jómagam a Vezető Tanácsnak, dr. Erdő János az 1. sz. teológiai bizottságnak tagja.

8. Egy lényeges, egyházunk jövője szempontjából alapvető fontosságú tényezőről kell még jelentésemben szólnom. Ez falusi híveink egy része városokba költözésének a kérdése. Egyházunk elsőrendű feladatának tekinti, hogy minden lehető tgyen meg annak érdekében, hogy a városokba költözött vagy költöző híveink továbbra is megfelelő lelki gondozásban részesülhessenek, istentiszteleti helyek létesítése és állandó gyülekezetek megteremtése által. Ez pedig híveink, egyházközségeink és lelkészeink további, az eddigiekhez hasonló anyagi és erkölcsi támogatását teszi szükségessé. Ennek a törekvésnek a szellemében jelenleg nagyváradi és nagyszebeni gyülekezeteink megsegítése áll előtérben. Hiszem, hogy híveink és lelkészeink támogatására a továbbiakban is feltétlenül számíthatunk.

9. Egy másik, szintén döntő fontosságú kérdés lelkészeink továbbképzésének sürgető szükségessége. Az ortodox egyház ezt már hosszú évek óta és újabban a református testvéregyház is gyakorolja. Nekünk is feltétlenül meg kell ebben az évben kezdenünk a továbbképző tanfolyam megszervezését.

10. Még egy kérdéstről említést szeretnék tenni jelentésemben. Örömmel és meglelégedéssel állapítva meg, hogy lelkészeink túlnyomó része tevékenységét hivatásszerűen, minden tiszteletet és elismerést megérdemlő módon végzi, vannak sajnos olyan lelkészek is, akik erkölcsi tekintetben ténykedésükkel nem bizonyulnak példamutató jézustanítványoknak. A Simény József esetét nem említve, ilyen kifogás még négy lelkészünk ellen merült fel igen komoly formában. Van olyan lelké-

szünk, akinek további szolgálatáról le kell mondanunk. A többiek utolsó figyelmeztetésként írásban kötelezték magukat arra, hogy a jövőben egyházunk bizalmára újra teljes mértékben méltókká válnak.

Szeretném erőteljesen kihangsúlyozni azt, hogy olyan lelkészek, akik akár mértéken felüli alkoholfogyasztással, akár az erkölcsstan törvényei előírásait figyelmen kívül hagyó, nem lelkészhez méltó magatartásukkal a gyülekezetekben romboló munkát végeznek, semmi körülmények között nem maradhatnak a lelkészi kar tagjai. Mert amiképpen Jézus magas követelményeket állított fel legközelebbi tanítványai irányában, nekünk is az a feltétlen igényünk, hogy lelkészeink mint jézustanítványok minden tekintetben mint az élet sója, a világ világossága, mint a hegyen épített város önmagukból fényt, világosságot, hitet és szeretetet árasztva, példaadásukkal és Istennek tetsző cselekedeteikkel egyházunk és népünk állandó lelki és szellemi előmenetelét munkálják.

11. Halottaink

Mély megrendüléssel sorolom fel azoknak a hittestvéreknek, egyházunk életében kiemelkedő szerepet játszott anyánkfiainak a neveit, akik a legutóbbi tizenhárom hónapban távoztak az örökkévaló világba.

Dr. Vörös István volt lelkész, ny. tanár 1979. febr. 11-én Kolozsváron.

Özv. Benczédi Pálné Graef Ilona, néhai teológiai tanár özvegye, 84 éves korában, özvegységének 13-ik évében, febr. 16-án Kolozsváron.

Dr. Mikó Imréné Kauntz Kornélia, néhai főgondnokunk özvegye 61 éves korában, febr. 26-án Kolozsváron.

Péterffy Gyula zenetanár, főtanácsi tag, az egyházi zenekultúra ihletett munkálója, a Passió modern formába öntője 70 éves korában, febr. 28-án Kolozsváron.

Dr. Paul Carnes, az észak-amerikai unitárius univerzalista egyház 1977-ben megválasztott elnöke, márc. 17-én, 58 éves korában. Temetése a Boston melletti Cambridge templomában volt, ahol mint segédlelkész először prédikált. A szertartás keretében az elnöki tisztségben két elődje, dr. Dana McGreeley és dr. Robert Nelson West emlékezett meg érdemeiről.

Gazdag Miklós, volt nagyajtai énekvezér-tanító, volt főtanácsi tag, életének 91. évében, ápr. 22-én Bölönben.

Székely János, egyházunk volt főgondnoka, évtizedeken át a Főtanács és Egyházi Képviselő Tanács tagja, aki főképpen templomaink megjavításával kapcsolatban fejtett ki áldásos tevékenységet, 74 éves korában, júl. 5-én Kolozsváron. Egyházi Főhatóságunk nevében dr. Gyarmathy Árpád főgondnok mondott koporsója mellett búcsúbeszédet.

Zoltán Sándor lelkész, az újszövetségi szakcsoport teológiai m. tanára, 92 éves korában, jún. 22-én Budapesten. 52. éven át a homoródszentmártoni gyülekezetben szolgált; a lelkészi kar kiváló tagja volt.

Dr. Lőrinczi István, volt székelykeresztúri gimnáziumi tanár, ügyvéd, majd táblabíró, a Főtanácsnak hosszú időn át tagja; 88 éves korában, júl. 19-én Marosvásárhelyen.

Özv. dr. Varga Béláné, volt püspökünk özvegye júl. 30-án, 80 éves korában, özvegységének 38. évében Kolozsváron.

Szabó Ödön ny. vasúti tisztviselő, a kolozsvári egyházközség jötevője, aug. 16-án, 85 éves korában Kolozsváron.

Özv. dr. Borbély Istvánné Kovács Erzsébet, volt teológiai tanár özvegye, 86 éves korában, özvegysége 48-ik évében, aug. 12-én Székelykeresztúron. Férje mellett talált végső nyughelyet a nagyajtai temetőben.

Özv. Katona Józsefné, Végh Emma, volt lokodi lelkész özvegye, 85 éves korában, aug. 18-án Marosvásárhelyen.

Id. Sebe Ferenc ny. lelkész, 93 éves korában szept. 12-én, Kolozsváron. Homoródszentpéteri, pipei, bethlenszentmiklósi, székelymuzsnai, magyarzsákodi és alsórákosi gyülekezetekben 33 éven át szolgált.

Özv. Pethő Kálmánné, volt nyomáti lelkész özvegye, dec. 7-én, Marosvásárhelyen. Nyomáton, férje mellé temették.

Gellérd Imre homoródszentmártoni lelkész, a teológiai magiszter fokozat tulajdonosa, 1980. jan. 3-án 60 éves korában, Székelyudvarhelyen. Mint segédlelkész és a volt székelykeresztúri unitárius főgimnázium tanára 4 éven át Székelykeresztúron működött. 12 évig siménfalvi és 16 évig homoródszentmártoni egyházközségben szolgált. Sokoldalú képzettségével, útmutató tevékenységével és írói működésével a lelkészi kar egyik legkiemelkedőbb, általánosan tisztelt tagja volt. A gyászszertartáson a szolgálatot a megboldogult kívánsága szerint dr. Szász Dénes lelkész végezte, az egyházkör nevében Báró József esperes, az Egyházi Főhatóság megbízásából Székely László búcsúztatták.

Dr. Gyergyay Árpád fül-orr-gége főorvos, volt főtanácsi tag 61 éves korában, jan. 18-án Nyíregyházán.

Özv. Biró Pálné, Mikuli Róza, lelkész özvegye febr. 4-én. A szőkefalvi unitárius temetőbe temették.

Özv. Biró Istvánné Végh Ida volt bágyoni lelkész özvegye, febr. 14-én. Az aranyosrákosi temetőbe temették férje mellé.

Az örökkévalóságba költözött atyánkfiai emlékének áldozunk egy perces felállással.

Ez a jelentésem is tanúbizonysága annak, hogy egyházunkban az elmúlt időszakban is tevékeny munka folyt. Elismerjük gyarlóságunkat és gyengeségeinket és azt, hogy többet is tehettünk, eredményesebben is dolgozhattunk volna, mint amit ténylegesen megcselekedtünk. Ez a felmutatott változatos kép is azt hirdeti, hogy törekvéseinkben és eredményeink elérésében velünk volt gondviselő Istenünk, szeretett minket, újra meg újra megáldotta nemes gondolatainkat és evangéliumi szellemű cselekedeteinket. Ezért mindenekelőtt Őneki, jó Atyánknak jár részünkről hálaadás, köszönet és dicsőítés.

Köszönöm legközelebbi munkatársaimnak, egyházi főjegyzőnek, az egyházi központ előadó-tanácsosainak, tisztviselőinek és alkalmazottainak, főgondnok, felügyelőgondnok és esperes atyánkfiaiának, valamint lelkész és énekvezér testvéreinknek, hogy teljes egyetértésben és összhangban munkálkodhattunk. Isten áldása legyen önzetlen egyházszeretetükön és fáradságot nem ismerő, eredményes tevékenységükön. A mi Istenünk áldása nyugodjék meg egyházközségeink gondnokain, keblitanácsosain és buzgó híveinken. Isten jósága és szeretete védje, oltalmazza templomainkat, és szentelje meg az azokban végbemenő szószéki és szertartási szolgálatokat. Imádkozzunk hozzá, hogy életünk minden pillanatában érezhessük megbocsátó, védő, oltalmazó, vigasztaló és megszentelő gondviselését.

DR. KOVÁCS LAJOS
püspök

TANULMÁNYOK

DR. SZABÓ ÁRPÁD

AZ ÚJTESTAMENTUMI TUDOMÁNYOS KUTATÁS LEGÚJABB EREDMÉNYEI

IV.

Az előző három részben megpróbáltam ismertetni — ha vázlatosan is — azt az utat, amelyet a bibliakutatás kiadás-történeti irányzata megtett; majd a Cezarea Filippi úti perikopa szemléltetésében bemutatni, hogyan alkalmazza meglátásait egy adott helyzetben. Most, a befejező részben, arra a kérdésre szeretnék választ adni: mi a jelentősége a kiadás-történeti szemléletnek?

Természetesen a kérdés nem is olyan egyszerű, ha arra gondolunk, hogy még folyamatban levő munkáról van szó, s ezért hasztalan próbálkozás lenne összegező értékelést adni. Meglehet, néhány évnek vagy évtizednek kell eltelnie ahhoz, hogy megfelelő távlatlall rendelkezünk s kijelölhessük a kiadás-történet helyét a bibliakutatás folyamatában. Az összegezés helyett tehát inkább vizsgáljuk meg az újtestamentumi teológia néhány olyan területét, amelyen a kiadás-történet komoly eredményeket tud felmutatni, és nagyban hozzásegít a helyes értelmezéshez.

1. Az őskeresztény teológia története

Ez az a terület, ahol a kiadás-történet a legnyilvánvalóbb módon gazdagította ismereteinket. S ha még nincsenek is általánosan elfogadott eredmények, amelyek lehetőséget nyújtanának az összegezésre, pl. Márk vagy Lukács teológiáját illetően, kétségtelen azonban, hogy e kutatási irányzatnak olyan fontos meglátásai vannak, amelyek túlhaladták az evangélisták teológiájáról való korábbi nézeteket. Ma már nem foglalkozhatunk Lukács teológiájával anélkül, hogy ne Conzelmann munkásságából indulnánk ki, és ne alkalmoznánk az ő saját módszerét; vagy nem beszélhetünk az őskeresztény teológia egyetlen kérdéséről sem a kiadás-történet véleményének figyelembe vétele nélkül. Valóban nem lehet eléggé hangsúlyozni e diszciplína jelentőségét ezen a téren, s ezért bizakodva várhatjuk, hogy a következő évek során ki fog fejlődni egy teljesebb egyetértés a szinoptikus evangélisták teológiáját illetően, amely olyan eredményeket hoz, amelyeket alig remélhattünk korábban. Továbbmenően afelől sem lehet kétségünk, hogy a kiadás-történet képes lesz újabb fontos mozzanatait rögzíteni az őskeresztény teológia történetének.

Már eddig is alapvető fontosságú meglátások láttak napvilágot a Q forrást megalkotó teológia területén, amint azt H. E. Tödt munkája

szemlélteti. De máshol is, ahol csak el tudjuk különíteni a hagyomány fejlődésének egy mozzanatát, már képesek vagyunk mondani valamit arról a teológiáról, amely abban az időpontban hatott.

Vannak olyan vélemények, hogy a keresztény teológia alapvető történeteinek első fejezetei ma már korszerűtlenné váltak. És nemcsak a keresztény teológia-történeteket érinti a fejlődés hatása; az újtestamentumi teológia mértékadó művei — még a Bultmanné is, amely a legjelentősebb ezek között — szintén erre a sorsra jutnak, ha nem úgy tárgyalják az evangélistákat, mint koruk irányadó teológusait.

2. Jézus élete-kutatás és Jézus élete-teológia

A fenti kifejezések a német teológia termékei, amelyek egy, a történeti Jézushoz kapcsolódó magatartást jelölnek, nevezetesen azt, hogy ő a kijelentés alapja és a keresztény hit középpontja. E szemlélet hatására a német bibliakutatók egymás utáni nemzedékei vetették fel a „történeti Jézus kérdését“. Németországban ez a mozgalom a formatörténet kibontakozásával rövidesen véget ért. Angliában és Amerikában azonban folytatódott el egészen napjainkig, s ma is az az állandó törekvés érvényesül, amely a történeti Jézust központi jelentőségűnek tartja a hit szempontjából, és az evangéliumokat mint az ő megismerésének forrásait tekinti. Viszont a forma-történet elfogadásának — nemcsak kutatási módszerként, hanem az evangéliumok természetének megértésére vezető szemléletként is — igen komoly következményei lettek az eddigi alapvető nézőpontot illetően. A kiadás-történettel pedig mindez elérte a tetőpontját, mivel ez nemcsak megnehezíti a Jézus élete-kutatást, hanem lényeges kérdéseket vet fel a Jézus élete-teológiát illetően is.

Mindjárt kezdetben nyilvánvalóvá lesz, hogy a kiadás-történet igen megnehezíti a Jézus élete-kutatást. Ugyanis annak elismerése, hogy az evangéliumokban található anyag jó részét az evangélista, vagy a hagyomány összeállítója, esetleg az ősegyház valamelyik prófétája, vagy prédikátora teológiai gondolkozásának számlájára kell írunk, megerősíti azt a korábbi véleményt, miszerint az evangéliumok „csupán Jézus hangjának suttogását“ őrzik. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy munkánk kiindulópontjaként azzal az előfeltételezéssel kell kezdenünk, hogy az evangéliumok az ősegyház teológiájáról nyújtanak közvetlen tájékoztatást és nem a történeti Jézusról, és bármilyen adat vagy tájékoztatás, amelyet tőlük kapunk Jézussal kapcsolatban, csak a hitelesség kritériuma gondos és szigorú alkalmazásának eredményeként lehetséges. Ezt egyébként az utolsó ötven esztendő bibliakutatás-eredményei igazolják. Volt időszak, amikor mindent Jézusnak tulajdonítottak, ami nem hangzott idegenül ajkáról. Később, a fejlődés egy magasabb fokán arra törekedtek, hogy kimutassák: az evangéliumi hagyomány csupán egy lépéscsúfok, amely Jézus nyilvános működésére való visszaemlékezésből indult, és így a két forrás bármilyen találkozása a szinoptikus hagyományban ehhez a működéshez vezet vissza. Ebben az időszakban hallgatólagos irányelvként érvényesült az a törekvés, hogy a nem hiteles hagyományanyag különválasztásával mutassa ki az eredeti Jézus-mondásokat, ill. bizonyítsa azok hitelességét. A forma-történet, de különösen a kiadás-történet jelentősége éppen abban van, hogy új irányt adott a bizonyítás-

nak, s azzal, hogy kimutatta az evangéliumok valódi természetét, egyben azt is hangsúlyozta, hogy a bizonyítás súlyának a hitelességen kell lennie. Ennek a követelménynek mint célnak eleget tenni nagyon nehéz, de nem lehetetlen. A következőkben vizsgáljuk meg részletesebben ezt a kérdést.

Amikor Jézus tanítását akarjuk helyreállítani, mindenekelőtt az evangéliumi hagyomány történetét kell rekonstruálnunk, hogy eljuthassunk a szóbeli hagyomány legkorábbi formájához. Ebben a forma-történet módszere és eredményei segítenek; gondolunk itt elsősorban R. Bultmann és J. Jeremiás munkásságára. És mi a következő lépés? Feltenni magunknak a kérdést: vajon ezt vagy azt a mondást az őskeresztény egyháznak vagy a történeti Jézusnak tulajdoníthatjuk-e? Ez valójában azt jelenti, hogy keresnünk kell azokat az ismérveket, amelyek bizonyítják, hogy a mondás nem az egyháztól, hanem Jézustól származik. Feladatunk azonban sokkal összetettebb, mert mind az ősegyház, mind az Újszövetség igen sok szempontból adós a judaizmusnak. Ezért ha egy mondást Jézusnak tulajdonítunk s elfogadjuk bizonyítási eljárásnak a hitelesség kritériumát, akkor ki kell mutatnunk, hogy a mondás nem származik sem az egyháztól, sem a judaizmustól. Ez sokak számára túl nagy követelménynek látszik, de kevesebbel nem lehet a bizonyításnak eleget tenni.

A hitelesség kritériumának, amelyre Jézus tanítása minden helyreállítási kísérletének épülnie kell, első alapismérve a „különbözőség“ vagy „másféleség“. Lényege a következő: egy mondás elérhető legkorábbi formájában akkor tekinthető hitelesnek, ha ki tudjuk mutatni különbözőségét mind a judaizmus, mind az őskereszténység jellegzetes tanításától. Ez különösen abban az esetben jelentős, ahol a judaizmusból táplálkozó keresztény hagyomány módosította az egyes mondások eredeti értelmét. Ez utóbbi kitétel magyarázatra szorul. Jézus tanításának háttere a judaizmus; bizonyos értelemben tanítása a korabeli vallásos élet témáinak a változata. De ha azt keressük, mi a legjellegzetesebb jézusi tanítás, akkor nem azokban a kérdésekben találjuk meg, amelyekben osztozott kortársaival, hanem amelyekben különbözött tőlük. Most már azok az őskeresztény körök, melyek leginkább kötődtek a judaizmushoz — a Máté evangéliumában található hagyomány képviseli nagy részüket — igyekeztek mérsékelni Jézus tanításának radikális elemeit, ugyanakkor pedig egy olyan hagyományt fejlesztettek ki, amelyik hangsúlyozta a judaizmushoz való még szorosabb kapcsolatot.

A különbség, ill. másféleség kritériumát nem elméleti megfontolások alapján formulázták meg, hanem a szinoptikus hagyományt kutató gyakorlati munka folyamán. Bultmann volt az, aki a példázatokkal kapcsolatban először jutott erre a következtetésre: „Csak ott rendelkezünk eredeti jézusi példázattal, ahol ellentmondás van a zsidó erkölcs és kegyesség, valamint Jézus prédikálásának megkülönböztető eszkatologikus beállítottsága között: másrészt ahol nem találunk sajátos keresztény vonásokat.“ E kritérium használata még inkább jellemző J. Jeremiásra, akinek megállapításaiból most csak egy példát hozok fel, és pedig az „abba“ (atyá) használatát Isten megszólítására. Az Újszövetségben található hagyomány szerint Jézus úgy szólítja meg Istent, mint „abba“. Mk. 14, 36-ban, a Gecsemáné-kerti jelenetben az „Atya“ egyszerű fordítása az arám szónak. A parallel helyeken Lk 22, 42-ben követi Márkot, de el-

hagyja az arám kifejezést, Mt 26—39-ben szintén elhagyja azt, és egy alternatív fordítást ad: „Atyám“. Mind az Atya, mind az Atyám helyes fordítása az „abba“-nak, mivel a szónak e sajátos formája mind főnévként, mind egyes szám első személyű ragos alakjaként szolgált.

A Miatyánk-hagyományban Lk 11,2 ismét egyszerűen az Atya kifejezést használja, amely világosan utal az „abba“-ra, éppen mint 22,42-ben is láttuk. Máté viszont egy igen jelentős módosítást eszközöl: „Miatyánk ki vagy a mennyekben“. A zsidó hagyomány vizsgálata kimutatta, hogy Istennek atyaként való megszólítása, bár nem volt ismeretlen az ősi izraelita kegyességben, de sohasem használták az „abba“ kifejezést. A Máté-i „Miatyánk ki vagy a mennyekben“-nek egy megfelelő változata Johanan ben Zakkai korában közismert volt, vagyis kb. éppen abban az időszakban, amikor Máté evangéliuma, ill. a mögötte álló hagyomány kialakult.

Az újszövetségi hagyomány úgy állítja elénk Jézust, mint aki Istent atyának szólítja (Mk 14, 36) és tanítványait is erre tanítja (Lk 11, 2). Máté szintén fenntartja a hagyományt, de ugyanakkor át is alakítja egy olyan formára, amelyet szívesen vettek a konzervatívabb zsidó-keresztény körök is. Ez jó példája annak a folyamatnak, amit a különbözőség kritériuma ki akar mutatni: kezdetben radikális elkülönülés a judaizmustól, később pedig a hagyomány módosítása a judaizmus irányában. Mivel az „abba“ kifejezést megtaláljuk a Róm 8, 15 és Gal 4, 6-ban is, lehetne azzal érvelni, hogy itt a Jézus-tradíció nem különbözik az ősegyházétól. Ám ezeket a példákat nem tekinthetjük olyanoknak, mint amelyek az őskeresztény hagyományt képviselik, mivel a „Miatyánk“ Máté szerinti formáját ismerték általában az egyházban, s az még a legtöbb Lukács-szövegre is rányomta hatását. Ezt a rendelkezésünkre álló újszövetségi kéziratok is igazolják. A legelfogadhatóbb magyarázat az, hogy ez a hagyomány inkább Jézusra jellemző, mint az ősegyházra, és hogy Pál ismerte e hagyományt, s mint két nyelvet beszélő, igen értékelte annak jelentőségét. Ezért is hagyta változatlanul az „abba“ kifejezést. Összegezve az elmondottakat, elfogadjuk azt a megállapítást a különbözőség kritériuma alkalmazásának alapján, hogy Jézus Istent „atyának“ (abba) szólította; és tanítványait is erre tanította.

A különbözőség kritériuma után a következő lépés a hagyomány ama területének gondos vizsgálata, ahol ez a kritérium nem alkalmazható. Itt alapismérvként az „összefüggés“-t kell tekintetünk. Eszerint a hagyomány legkorábbi rétegét alkotó anyagot hitelesnek fogadhatjuk el, ha az összefüggést mutat a különbözőség által már korábban hitelesnek megállapított anyaggal. Itt ismét J. Jeremiás munkásságára kell hivatkoznunk. Jeremiás az evangéliumokon kívül található hagyományanyagot véve vizsgálat alá, az Origénész által megőrzött mondást tanulmányozta, amely a Tamás evangéliumában is megtalálható. Tamás 82-ben ezt olvassuk: „Aki mellett van, a tűz mellett van, aki távol van tőlem, távol van Isten országától.“ Az összefüggés kritériumát alkalmazva hitelesnek fogadhatjuk el ezt a Jézus-mondást, mert egy másik Jézus-mondás eredetiségének jegyeit hordozza magán. Ez utóbbit Mk 9, 49 és 12, 34-ben találjuk, ahol a tanítványi mivolt feltételére figyelmeztet, amint ezt Mt 8, 19kv is teszi. Jeremiás célja kimutatni, hogy ezek a mondások éppen olyan hitelesek, mint az evangéliumokban találhatóak, s éppen ezért eredeti Jézus-mondásoknak tekinthetjük azo-

kat. Természetesen ezt a kritériumot az evangéliumi hagyományanyagra is alkalmazhatjuk, mert e tekintetben nem lehet különbséget tenni a kánonikus és a kánonon kívüli anyag között. Mind ugyanannak az élő hagyománynak az alkotó részei, s maga az egyház sem tett különbséget köztük a 2. század második fele előtt.

Nagy fontossággal bír a hagyomány kialakulása történeti sorrendjének e kritériumok szerinti megállapítása és a legősibb réteg anyagához való ragaszkodás, mert a hagyomány többi része, amely erre a rétegre épül fel, szükségszerűen az ősegyház terméke.

Végül meg kell említenünk egy harmadik alapismérvet, amelyet különösen az angol teológiában alkalmaznak előszeretettel, s ez a „többszöri bizonyítás“. Eszerint hitelesnek fogadhatjuk el a hagyománynak azt a részét, amelyet a szinoptikus evangéliumok mögött levő források többségében megtalálhatunk. Bizonyos fenntartással kell élnünk e kritérium alkalmazását illetően, de mégis hasznosnak kell mondanunk, különösen amikor Jézus működésének hiteles indítóokait akarjuk megállapítani, nem sajátos mondások formájában, hanem ahogyan jelen vannak a hagyomány legősibb rétegében.

Az evangéliumi hagyománynak három olyan területe van, amelyekből számottevő kétség nélkül meg tudjuk állapítani a kialakulás történetét és alkalmazni a fenti kritériumokat. Ezek a következők: a példázatok, Isten országáról szóló tanítás és a Miatyánk-tradíció. A példázatok esetében ki tudjuk mutatni, hogy azok legkorábbi formái különböznek az ősegyház felfogásától (példázatok és nem allegóriák), de különböznek a judaizmusétól is (mindenekelőtt eszkatologikus hangvételüket illetően). Az Isten országáról szóló tanításnál szintén fennáll ez a különbség éppen a kulcsfogalom, Isten országa használatával kapcsolatban. Nem véletlen, hogy e tanítás eszkatológiai nézőpontja megegyezik a példázatokéval. A Miatyánk különbözősége, amint láttuk, egyrészt Istennek atyaként való megszólításában áll, másrészt abban, hogy a megbocsátás kérését összekapcsolja a megbocsátásra való készenléttel. Az elsőnek már láttuk arám eredetét; ez utóbbi is ide megy vissza, mert az adósság-bűn szókapcsolat csupán az arámban lehetséges.

Miután elérkeztünk Jézus tanítása bizonyos vonatkozásainak a helyreállításához, ill. annak lehetőségéhez, a következő lépés e tanítás megértése: helyesen értelmezni eredeti helyzetét és megközelíteni, amennyire csak lehetséges, eredeti jelentését. Itt néhány olyan kérdéssel találjuk szembe magunkat, amelyekkel feltétlenül meg kell birkóznunk. Elsőnek mindjárt itt van az az időbeli távolság mint határ, amely elválaszt minket Jézus tanításának eredeti jelentésétől: két évezred és egy radikálisan különböző világnézet.

A másik zavaró momentuma a Jézus élete-kutatásnak az a mód, ahogyan Jézus tanítását a különböző korok kategóriáiba akarták sorolni. A probléma gyökere nem a kutatók szándékosságában keresendő, egyszerűen arról van szó, hogy minden történész olyan kifejezésekben próbálja megragadni a múltat, amelyek számára a legvalóságosabbak. Ez különösen vonatkozik a Jézus-kutatásra, aki mint történeti személyiség magasan túlnőtt saját korának kategóriáján. Ez a tény úgyszólván önként kínálja egy másik kor kategóriáiban való gondolkozást. Ugyanakkor azok, akik a legjelentősebb eredményt produkálták e kutatás terén, maguk is keresztények voltak, s így természetesen megvolt a ma-

guk felfogása vallásos hitük és tapasztalatuk középpontjában álló Jézusról mint feltámadott Úrról és az ő tanításáról. Ez természetesen befolyásolta őket, és ahhoz a helyzethez vezetett, ill. vezethet ma is, amelyben egy kutató gondosan elkülöníti egymástól a történeti Jézus személyét az első századi egyház Krisztus-hitétől, csak azért, hogy újra azonosítsa őt saját hite Krisztusával, és így újraértelmezze tanítását is.

Ezek a kérdések látszólag megoldhatatlanok az egyes kutatók munkásságában, de van néhány olyan probléma, amelyben egyet lehet és kell is értenünk.

1. Jézus tanításának a megértése az első századi judaizmusnak szolgált igazságot, amelynek kategóriáiban ez a tanítás eredetileg elhangzott. Ez önmagában véve nehéz feladat, hiszen nem könnyű magunkévá tenni azokat a kategóriákat, amelyekben azok az emberek gondolkodtak. Ám ezekkel a kérdésekkel meg kell küzdenünk, mert amíg nem adunk igazat annak a kornak, addig nem fogunk a történeti Jézushoz és tanításához eljutni. Az ilyen természetű történeti kutatás előfeltétele az állandó hivatkozás a tárggyal kapcsolatos társadalmi, kulturális és történeti kifejezésekre és kategóriákra, ill. irodalomra.

2. Jézus tanítását mindig bele kell helyeznünk nyilvános működésének élethelyzeteibe és a körülmények összefüggéseibe. Nem véletlen, hogy a példázat-kutatás éppen akkor ért el eredményeket, amikor rendszeresen elhelyezték azokat Jézus működésének keretében. És ami igaz volt a példázatokra nézve, igaz a tanítás többi részével kapcsolatban is. Ez a tanítás mindig sajátos körülmények között, egy adott helyzetben hangzott el, és meghatározott személyhez vagy csoporthoz szólt. Jézus tanítását nem lehet megérteni addig, amíg nem ismerjük el az eredeti történelmi összefüggés jelentőségét.

3. A kutatás módszerének azonosulnia kell a források természetével. Itt elsősorban az evangéliumokra gondolunk. Azért, hogy megfelelően dolgozhassunk ezekkel a forrásokkal, olyan eljárásokat kell alkalmaznunk, amelyek belülről, a források természetéből fakadnak s nem kívülről kényszeríteni rájuk.

Am valószínűleg a legfontosabb dolog e tekintetben egy olyan meggyezés a különböző tudományos és teológiai nézeteket vallók között, amely biztosítja, hogy az érdekelt kutatók legjobb tehetségük szerint igyekeznek igazságot szolgáltatni a színopitikus evangéliumok természetének. Ugyanis valószínűtlen, hogy valamennyien ugyanazt a hibát követnék el, vagy mindenkik ugyanazzal az előfeltételezéssel indulna. A történeti tudományokban nem rendelkezünk a megfigyelésnek azzal a lehetőségével és tisztaságával, mint a természettudományokban, amely képessé tenne ugyanannak a jelenségnek hasonló leírására. De a megfigyeléseket megoszthatjuk egymással és vitázhatunk róla, azért, hogy meggyezésre jussunk, amely előbbre visz.

Mostantól kezdve a Jézus élete-kutatásnak ezen az úton kell haladnia és ezt a módszert alkalmaznia. A forma- és kiadás-történet hatása oly erős, hogy ennél kevésbé következetes és pontos eljárás nem is lehetséges. Egészen világos, hogy a forma-történet, de különösen a kiadás-történet lényegesebben megnehezítette a Jézus élete-kutatást, amint azt valaha is gondolták volna, de ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a bibliakutatás állandóan fejlődik, és képes arra, hogy kielégítse a megnövekedett igényeket.

A kiadás-történet tényleges hatása abban mutatkozik meg, hogy egy sor igen komoly kérdést vet fel, amelyek a Jézus élete-kutatást motiválják, különös tekintettel a Jézus élete-teológiára. Az első ilyen kérdés, hogy vajon igazolható-e az a felfogás, amely szerint a történeti Jézus a kijelentés és a keresztény hit központja. Ez a kérdés azért is fontos, mert éppen a kiadás-történet mutatta meg, hogy ez a felfogás mennyire idegen az egész Újtestamentumtól.

Egyébként az mindig nyilvánvaló volt, hogy a történeti Jézus fogalma idegen az Újtestamentum számára, minthogy idegen lett volna az ókori világ bármelyik dokumentuma számára. Amikor mi a „történeti“ kifejezést használjuk, azt értjük: „tényleges“, „amint a valóságban volt“, és állandóan különbséget teszünk e fogalom és a későbbi hozzátoldások vagy értelmezések között. De az ókori ember egyszerűen nem így gondolkozott. Mi tehát újból és újból fel akarjuk fedezni a mi értelmezésünk szerinti történeti alakot olyan iratokból, amelyek nem osztják a mi szemléletünket. Továbbmenően számolnunk kell azzal a ténnyel is, hogy ezeket az iratokat a mienkétől alapvetően különböző világnézetű emberek írták. Az Újtestamentum emberei számára pl. az angyalok megjelenése, a démonok rontó hatása, a megnyilatkozó ég az alászálló galambbal, mind olyan eseményeknek számítottak, amelyek a valóság birodalmába tartoznak. Számunkra pedig, akik a tudományos világszemlélet alapján állunk, mindez a legenda és mítosz világába tartozik.

Am ezek a kérdések egyike sem új, és nem a kiadás-történet hatásaként kerültek felszínre. Mindig is jól ismerték azok a bibliakutatók, akik érdekelve voltak a „történeti Jézus kérdésében“. De annak elismerése, hogy az evangéliumok nem a szó valódi értelmében vett történeti források, még nem jelenti azt, hogy nem nyújtanak semminemű történeti tájékozódást számunkra.

A legbonyolultabb tényező az újtestamentumi iratok, és sajátosan az evangéliumok esetében az, hogy az ősegyház, amely nem rendelkezett a mi értelmezésünk szerinti „történeti“ fogalmával, ugyanakkor pedig egy erős vallásos élmény hatása alatt állott, nem látta fontosnak különbséget tenni a történeti Jézus, Názáreti József fia eredetileg elmondott szavai és azok között, amelyeket az egyház a hagyományban neki tulajdonított. Ebben a tekintetben az Újtestamentum lényegesen különbözik a zsidó rabbik és görög filozófusok feljegyzéseitől. Bármelyik esetben, legyen az Szókratész, a görög filozófus, Johanan ben Zakkai, a zsidó rabbi vagy Názáreti Jézus, nekünk az lenne a feladatunk, hogy elkülönítsük a hiteles anyag eredeti magvát a sajátos hagyományban kialakult hozzátoldásoktól és értelmezésektől. Az Újtestamentum esetében azonban még van valami, amit figyelembe kell vennünk: a feltámadott Úr Jézus jelenlétének a tudata az egyes hívő vagy az egyház vallásos élményében és az a meggyőződés, hogy ez a Jézus, aki most beszél, azonos azzal, aki valamikor beszélt és tanított.

Ez az a pont, ahol a kiadás-történet hatása igazán megmutatkozott, mert felfedte és érthetővé tette számunkra, hogy annak az anyagnak nagy része, amelyet Galileában vagy Judeában prédikáló Jézusnak tulajdonítottak, valójában ahhoz a Jézushoz tartozik, aki az őskeresztény egyházban prédikált egy prófétán, apostolon vagy evangélistán keresztül.

Már láttuk a Cezarea Filippi úti perikopa tárgyalásakor, hogy pl. a Mk 8,39 és 9,1-ben található két, Jézusnak tulajdonított mondás közül az első egy keresztény tanítótól származik, míg a második az evangélista saját alkotása. Ugyanígy a Máté-evangélium változatában a kulcs gondolat: Péter megbízatása (Mt 16,18kv) szintén az evangélistának tulajdonítható, aki a feltámadott Úr megbízási parancsát a feltámadási történetből az evangéliumi történet Jézusának szájába adja. És éppen ez a kérdés lényege: az evangéliumi történet Jézusa egy és ugyanazon időben azonos a történeti Jézussal, József fiával, a felmagasztosult Úrral — Péter feltámadási látomásából — és Isten Fiával, aki az evangélistát irányítja, hogy az üldözött keresztény gyülekezeteknek a végső reménység jegyében vizsgáztatást és hitet adjon. Az elmondottak nyilvánvalóvá teszik tehát, hogy evangéliumok Jézusának hangja egyben, a keresztény egyház élő hitélményének a hangja is, s hogy az evangélista, valamint a hagyomány, melyet művében közvetít, teljes mértékben érdektelenek abban, hogy ez az élmény egyáltalán kapcsolódik-e ahhoz, ami Galileában és Judeában elhangzott vagy történt a keresztesítés előtt.

Mindez erősen kérdésessé teszi a Jézus élete-teológia létjogosultságát, ill. annak igazolását. Ha a Márk-evangélium Jézusa azonos Márk és gyülekezete keresztény hitélményének Jézusával, akkor az a törekvés, hogy a történeti Jézust tegyük a keresztény hit középpontjává és forrásává, semmiképpen nem alapozható az Újtestamentumra. Már korábban is az volt a vélemény, hogy sem a páli levelek, sem a jánosi iratok vagy a katolikus levelek nem tanúsítanak olyan állásfoglalást a földi Jézussal kapcsolatban, amely indokolná a történeti Jézus központi helyét a keresztény teológiában. Nem véletlen, hogy a Jézus élete-teológia megjelenése szorosan kapcsolódott a Márk-i hipotézis elfogadásához. Amikor a kiadás-történet megcáfolta e hipotézis helyességét, akkor tulajdonképpen a Jézus élete-teológia alapjait ingatta meg.

3. Az evangélium természete

Természetesen nem ez a negatív jellegű irányulás a jellemző. A kiadás-történet ugyanis sokkal többet tett. Minthogy megnehezítette a Jézus élete-teológia igazolását: felfedezett valamit az „evangélium“ természetéről. Amikor erről beszélünk, mindig arra kell gondolnunk, hogy az „evangélium“ az őskereszténység egyedülálló irodalmi terméke. Az Újtestamentum minden más könyvének megvan a maga irodalmi hasonmása. Hiszen mások is irtak leveleket, híres emberek cselekedeteiről krónikákat, apokaliptikus hangvételű beszédeket, de csak egyedül az őskeresztény egyház írt „evangéliumokat“. Ezért ezek az iratok magukon hordozzák az őskereszténység hitének sajátos vonásait.

A kiadás-történet ennek a páratlan irodalmi alkotásnak a megértéséhez segít hozzá, amikor kimutatja, hogy milyen mértékben érvényesült az evangélistának vagy a hagyomány egy más közvetítőjének a teológiai felfogása az evangélium anyagának megformálásában; amikor annak elismerésére készlet, hogy az evangélium nem Jézus nyilvános működésének a története, amint az egy adott időpontban lejátszódott, hanem inkább a keresztény hitélmény története. Ugyanakkor azonban a keresz-

tény hitélménynek ez a története Jézus nyilvános működése krónikájának a formáját ölti magára, és bizonyos részei ténylegesen erre a működésre való visszaemlékezésen épülnek. Márk evangéliuma a prototípus, amelyet aztán a többiek átvettek. Az evangélium sajátos keveréke a történeti visszaemlékezésnek, a hagyomány értelmezésének és a szerző szabad alkotói tevékenységének; másszóval különös egyvelege a történelemnek, legendának és mítosznak.

Már szóltunk arról a negatív hatásról, amelyet a kiadás-történet szemlélete a Jézus élete-kutatásra tett, és kétségessé tette a Jézus élete-teológiát is. Az éremnek azonban két oldala van, s nekünk a pozitív hatást is meg kell ismernünk. Itt mindjárt két dolgot kell előljáróban megjegyeznünk: az evangélium természete azt mutatja, hogy a kijelentés helye nem a történeti Jézus működése, hanem a keresztény hitélmény valósága; a kettő között azonban tényleges folytonosság van.

Az evangélium jelenlegi formájában, valamint a mögötte levő hagyomány is az őskereszténység hitvéleményét tükrözi. Jézus tanítását először azért gyűjtötték össze — amint azt a Q forrással kapcsolatos kutatás megállapította —, hogy folytassák Jézus eszkatológiai prédikálását. Úgy hitték, hogy a feltámadás igazolta Jézust és az Ő Isten országáról szóló prédikálását, és éppen ezért a jövő reménység, amelyet a prédikálás képviselt, még mindig érvényes, sőt érvényesebb, mint volt, mert Isten maga igazolta Jézust. Így a prédikálás folytatódott, jöllehet a reménység formája megváltozott: Isten eszkatológiai tevékenységének általános várakozása helyett — amelyet Isten országa fogalma képviselt —, most a konkrét várakozás lépett előtérbe, melyet Jézusnak mint Úrnak vagy Ember fiának közeli eljövetele képviselt. E reménység-összefüggésben Jézus prédikálása az ősegyház prédikálásaként folytatódott és az ő tanítása mint eljövetele való előkészület.

Ez az a pillanat, amikor az evangéliumok által képviselt hagyomány elkezdődik, és mi éppen ebben figyelhetjük meg Jézus és az ősegyház közti folytonosság jellegét. Az ősegyház abbéli hitében meggyőződve, hogy a feltámadás igazolta Jézust, hirdette az ő eljövetelét, éppen mint nem sokkal azelőtt ő hirdette az Isten országát, és készítette elő tagjait erre az eljövételre tanításainak állandó ismétlése által. A folytonosság tehát valóságos, s ezért a történeti Jézus működését úgy kell tekintenünk, mint amelynek nagy jelentősége van az őskereszténység hite szempontjából.

Már a kezdet kezdetétől rendelkezünk tehát azzal a helyzetismerettel, amelyik jellemző volt az újtestamentumi kereszténységre, s amely nagyszerűen tükröződik az „evangéliumi“ irodalmi forma megalkotásában. Ezt a helyzetet úgy is leírhatnánk, mint amelyben a múlt, jelen és jövő közti különbség teljesen eltűnt. A kulcs a jelen élménye volt, amely nélkül a jövő kilátástalan lett volna, a múlt pedig igen hamar feledésbe merült volna. Éppen ez élmény által szereztek meggyőződést, hogy Jézust, akit a múltban ismertek, újból ismerni fogják.

Az evangéliumi hagyomány e fontos kérdésének jobb megértéséhez segít hozzá az Ember fia-mondások vizsgálata. Az ősegyház eszkatológiai reménységét az apokaliptikus jellegű Ember fia-mondások megalkotása által fejezte ki, amint azt Mk 8, 38-ban láthattuk, annak korábbi részletes tárgyalásánál. Ugyanabban az időben más hasonló mondások is keletkeztek, amelyekben Jézusnak mint Ember fiának jövőbeli ha-

talmát az ő múltbeli működésének kifejezéseiben fogalmazták meg. Legjobb példa erre Mk 2, 10: „Hogy pedig megtudjátok, hogy az ember Fiának van hatalma e földön a bűnöket megbocsátani...” Ezekben a mondásokban Jézus már azzal a hatalommal cselekszik, amellyel mint eljövendő Ember fia fog tevékenykedni. Az Ember fia jövőbeli tevékenysége és Jézus múltbeli nyilvános működése azonosulnak. Így láthatjuk összefolyni a múltat, jelent és jövőt, amelynek eredményeként létrejött az evangélium-típusú irodalmi forma mint az őskeresztény egyház egyedülálló alkotása.

Összegezve az elmondottakat, a kiadás-történet valóban jelentős eredményekkel gazdagította a bibliakutatást. Az általa nyújtott új szemlélet birtokában ma már sok kérdést másként látunk és értékelünk, mint a múltban. Nekünk unitáriusoknak kötelességünk megismerni és elsajátítani a tudományos kutatás módszereit és eredményeit, mert biblia-teológiánk csakis ezeken épülhet fel. Az evangéliumok új értelmezése s főként a történeti Jézus az eddiginél valósághűbb beállítása az újtestamenti teológiában még inkább hozzásegítenek, hogy megszilárdítsuk hit- és életfelfogásunk Jézus-képét.

EGYED AKOS

BERDE MÓZES 1848-BAN

1. Berde Mózes sokirányú és több évtizedes tevékenységének napjainkban minden bizonnyal legkevésbé ismert időszaka az, amely 1848—1849-re, a forradalom idejére esett. Erről az elmúlt két évben több alkalommal meggyőződhattunk, ugyanis a polgári forradalom 125. évfordulójára emlékeztető írások Berde Mózesről alig vagy egyáltalán nem ejtettek szót.¹

Berde alakja az 1848-al foglalkozó történeti munkákban tulajdonképpen akkor kezdett halványulni, amikor a századfordulón s főleg az utóbbi három évtizedben a Gábor Áron-kutatás meglehetősen fellendült. Ugyanis vonzóbb és hálásabb téma volt írni a háromszéki Habsburg-ellenes önvédelmi harc legendás népi forradalmár hősről, mint az említett mozgalom politikai vezetőjéről, akinek a pályája nem volt teljesen töretlen, mert nem volt mentes egyes megingásoktól. Ez a szubjektív történetírói álláspont végül is súlyos tárgyi tévedések forrása lett, hiszen manapság már nem egy összefoglaló jellegű történeti munkában hiába keressük a Habsburg-ellenes népi önvédelmi harc vezetőjének, Berde Mózesnek a nevét. Ennek pedig egyenes következményeként a mai fiatalok tudatából Berde Mózes emléke jórészt kitorlódott.

A fent érintettekkel kapcsolatban nagyon világosan szeretnénk lezögezni: messze álljon tőlünk úgy idézni Berde Mózes emlékét, hogy valamiféle Gábor Áron „deheroizálás” legyen belőle! Ellenkezőleg: arra kell törekednünk, hogy a tények minél valósághűbb értékrendjének felvázolása által a székely népi forradalmár emléke tisztábban álljon előt-

tünk, mint eddig, hogy alakját a legendák birodalmából — ahova főként a szépirodalom emelte — visszahelyezzük abba a történelmi közegbe, amelyben tevékenykedett, ahol valóságos hős lehet, valahogy úgy, mint a maga helyén Garibaldi.

2. 1848. tavasza új helyzet elé állította az értelmiségieket is: hirtelen kellett állást foglalniuk abban a nehéz kérdésben, hogy milyen párthoz, csoportosuláshoz csatlakozzanak, a társadalom újrarendezéséért harcolók táborához-e, vagy a status quo híveihez, esetleg a félrehúzódkhoz. Berde Mózes már jónevű ügyvéd volt, amikor 1848. nevezetes tavaszán a fent említett dilemma benne is felvetődött. Azonban a döntés nála nem vezetett hosszas elbizonytalankodáshoz, mert szülőföldje rövidesen megválasztotta — és ez itt szó szerint értendő — érdekei képviselőjének. Ennek folytán ő már a forradalom első heteiben jelentős és felelősségteljes hivatalt vállalt; tegyük itt hozzá: rendkívül felelős tisztségeket töltött be egészen 1849 júliusáig. A kezdetekről és a szándékról így vallott 1850-ben: „1848 márciusa, amikor a politikai körülmények 8 éves pályámról leszorítottak, és Háromszék követjévé választatám anélkül, hogy kerestem volna; azon hitben, mintha mostan lenne ideje rabigába görbesztett székely katonanépen segíteni és százados jármát szétrombolni, és azon meggyőződésben, hogy nekem jutand a szerencse hozzájuk azon örvendetes üzenettel hazatérni »szabadok vagytok, vége szolgáltságoknak« —, elvállalám.“³

Valóban, Berdét 1848 tavaszán Háromszéken a határőr katonai rendek képviselőjükké választották és ő hűségesen szolgálta őket, előbb a kolozsvári, majd a pesti országgyűlésen. Az egyik főkérdés 1848 tavaszán a Habsburg-birodalom céljai érdekében létrehozott határőri intézmény lehetőleg azonnali megszüntetése volt. Nem Berdén múlt, hogy véglegesen ezt a kérdést csak a székely nemzeti gyűlésen sikerül rendezni 1848 őszén. Mint ismeretes az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés kiindulópontja lett Háromszék önvédelmi harcának is, természetesen következményei által. Eredetileg Agyagfalván a székely székek védelmének megszervezéséről kellett volna gondoskodni, de a körülmények miatt a gyűlés vezetőségének többsége az azonnali katonai akció mellett döntött, s október 20-a körül a székely katonai tábor kiindult a Habsburg-hatalom erdélyi hadereje ellen, melyet a General Commando irányított.⁴ A székely tábor kiindulásának a kérdésében Agyagfalván heves viták sorozata robbant ki. A Berzenczey László vezette radikálisok az azonnali hadbaszállást követelték, míg a mérsékelték a megütközés elkerülése mellett szálltak síkra, mert a csapatok többségét a harc vállalására még alkalmatlannak tartották. Ezt az álláspontot védelmezte teljes meggyőződéssel és jóindulattal Berde Mózes is.⁵

Berde 1848 szeptemberétől Háromszék kormánybiztosa volt s ebben a minőségében vett részt az agyagfalvi gyűlésen is. A már érintett itteni állásfoglalásából arra lehetne következtetni, hogy azoknak (a később békepártiaknak nevezett) táborához tartozott, akik a Habsburg-hatalommal szerettek volna kibékülni. A valóságban nem erről van szó: Berde Mózes híve volt és az is maradt a nemzeti és polgári szabadságnak, de ellenezett minden elhamarkodott akciót, amely háború veszedelmét idézhette elő a jobban felszerelt és jobban szervezett császári erőkkel. Egyébként is Berde 1848-as tevékenységére nem az agyagfalvi magatartása a jellemző, hanem sokkal inkább a Háromszéken 1848 őszén

és telén kibontakoztatott Habsburg-ellenes önvédelemben vállalt szerepe. Indokoltnak látjuk, hogy a továbbiakban ezt a kérdést tárgyaljuk.

3. Háromszék önvédelmi harcának emléke úgy él a köztudatban — főleg az irodalmi feldolgozások nyomán —, mint a lelkesültség csodája, ahol a forradalmi háború feltételei egyik pillanatról a másikra szinte a „semmitől” születtek meg. Erre a legendára jobb példát keresve sem lehetne találni annál, amely szerint Gábor Áron november 23-án indult el ágyút önteni s 28-án már be is mutatta Sepsiszentgyörgyön a közben elkészült két ágyút. Ez utóbbi történelmi tény⁶, de azt a megjegyzést kell hozzáfűznünk, hogy az ágyúöntést Gábor Áron korábban, hetekkel azelőtt kezdte meg s a sikerig sok nehézséget és kudarcot kellett leküzdenie, és hogy többek támogatásával vitte végbe valóban bámulatraméltó tettét. Anélkül, hogy a lelkesültség nagy jelentőségét kétségbevonók, azt is látnunk kell, hogy Háromszék Habsburg-ellenes népi önvédelmi harcának feltételeit tudatos és szívós szervezőmunka hívta létre s magát a harcot is az tette lehetővé. És ez nem is lehetett volna máskepp olyan rendkívüli körülmények között, amikor a székely haderő gyors felbomlása után a General Commando csapatai megszállták Maros- és Udvarhelyszék területét, „semlegességre” kényszerítették Csíkszékét, miközben a Barcaságon nem jelentéktelen katonai erőt vonultattak fel Háromszék ellen. Nos, az önvédelmet lehetővé tevő szervezőmunkában Berde Mózes talán mindenkinél több lett.

Berde tevékenységének nyomonkövetését ott hagytuk abba, hogy Agyagfalván ellenezte a székely tábor azonnali kiindítását a Habsburg-erők ellen. Mivel nem fogadták el azon tervét, hogy két heti felkészítési időt biztosítsanak a haderőnek, Berde nem vett részt a táborozásban, hanem hazasietett Háromszékre. Itt szeretett volna bizonyítani s valóban bizonyított: olyankor látott hozzá a szék megszerzéséhez, amikor a legtöbben, főként a székely tábor szétszéledése után, teljesen reménytelennek ítélték meg a szék helyzetét. Berde jól ismerte a székely s mégjobban a háromszéki társadalmi viszonyokat és a legfontosabbal, az önvédelem előfeltételének a létrehozásával kezdte meg működését. *Tulajdonképpen szerepe 1848 őszén Háromszéken az volt, hogy személye és politikája által biztosította a rendekre és osztályokra tagolt, belső ellentétektől is megosztott kis társadalom összefogását, erőinek szövetségét s egységes kiállítását a teljes Habsburg-hatalmat restaurálni kívánó General Commando hadereje ellen.* Ezt már Jakab Elek is így látta.⁷

Annál érdekesebb történelmi kérdés ez, mivel Berde nem volt forradalmár, és az önvédelmi forradalmi háború idején is megmaradt baloldali szabadelvű liberális politikusnak, Berde valódi szerepe értelmezésének kulcskérdéséhez érkeztünk. Azok a kortársak, akik ezt nem ismerték fel, vagy a radikális forradalmiságot kérték számon tőle (Március Tizenötödike című lap) vagy — mint a General Commando — felforgató tevékenységgel, ultra-forradalmisággal vádolták — ezúttal a másik oldalról. A valóság pedig az volt, s ezt látni fogjuk, hogy a társadalmi erők szövetségének a kiépítésében Berde Mózes sikereit éppen az előbb érintett sajátos helyzetének köszönhette.

4. Háromszéken 1848. október végén Berde Mózes vezetésével háromtagú kormány alakult. Ennek első jelentős intézkedései közé tartozott, hogy népgyűléseken kihirdette az agyagfalvi határozatokat s kiáltvánnyal fordult a szék lakosságához, melyben a polgári szabadság elvei

mellett tett hitet Abban a következőket szögezte le: „*Jogban és kötelességben a szék minden polgára egyenlő*“ s következképpen „*az eddig fennállott katonáskodási rendszer*“⁸ megszűnik. (A kiemelés tőlem — E. Á.) Ezekből következően a volt nemeseket, határőröket, jobbágyokat és zselléreket, városi polgárokat és tisztviselőket s minden kategóriájú értelmiségieket, függetlenül vallásukra és nemzetiségükre, a törvény előtt egyenlőnek tekintették, akiket egyenlő polgári jogok és kötelezettségek illetnek meg. Bár ezek az elvek a polgári társadalom későbbi gyakorlatában nem érvényesültek teljesen következetesen, kinyilatkoztatásuk akkor Háromszéken talán minden másnál fontosabb volt. És itt nem árt utalnunk arra, hogy bár a fenti elveket már a forradalom kitörésekor kimondották, s azokat részben a kolozsvári országgyűlés is elfogadta, mégis Háromszéken és Csíkban a régi rendszerű határőri intézmény még állt s nem volt véglegesen rendezve a jobbágyok és zsellérek felszabadulásának mindennél fontosabb társadalmi kérdése sem.⁹ Berdeék határozata tehát a legjobbkor jött, mert a Habsburg-hatalmat képviselő General Commando erőivel való megütközés küszöbén a társadalom szövetségét volt hivatott biztosítani. S ezt a célt elő is segítette, mert amint a kérdés egyik kitűnő ismerője írta, az említettek nyomán az osztályok közötti súrlódások legfőbb lapja megszűnt.¹⁰ És ezáltal sikerült megakadályozni egy olyanszerű belső társadalmi forrongás fellángolását, mint amilyen Udvarhelyszéken éppen akkor következett be, amikor Heydte császári kapitány csapatai a szék megszállását hajtották végre. Háromszéken Berdeék voltaképpen megteremtették a Habsburg-ellenes önvédelem társadalmi, népi bázisát, s lehetővé tették a népi tömegek bekapcsolódását a forradalom vívmányainak és a szülőföldnek a védelmébe. Itt jegyezzük meg, hogy ennek a politikának köszönhetően a székely magyarság mellett számos paraszti sorú román család is részt vett a közös erőfeszítésekben, főként a Háromszékhez csatlakozott volt Felső-Fehér megyei falvakban (Árapatak, Előpatak, Hidvég és a többi).¹¹

Milyen tényezők játszottak közre Berde politikai koncepcióinak kialakulásában?

Amint életírója, Benczédi Gergely írta, először is a családi örökség.¹² Berde a háromszéki Laborfalván született, elszegényedett gyakorlatonai családban. Apját a határőri intézmény akadályozta meg a tanulásban (akárcsak később Gábor Áront) s amikor 1834-ben többedmagával mozgalmat indított a határőrök terhének könnyítésére, még rövid idejű börtönbüntetést is szenvedett.¹³ Érthető tehát, hogy a katonai rendszer haladásgátló szerepét gyakorlatilag is és általánosan is ismerő Berde Mózes egyik életcéljának az osztrák mintájú határőri rendszer eltörlését tartotta. Ezért sietett a forradalomban közügyi szerepet vállalni.

Elmondhatjuk, hogy e társadalmi réteg érdekeiért következetesen küzdött, sokszor nagyon befolyásos arisztokraták ellenében is. Utóbbiak károsnak ítélték meg a már készen álló haderő — így a határőr székely ezredek — feloszlátását, egyáltalán nem számolva a határőrök vágyaival, akik nagyon gyűlölték azt a határőri rendszert, amelyhez a madéfalvi veszedelem emléke társult. Berde azt vallotta: a katonai terhekben ezután minden társadalmi rétegnek osztoznia kell. A székely katonai rend, érvelt tovább Berde egy parlamenti vitában 1848 nyarán, „Magára nézve kivételt nem kíván. Ő alkotmányellenes, igazságtalan, szerénytelen len-

ni nem kíván. Egyenlő jogot, egyenlő kötelességet óhajt.“ Majd egyesek ellenkező vélekedésére frappánsan válaszolt: „Legyünk igazságosak. Ez a legjobb politika.“¹⁴

Természetes, hogy Berde és politikája népszerű volt a határóri rendeknél s ez 1848 őszén jól gyümölcsözött, mert a szék lakosságának többséget alkotó határórség felsorakozott az önvédelem zászlói alá.

Meg kellett persze nyerni a többi társadalmi erőket is, így a nemesiséget, amely Háromszéken jelentős erőt képviselt. Berde szabadelvű politikáját hajlandó volt követni a kis és középnemesség. Joggal írta Jakab Elek kettős kötődéséről: „A székely katonaság szerette benne a katonafiút, a nemes művelt embert.“¹⁵ S végül meg kellett nyerni a jobbgyságot, amelynek a magatartása nem kis mértékben befolyásolta az erőviszonyok alakulását.

Kétségtelen, hogy a már említett polgári egyenlőségi elvek közzététele, alapot teremtett arra, hogy a volt jobbagyokat és zselléreket is megnyerjék a szövetség ügyének, de nehézséget okozott, hogy Berdének nem voltak közvetlen kapcsolatai a parasztság felé. Mégis, amint a tények bizonyítják, az a vezetési módszer, amelyet Berde kialakított, ezen is segített. Módszerei humanusak és a lehető legközvetlenebbek voltak. Humanizmusát illetően talán elég lesz hivatkoznunk arra, hogy az önvédelem mintegy három hónapja alatt egyetlen embert sem végeztek ki Háromszéken (az áruló Balázs őrnagy kivételével). Ami a közvetlenséget illeti, kézzelfogható tényekre hivatkozhatunk. Már október 31-én köriratban értesítette a falvakat: „a Központi Bizottmány tanácskozásai nem titkon tartanak, sőt azokban részt venni kívánókat szívesen fogadja.“¹⁶ Az ilyen szellemű politikai vezetés által a régebbi rendi jellegű székgyűlésekkel szemben a nagy tömegeket mozgósító népgyűlések kerültek előtérbe, amelyek vagy a székgyűlésekkel együtt, vagy azokkal párhuzamosan ülészttek s a legtöbb alkalommal előbb hoztak határozatokat azokon, mint a hivatalos intézmények. A hajdani öngazgatási szervek valósággal felelevenedtek s a közös erőfeszítés szerveivé váltak. Így sikerült a szunnyadó népi energiák felszabadulását biztosítani s azokat a közös cél: a Habsburg-ellenes népi védelem szolgálatába állítani.

Mi sem volt jellemzőbb azokra a népgyűlésekre, mint a vezetők és a nép közismert párbeszédei, vagy — hogy még egy ismertebb tényre hivatkozzunk — Gábor Áron és a katonai vezetők közti nyílt szóváltás, melynek egyik felejthetetlen épizódja Gábor Áron ágyúöntési fogadalma volt. Gábor Áron éppen e népgyűlések által vált igazi népvezérré s példája a helytállás szimbólumává.

Tudjuk, nagy hiba volna mindezt csak Berde vezetési módszerének a javára írni; az említett hangulat kialakításában számos tényező hatása érvényesült. De még akkor is igaz, hogy a Berde által kezdeményezett módszernek volt köszönhető például a radikális értelmiségiek és forradalmárok — Gál Dániel, Biró Sándor, Matskási Antal és mások — pártjának, az ún. Kiskomiténak szabad tevékenysége. Ez a párt, melyhez népi forradalmárok — Gábor Áron, Turóczy Mózes és mások — is hozzátartoztak, azért volt a legjelentékenyebb mozgósító erő, mert a népgyűléseken a hangadó szerepét vitte. S mert a néptömegek mozgósításának tulajdonképpeni művét a benne tömörülő értelmiségiek és népi forradalmárok végezték el. S végül azért volt felbecsülhetetlenül fontos

a Kiskomité szerepe, mert „nyomás alatt tartotta“ az ingadozókat és a vezetőket, magát Berdét is.¹⁷

5. Azt mondtuk e rövid dolgozat elején, hogy Berde mindent elkövetett a szék védelmi erejének növelésére. Valóban, egyes források szerint már az agyagfalvi gyűlésen érdeklődött az ágyúöntés lehetősége felől¹⁸, majd október 14-én már Gábor Áronnal tárgyalta meg, ezúttal már Háromszéken, a kérdést.¹⁹ Ezt követte a lópor-, gyutacs és salétromgyártás megszervezése, természetesen az arra alkalmas személyek segítségével. Jellemzőnek tartjuk, hogy a népi tehetségek felkutatása a mozgalom egyik erőforrása volt.

Háromszék kormánya már október végén és november elején szaporította a nemzetőri alakulatok számát, majd hadsereggé szervezte az arra alkalmas összes férfiakat, annyira, hogy a legkritikusabb napokon tíz-tizenkétezer fegyveres gyűlt össze a táborokban. Ugyanakkor — s ez ismét jellemző volt Berdére — megpróbálta tárgyalások útján elhárítani a szék megtámadásának veszélyét. A tárgyalások érdekében valóságos kis diplomáciai testületet szerveztek, mely már november 13-án elindult a szék üzenetével Nagyszeben felé a General Commandóhoz. Azonban a küldötteket Brassóban feltartották, s itt kénytelenek voltak bevárni Puchner válaszát. Puchner tábornok teljes és feltétel nélküli meghódolást követelt.²⁰ Mivel ezt Háromszék a leghatározottabban visszautasította, nem maradt más választás, mint a fegyveres önvédelem.

A fegyveres önvédelem elhatározására november 28-án Sepsiszentgyörgyön hatalmas népgyűlés keretében került sor. Ez alkalommal a „feladás“ és a „védelmi“ párt harcáról az utóbbi került ki győztesen. „A tanácskozó népgyűlés ugyan e napon egyhangulag kimondá“ az önvédelmet. Az akkor keletkezett jegyzőkönyv-töredék, amely valamilyen véletlen szerencse folytán ránk maradt, kilenc pontban összegezi a történeteket. Első pontja szerint Berde Mózes (és Horváth Albertet) megválasztották a politikai ügyek intézésére. Katonai főparancsnokká Dobai Károlyt, a második székely határőr gyalogezred volt főparancsnokát nevezték ki. Tehát kettős hatalom keletkezett: polgári és katonai. A végrehajtó hatalom az ún. Kormányzó Hivatal kezében összpontosult, amelyet Berde vezetett. Berde november 30-án körlevélben fejtette ki, hogy az önvédelmet egyedül a népi áldozatvállalás viheti sikerre.²¹ Már ezt megelőzően megkezdődtek a csatározások.

A fegyveres önvédelem végül is sikerre vezetett, mert a széklet a császári csapatoknak nem sikerült megszállniuk.

6. Berde Mózes szerepének tisztázása rendkívül egyszerű volna, ha nem történt volna meg az árapataki szerződés megkötése, mégpedig Berde közreműködésével. Ezt a szerződést a kortársak egy része szűkegtelennek tartotta. Ezekkel szemben nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy Háromszék önvédelmében a kimerülés jelei is felbukkantak s arról sem, hogy Berdeék mit sem tudtak Bem tábornok közeledéséről s a General Commandó elfogadta Háromszék legfőbb feltételeit. Tehát az árapataki békekötés nem semmisítette meg az önvédelem vívmányait (bár megnehezítette a szék újjászervezését Bem megérkezésekor). S ha ez így van, a história művelői Berde Mózes helyét csakis a szabadságharcosok között jelölhetik ki, Gábor Áron, Gál Dániel, Biró Sándor és

mások mellett. Orbán Balázs, aki pedig nem osztogatott babért ott, ahol nem kellett, ezeket írta: „Berdének mind „a rend és egyetértés fenntartásában, mind a hadkészületek és hadviseléshez szükséges mindennemű kellékék előállításában, kétségtelenül nagy érdemei vannak.“²²

JEGYZETEK

1. E tanulmány megírása óta megjelent e sorok írójának *Háromszék 1848—1849* (Bukarest 1978; új kiadása, 1979) című könyve, valamint Kálnoki Kis Tamás *Berde Mózes kormánybiztos 1849-ben* (Levéltári Szemle 1976. 1. sz. 105—180) című tanulmánya.
2. Bővebben foglalkozom Berde Mózes és Gábor Áron szerepével a „Háromszék 1848—1849-ben“ című munkámban.
3. Az Unitárius Konzisztórium Levéltára Kolozsvár. Berde Mózes hagyatéka. Az 1850. évi napló.
4. Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—49-re*. Budapest, 1880, 394.
5. Nemes anya Udvárhegyszéken kebelezett agyagfalvi téren, az ugynevezett Font-sika-pataka mellett őseink tanácskozó és törvényhozó helyén 1848. október 16-án kezdődött és hidvégi Mikó Imre kincstárnok általunk megválasztott székely atyánkfia elnöksége alatt folytatott általános székely nemzeti gyűlés jegyzőkönyve. H. és é. nélkül. 3—4.
6. Nagy Sándor: *Háromszék önvédelmi harca 1848—49-ben*. Kolozsvár, 1896, 23, 43.
7. Jakab Elek: i.m. 457, 505.
8. Kővári László: *Okmánytár az 1848—49-iki erdélyi eseményekhez*. Kolozsvárt, 1861, 111.
9. Egyed Ákos: *Vázlatok a jobbágyfelszabadítás és zsellérkedés történetéhez Háromszéken (1848—1849)*. Aluta, 1971, 235—274.
10. Bakk Endre: *Kézdivásárhely és az ottani Jancsó családok története*. Kézdivásárhely, 1896, 349.
11. Állami Levéltár Kolozsvár. Az 1848—49-i Erekyemúzeum. Életrajzok B., G., Gy., M., N., O.
12. Benczédi Gergely: *Berde Mózsá életrajza*. Budapest, 1901, 11.
13. Állami Levéltár Kolozsvár. Az 1848-as törzsanyag. Számozatlan.
14. Uo.
15. Jakab Elek: i.m. 457.
16. Állami Levéltár Sepsiszentgyörgy. Kézdivásárhely város lt. 87/1848.
17. Uzoni Béli Gergely Jegyzőkönyve 1848-ról. Állami Levéltár Kolozsvár. Az 1848-as törzsanyag. Számozatlan; 1. még *Történelmi Lapok* 1896. augusztus 1—15.
18. Dániel Gábor visszaemlékezései. Szeged, 1938, 22.
19. Jakab Elek: i.m. 435, 505.
20. Béli Gergely: Jegyzőkönyv, idézett helyen.
21. Körlevele a négy királybíróhoz, Állami Levéltár Sepsiszentgyörgy, Honvédelmi Bizottmány iratai, 3. csomó.
22. Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. III. Pest, 1869, 187.

BINDER PÁL

A SCHÄSSBURGER—SEGESVÁRI CSALÁD ÉS A KOLOZSVÁRI HELTAI NYOMDA

A kolozsvári nyomda XVI. századi történetével foglalkozó kutatók már régebben felfigyeltek a Schässburger—Segesvári család szereplésére. Aelius Donatus latin nyelvtankönyv Molnár Gergely által átdolgozott

1583-as kiadásának címlapján a következő sor olvasható: „Clavdiopoli MDLXXXIII typis Gasparis Schespurgensis.“⁴¹ Az 1583-ban könyvnyomtatóként felbukkanó Caspar Schässburger-el 1587-ben ismét találkozunk, ekkor Hertel Péterné szül. Heltai Borbálával együtt, aki a néhai idősebb Heltai Gáspár papírmalmának társtulajdonosa volt.²

A Segesvári család művelődéstörténeti szerepével újabban Jakó Zsigmond³ és Herepei János⁴ foglalkozott. Herepei a következőképpen foglalja össze Jakó Zsigmond professzor erre vonatkozó kutatásait: „Jakó [...] nagyon helyesen tételezi fel, hogy az a Schesspurger János, akit Heltai papirosmalmának 1563-ban történt létesítésekor szakértőképpen Krakkóba küldött azzal a *Kewnyomtatho Jánossal* azonos, aki bizonyos végzett munkáért 1557-ben készpénzt kapott a várostól. De ugyancsak azonosítani meri az 1563-ban itt könyvkereskedési jogot nyert Johannes Schesspurgerrel, más névvel Johannes Schulthtal, valamint Johannes Bibliopolával.“⁵ Herepei János a tipográfus Segesvári Gáspárt feltételelesen Segesvári Domokos kolozsvári óvárbeli lakos fiával azonosítja, Segesvári Bálint Kolozsvári krónikáiról viszont Segesvári Gáspár fiának tartja.“

A kolozsvári nyomda 1592-es kiadványai között volt egy öröknaptár is. A „CISIO“ magyar nyelven“ címlapján olvashatjuk, hogy „A könyvnyomtató által magyarra fordított és vyiolan ki adatot Colosvarat 1592“. A tartalommutató után, Kolozsvár 1590. május 21-i kelettel, következik az előszó: „A keresztyén olvasónak kíván a kolozsvári könyvnyomtató Gáspár az Istentől minden testi és lelki jókat.“ A RMNy szerkesztői (Borsa Gedeon, Hervay Ferenc, Holl Béla, Käfer István és Kelecsényi Ákos) 1971-ben a következőt írják a könyvnyomtatójáról: „A könyvnyomtató azonban, aki a címlap szerint e művet magyarra fordította, és aki magát az ajánlás végén *kolozsvári könyvnyomtató Gáspárnak* írta alá, aligha volt az ifjabb Heltai Gáspár. Ez utóbbi neve anyja halála után ugyanis a kolozsvári nyomtatványokon csak 1584 és 1586 között olvasható, és 1586-ban tanulónak írta magát. Egyébként az idősebb Heltai Gáspár özvegyének halála, 1582 után a kolozsvári nyomtatványokon a *Heltai Gáspár műhelyében, In officina Heltana* és 1590-től *Heltai Gáspár házában az óvárbán, In veteri arce in aedibus Casparis Helti* vagy *Typis Heltanis* kifejezések olvashatók. Feltehető tehát, hogy ifjabb Heltai Gáspár, aki a kolozsvári nyomdának 1583-tól volt tulajdonosa, az első évek kísérleteitől eltekintve faktorokkal dolgoztatott. Nem lehetetlen az sem, hogy a mű elején magát *kolozsvári könyvnyomtató Gáspárnak* nevező nyomdász azonos az 1583-ban Heltainé halálát követően felbukkanó *Caspar Schespurgensis*szel.“⁶

Mivel Caspar Schässburger 1587-ben mint a kolozsvári papírmalom társtulajdonosa szerepel, Gernot Nussbächer vele is foglalkozik a Heltai-féle papírmalom történetét népszerűsítő dolgozataiban. A kolozsvári papiros XVI. századi vízjegyei eleinte *CH* (tehát Caspar Helth, vagy Caspar Heltai) ismertetőjelt ábrázolták (1564—1569), majd egy *vízjegy nélküli* periódus (1570—1576) után a *BV* vagy *RV* és a *HB* vízjegy tűnik fel (1577—1582), az utóbbit Nussbächer H[eltai] B[orbála] ismertetőjelenek tartja. A kolozsvári papír vízjegye 1592-ig továbbra is a *BV* és *RV*, majd 1595—1597 között a *RV* és a *CS* volt, ez utóbbit Nussbächer Caspar Schesspurger névjelének tulajdonítja. Végül 1598 után ismét a *CH* vízjegy bukkan fel, mely azt bizonyítja, hogy a kolozsvári papírmalom ifjabb Heltai Gáspár tulajdonába ment át.⁷

A Schässburger—Segesvári család művelődéstörténeti szerepét akarván tanulmányozni és a Segesvári nemzetség családfáját összeállítani, azért 1978 őszén Kolozsvár levéltárában átnéztem az Óvár negyed adófizetőinek névsorát. Az 1564-től kezdődő óvári (*Vetus Castrum*) összeírás első nevei között felbukkan „*Hans Sessburger Buchfwrer*“, majd az Óvár piacsorán (*Extra Castrum*) szerepel „*dominicus sesspriger*“, kissé alább pedig ugyanazon személy egy másik házat: „*domini Sespwrger domus*“⁸ írták össze.

Mivel régi német nyelvben a *Buchführer* elnevezés a mai *Buchhändler* = könyvkereskedő fogalomnak felel meg⁹, teljesen igazoltnak tekinthető Jakó Zsigmond professzor régebbi feltételezése. A könyvkereskedő Hans Schässburger (vagyis Johannes Shesspurger) azonos az 1557-ben említett Kewnyomtatho Jánossal és az 1563-ban könyvkereskedési jogot nyert Johannes Bibliopolával. Különben az 1563-as privilégiumban a könyvkereskedő (*Buchführer*) Hans Schässburger mellett Ambrosius Falkot is említik. Ő, vagy azonos nevű fia (Ambrosj falk) 1592-ben is még óvári háztulajdonos volt.¹⁰

Hans Schässburger kortársa és valószínűleg testvére a Dominicus Schässburger alias Segesvári Domokos kolozsvári polgár neve is gyakran előfordul a korabeli forrásokban. 1558-ban a gyulafehérvári fejedelmi udvarba küldött kolozsvári polgárok között volt a szászok részéről „*Dominicus Segeswary*“ is¹¹, aki 1561-ben a kolozsvári belső tanács tagja lett.¹² Az 1568-as szász—magyar vita leírásában szász részről Dominicus Schesburgert, magyar részről pedig Váczi Pétert említik mint a Szent Mihály egyház kurátorát.¹³ Mivel egy későbbi leírásban csak Váczi Pétert említik, Segesvári Domokos valószínűleg már 1569 előtt meghalt, ugyanis 1569-ben már nem szerepel a kolozsvári centumpáterek névsorában. 1570. ápr. 21-én a néhai Segesvári Domokos fiai és leányai a kolozsvári bírák előtt pereskedtek mostohaanyjukkal. A jegyzőkönyv szerint a végrendeletet, a beteg Segesvári Domokos kérésére, Heltaí Gáspár írta, aki a bírák előtt vallja, hogy „Megh az leany Byrtak Rea [az apjukat], hogy a fiaynak hagyja a ovarbely hazat“¹⁴.

Herepei János azt gondolta, hogy a tipográfus Segesvári Gáspár Segesvári Domokos fia volt. A több évi megszakítás után 1592-től megtalálható kolozsvári számadásokból azonban kitűnik¹⁵, hogy a könyvnyomtató Segesvári Gáspár az óvári Hans Schässburger könyvkereskedő fia volt, mert Segesvári Domokos fiai ekkor az Óvár-negyed más részén laktak.

Óvár (Vetus Castrum)
1564

- Zepesý Balas
- Dominicus Kepýro
- Barthel Hermesteder
- *Hans Sessburger Buchfwrer*
- Wejz Eindres
- Gaspar klok
- *Pistorium*
- Mechel Bernad
- Emrich Teých et filio
- Clemen Eppel (1—16. l.)

Óvár piacszere (Extra Castrum)
1564

- Frantiscus Balasfy (31. l.)
- Cappa Gaspar (32. „)
- *dominicus sesspriger*
- Hannes holtzapel (33. „)
- Stephan Hwtter
- Lewrintz Eppel (34. „)
- Baczy Tamas
- *domini Sespwrger domus* (35. „)

<i>Vetus Castrum</i>	
— Caspar Weissz	(7. 1.)
— Ambrosy falk	—
— <i>Pistorium pauperum ad</i>	
<i>Spiritum S[anctum]</i>	
— Jacob Bernerd	(8. „)
— Jacob Cypszer	—
— Hannes Teutch	(9. „)
— Caspar Schespurger	—
— Steffen Adam	(10. „)

<i>Extra Castrum in theatro</i>	
— Bachi Peterne	(22. „)
— Merten Seeler	—
<i>Ex oppositio</i>	
— Caspar kappa	(24. „)
— Leorincz Schespurger	—
— Hannes Holczappel	(25. „)
— Caspar Schespurger	(26. „)
— Pitter Eppeli	(27. „)
— Velten Schespurger	—
— Trombitas Peterne	—

A fenti táblázatból kitűnik, hogy Hans Schässburger fia, a nyomdász Caspar Schässburger, örökölte apja 1564-ben említett óvári házát, vagy legalábbis annak közelében, a Szentlélek kórház sütőháza környékén lakott, amint azt az 1592. évi összeírásból is láthatjuk. Schässburger alias Segesvári Domokos 1564-ben összeírt két házát pedig az 1592-es lajstrom szerint a három Schässburger nevet viselők közül kettő örökölte. Valószínű, hogy a Kappa Gáspár szomszédságában levő házat Segesvári Lőrinc, az Eppel-féle ház melletti másik házat pedig Velten Schässburger, alias Segesvári Bálint örökölte. 1592-ben az Óvár negyedben két Segesvári Gáspár lakott: a sütőház mellett lakó volt a tipográfus, a Piacszeren lakó Caspar Schässburgernek más mestersége volt. Az óvári volt domokosrendi kolostor mellett 1592-ben a Segesvári család egy másik tagja, Thonigh Schespurger lakott.

Segesvári Domokos két fiának és unokáinak további sorsa is megállapítható a kolozsvári centumpáterek jegyzőkönyvéből. A XVI. század végén az óvári piacszeren lakó háztulajdonos Lorincz Schässburger szabómester lehetett és 1603-ban is a kolozsvári százak tanácsának tagja volt. Azonos nevű fiát 1619-ben a szászok részéről elsőként választották a centumpáterek tagjai közé.¹⁶ További életútját Herepei kutatásaiból már ismeretes: 1628-ban a szabócéh gondviselője, 1631-ben sáfár polgár, 1635-ben meghalt felesége (Segesvári Lőrincné szül. Kaundert Margit, 1607—1635), 1636-ban újra megnősült, azonban már 1637. szept. 11-én utód nélkül meghalt.¹⁷

Segesvári Domokos másik fiát, az ugyancsak az óvári piacszeren lakó, szintén háztulajdonos Velten Schässburgert 1574-ben a szászok részéről beválasztják a kolozsvári százak tanácsába. Ő azonos volt a kolozsvári tímárcéh 1569-ben kezdett névjegyzékében szereplő tímár „feltten Schespurger“-rel, így tehát kézműves volt.¹⁸ Ő is, akárcsak a szabómesterséget folytató testvére, Lőrinc, a XVI. század végén halhatott meg; 1602-ben özvegyét említik. A tímár Velten Schässburgernek volt a fia ifj. Velten Schässburger, aki Segesvári Bálint néven a XVII. század eleji kolozsvári történelmi események legismertebb unitárius krónikása volt. A történetek feljegyzésének szükségességét és hasznosságát már apja is láthatta, hiszen a kolozsvári tímárcéh 1569-es szabályzatának — „ARTICKEL der ehrlichen Meyster der Ledrer cech ZV CLAUSEN-BVRG“ — 3-ik pontja előírja, hogy „a becsületes céh kötelessége egy

évkönyv vezetése, amibe évről évre a fontosabb eseményeket feljegyezték és beírják... Ügyszintén fontos feljegyezni a nevezetes dolgokat, amelyek az illető évben a városban és az országban történtek. Gyakran előfordul, hogy szükséges tudni ezeket az eseményeket.²⁰

Unokaöccse, Segesvári Lőrinc haláláról szólva, Segesvári Bálint világosan kijelenti, hogy mindketten Segesvári Domokos unokái voltak; „1637.11.sept. 12 és 1 órák között holt meg az ecsém Segesvári Lőrinc, kinek az atyja és az atyám voltak Segesvári Domokos fiai, mely Segesvári Lőrinc magtalanul hala meg, 12 sept lött temetése tisztességesen és volt polgári rendben.“²¹

Kolozsváron az egész XVII. század folyamán élt a Segesvári család. Az 1592-ben az óvári piacszeren lakó háztulajdonos Caspar Schässburger fia lehetett az a „Caspar Schesperger“, akit 1620-ban a szászok részéről a kolozsvári centumpáterek közé választottak.²²

A kolozsvári nyomdatörténetben a könyvkereskedő Hans Schässburger fia, Caspar Schässburger óvári lakos jelentős szerepet játszott. Neve 1594-ig követhető az óvári adófizetők összeírásában, amikor „Caspar Sesperger“ neve már ki van törölve és helyette más kézzel „Domus Heltana“ van beírva.²³ Segesvári Gáspár háza (ennek halála vagy elköltözése után) 1594-ben ifjú Heltai Gáspár tulajdonába ment át. Ezt a házat a következő években „Domus Heltana“-nak nevezik, így tehát a Heltai család tulajdonában volt, azonban ifjú Heltai Gáspár nem ebben lakott. Az 1592. évi adórajstomból kiírtam minden óvári lakos nevét, de közöttük nem szerepelt ifjú Heltai Gáspár.

Véleményünk szerint Hans Schässburger házat (említve 1557—1564 között) halála után fia, Caspar Schässburger alias Segesvári Gáspár örökölte, ami később, öröklés vagy vétel útján, ifjú Heltai Gáspár tulajdonába ment át. Erről a házról Herepei János a következőket írja: Ifjabb Heltai Gáspár hosszúra nyúlott életideje alatt műhelyének kiadványai leggyakrabban jelzik, hogy 'Helthaj Gáspár Muehelyeben' vagy pedig 'Helthaj Gáspár házában' készültek.²⁴ Az 1603. esztendei adószedők számadáskönyve szerint a „Domus Heltana Typographica“ a „Vetus Castrum“-ban „Intra Moenia“ állott, és évi adója hat forintban volt megállapítva.²⁵

A XVI. századi kolozsvári könyvnyomdászat történetének szempontjából nagyon érdekes volna tudni, hogy a Heltai nyomda 1594-ig valóban a Segesvári Gáspár nyomdász óvári házában működött-e vagy sem. Sok jel alapján erre a kérdésre igennel válaszolhatunk. A Heltai név 1594-ig nem fordul elő az óvári adóösszeírásokban, de 1594 után — amint azt már fennebb is láttuk — „Caspar Sesperger“ neve helyett a „Domus Heltana“ bejegyzés szerepel, 1603-ban pedig Heltai Gáspár óvári házat „Domus Heltana Typographica“-nak nevezik.

A XVI. század végén megjelent kolozsvári nyomtatványok kolofonjaiból a következőket lehetett megállapítani:

- 1590: „Claudiopoli 1590 in aedibus Casparis Helti“.
- 1591: „Clavdiopoli 1591 in officina Helthana“; Colosvárat 1591 Helthaj Gáspár házában.
- 1592: „1592 Heltai Gáspár műhelyében“: „Claudiopoli typ. Hel-tanis.“
- 1596: „Colosuárat 1596 Helthaj Gáspár műhelyében.“²⁶

A kolozsvári levéltárból sajnos elvesztek az Óvár-negyed 1590—

1591-es összeírásai, így nem lehetett biztosan megállapítani, hogy az 1590—1591-ben megjelent kolozsvári kiadványokban említett Heltai Gáspár háza valóban az Óvárban volt-e. Amint fennebb láttuk, 1592-ben még Segesvári Gáspár és nem Heltai Gáspár volt a nevezett óvári ház tulajdonosa. Az 1592—1596 között használatos „Heltai Gáspár műhelyében“ megjelölés nem zárja ki azt, hogy a „nyomdaház“ tulajdonosa 1594-ig Segesvári Bálint volt, így ez a ház azonos lehet az 1590—1591-ben említett Heltai Gáspár-féle házzal.

A kolozsvári nyomda alapításától kezdve a Heltai család tulajdona volt, de az 1580-as és 1590-es években a nyomda tényleges vezetője a Heltai család faktora vagy alkalmazottja Caspar Schässburger alias Segesvári Gáspár volt. Közben maga ifj. Heltai Gáspár is kitanulta a nyomdász mesterséget, és Segesvári Gáspár halála után ő vezethette a nyomdát, ezt annál is inkább fel lehet tételezni, mert 1603-ban a kolozsvári százak tanácsában mint tipográfus szerepel.

Amint láttuk, a későbbi Heltai-féle óvári „nyomdászház“ 1592—1594 között még Segesvári Gáspár tulajdonában volt, így valószínűnek tűnik, hogy Gáspár apja, Hans Schässburger alias Könyvnyomtató János is nemcsak itt lakott, hanem itt is dolgozott. A Heltai — Segesvári családok kapcsolata és együttműködése már az idősebb Heltai Gáspár életében is fennállhatott, és az sem lehetetlen, hogy a Heltai nyomda kezdetétől fogva a Segesvári család óvári házában működött. Ahogy az ifjú Heltai apjától örökölte a nyomdát, úgy Segesvári János nyomdász is könyvkereskedő mesterségének, az óvári „nyomdászházának“ örököse fia, Segesvári Gáspár volt.

A kolozsvári könyvkereskedő Segesvári János²⁷ szerepét a Heltai nyomda megindítása, a krakkói papírgyártó mesterek behívása Erdélybe, valamint a hazai könyvvarusítás fejlesztése ügyében, Jakó Zsigmond professzor már tisztázta. Az öreg Segesvári János testvére lehetett Schässburger alias Segesvári Domokos kolozsvári patrícius, akinek Bálint nevű, tímármesterséget folytató fia, Segesvári Bálint kolozsvári krónikaíró apja volt.

JEGYZETEK

¹ RMNy nr. 527. (Aelii Donati Clarissimi De octo partibus orationis methodus).

² Jakab Elek: *Kolozsvár története II.* Bp. 1888. 320, 341. — Jakab E.: *Oklevéltár Kolozsvár története II. kötetéhez.* Bp. 1888. 68. — Goldenberg, S.: *Clujul în sec. XVI.* București 1958. 126.

³ Jakó Zsigmond: *Újabb adatok a kolozsvári Heltai-nyomda kezdetéhez.* MKvSz 1961. 60—65.

⁴ Herepei János: *A Segesvári család.* Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. Budapest—Szeged 1971. 474—480. (Lennebb: Herepei: *Adattár III.*)

⁵ Herepei: *Adattár III.* 480.

⁶ RMNy nr. 684.

⁷ Nussbächer, Gernot: *Die Klausenburger Papiermühle im 16. Jahrhundert.* Neuer Weg 1978. X. 24.

⁸ Kolozsvár város levéltára a kolozsvári Állami Levéltárban. *Socotelile orașului I/IX 1564—1566, 1—16, 32, 35.*

⁹ *Siebenbürgisch — sächsisches Wörterbuch I.* Bearbeitet von Adolf Schullerus Berlin — Leipzig (1924). 798.

¹⁰ Kolozsvár számadásai 5/XV. *Vetus Castrum, Anno Domini 1592, 7.*

¹¹ Goldenberg, S.: i.m. 48.

¹² Jakab E.: *Oklevéltár II.* 58. (1561: Dominicus Segesvary.) 1557-ben „Segesvary Domokos“ malombíró, 1562-ben „Sesprichter Domokos“ számvető a szászok részéről és az utak felügyelője. Vö. Jakó Zsigmond: *Kolozsvár város tisztviselői (XVI—XVII. század)*. Kolozsvár, 1953. Kézirat.

¹³ *Erzählung wie sich die Hungrische wieder die Saxische Nation in Calusen-burg empöret...* 1568. Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens I. Herausgegeben durch G. Joseph Kemény. Klausenburg 1839. 146—147. (Mann hatte Kirchen Väter erwehlet, der Teutsche heisset Dominicus Schesburger, der Ungarische heist Kaczi [sic!] Peter, welcher auch heutiges Tages lebet).

¹⁴ Pirnát Antal — Végh Ferenc: *Új adatok Heltai Gáspárról*. ItK 1956. 72. — Herepei J.: *Adattár III.* 478—479.

¹⁵ Kolozsvár számadásai 1564. 1/IX (1564—1566) és 1592. 5/XV.

¹⁶ *Decreta Centumviorum. A kolozsvári százak tanácsának jegyzőkönyvei* I/6—8. Kolozsvári Állami Levéltár 261 (Centum Patrum 1619. Noviter electi. Saxones: Merten Fwlep, Endres Deiuel, Leorincz Sespurger).

¹⁷ Herepei J.: *Adattár III.* 474—478.

¹⁸ *Decreta Centumviorum* V/1—4. 256—361. (Novi electi 1574: felten Sespurger.) — Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. *Nagy Jenő gyűjteménye* (Fond Eugen Nagy) IX/1 nr. 160. 27—45. (Namen der herrn meyster.)

¹⁹ 1602: „En hattam vala itt colosuareott harom helyen le tewén marhamat, Eggyhet az Ouarban *Segesvari Balintnénel* avagy *Timar Balintnénel*, kit mikor itt hattam nagy ayanlassal fogatta hogy megh eorizj es megh ótalmazza.“ Erdélyi magyar szótörténeti tár I. Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila. Bukarest 1975. 151.

²⁰ *Nagy Jenő gyűjteménye*: „Der III Artickel. Zum dritten ist beschlössen worden, das die ehrsame Czeh eyn Jarbuch haben ssol, In velch buch von iaren zu iaren alle fürfallende nötige ssachen auffgezeychnet vnd eyngeschriben sollen werden, als die Leerknecht, mit allen iren dingen vnd vmbstendigkeiten... Auch die merckliche ssachen, die ssich das iar in der Stadt oder im land zwgetragen haben. Denn es kompt oft, dass man ssolches bedarff es.“

²¹ *Erdélyi Történeti Adatok IV.* Kolozsvár 1862. 213.

²² *Decreta Centumviorum* I/6—8. 1620. 284. (Noviter electi saxonum.)

²³ Kolozsvár számadásai 5/XVI. *Vetus Castrum* 1594. 75.

²⁴ RMNY nr. 686, 779.

²⁵ Herepei J.: *Adattár III.* 457.

²⁶ RMNY nr. 644(1590), nr. 663, 664(1591), nr. 686, 688(1592), nr. 779(1596).

²⁷ Egy újonnan megjelent cikkben Johannes Bibliopola már 1559-ben szerepel a szepeni Mathias Hebler és Paul Eber levelezésében. Vö. Gündisch, Gustav — Reinert, Karl: *Melanchton und die Spaltung im Siebenbürgischen Protestantismus* = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde 2/1979 Heft 1. 1—15.

RITÓOK ZSIGMONDNÉ

A BALASSI COMOEDIA ÉS KARÁDI PÁL

A 16. századból fönmaradt magyar nyelvű színjátékokat a kezünkön előszámlálhatjuk. A közkedveltség, a szó legszorosabb értelmében vett ronggyá olvasás lett ennek az irodalmi műfajnak a temetője. Ami ránk maradt, az általában egyetlen példányban maradt meg, és fönmaradása a véletlen műve. Jó példa erre a Balassi Bálint *Szép magyar komédiája*, amely rejtve-felejtve szlovák versek között lappangott a bécsi császári könyvtárban, és csak a legutolsó évtizedben fedezték föl.

Ezért olyan becsesek ezek a műalkotások, közöttük az ugyancsak Balassi névhez kapcsolódó másik darabunk: a szerző neve nélkül ránk

maradt „Balassi Menyhárt árultatásáról szóló comoedia“, amelynek egyetlen nyomtatott példányát őrizzük.

A közel kétszáz éve ismert színjáték szerzőjének megállapítására a legkülönbélebb megközelítéssel történtek kísérletek — nem sok eredménnyel. Szóba került már az erdélyi fejedelem kancellárja: Csáki Mihály, a Magyarországon élő evangélikus lelkész és író: Bornemisza Péter, vagy a török hódoltsági területen is működő unitárius Karádi Pál is. Amint látjuk, területileg is, ideológiailag is meglehetősen nagy a bizonytalanság a mű keletkezése körül.

Nehézséget okoz a *Balassi comoedia* műfaja is. A vele foglalkozó szakirodalom egy része mentőakció. Irodalomtörténészeink közül többen a színjátékot drámának szerették volna értelmezni. Csakhogy az nem illik bele egyetlen kor drámaelméleti koncepciójába se. Egy remekül összeválogatott montázshoz hasonlíthatnánk leginkább. A kompozíció sérelme nélkül bővíthető, aminthogy toldottak is hozzá — meggyőződés szerint.

Lássuk most már magát a darabot. Színhelye a mohácsi vész után területileg és vallásilag is megosztott ország. Főszereplője Balassi Menyhárt, a költő Balassi Bálint nagybátyja. Vitéz katona, akit mindkét király igyekszik a maga pártjára hódítani, mert karjára itt is, ott is szükség van. Balassi Menyhárt pedig hol ide, hol oda hajlott, és szolgálataiért ellenszolgáltatásokat várt és kapott: nagyjövedelmű várakat és birtokokat. Ezt az ingadozást nevezi a Comoedia a kor nyelvén árultatásnak. Az öt részre osztott darab először Balassi Menyhárt közvetlen környezetével ismertet meg; deákjai, udvarnépe előtt lepleződik le, titkos dolgait is kitegeti. A darab fő részében a hitét cserélő Balassi Menyhárt áll előttünk. Egy cinikus gyónási jelenetben Oláh Miklós érsek előtt önmaga tárja föl gyerekkorától elvetemültségének teljes listáját. Az utolsó jelenetben Balassi Menyhárt fiát, Balassi Boldizsárt ismerjük meg, aki apjánál annyival hitványabb, hogy még haditettekkel sem dicsekedhetik.

A szerző a főhős elvetemült jellemét mutatja be az első jelenettől az utolsóig. Még csak remény sincs arra, hogy valaha is megváltozzék. A cél láthatólag az, hogy ezt a korában jól ismert közéleti személyt minél feketébb színben mutassa be.

Ha most a műfaj kérdését vesszük, akkor Horváth Jánossal kell egyetértünk, aki azt dialogizált pasquillusnak, párbeszédés gúnyiratnak nevezte. Műfaja hosszú századok irodalmi hagyományára tekint vissza. A humanizmus korában egész Európában elterjedt. Néhány darabja a világirodalom remekművei közé tartozik. Itt csak a Michelangelót is foglalkoztató, harcias Gyula pápát kipellengérező „Iulius exclusus“ című darabra utalok. Ezeknek a műveknek az összevetése bizonyos műfaji sajátságok sorba szedését teszi lehetővé.

Az ilyenfajta pasquillus mindenekelőtt kortárs műfaj. A hallgatók ellenőrzése alatt áll, mert az események részvevői maguk is olvassák. Igazság magva kell hogy legyen annak, amit kigúnyol. Legfőljebb tódítani lehet valamit, de azt is a hihetőség határain belül, a komikum fokozása érdekében. Szereplője csak jelentős személy lehet, akivel valamely társadalmi, politikai vagy vallási csoportosulás szembenáll. A világirodalmi példák mindegyikében maga a főhős rántja le magáról a leplet cinikus önvallomás formájában. Gyula pápa például a mennyország kapu-

jában Szent Péternek dicsekedve számol be arról, hogy mint utódja, hogyan borította vérbe Itáliát ahelyett, hogy a lelkeket gondozta volna.

Balassi comoediánkra ezek a műfaji jegyek pontosan ráillenek. Ezeknek szem előtt tartásával most már új úton kísérhetjük meg földeríteni a mű keletkezésének körülményeit. A comoedia írásának ideje a benne elbeszélte eseményekből kielemezhetően 1566-ra tehető. Vajon kinek állott akkor érdekében, hogy a vitéz katonát ilyen gyilkos módon kipellengérezze? Nos, a történelmi események és a korabeli birtokviszonyok aprólékos vizsgálata egyértelműen a somlyai Báthori család körébe utalja a nyomozót. Amikor ezt a darabot írták, akkor a család nagyra hivatott tagja, Báthori István — a későbbi erdélyi fejedelem és a lengyelek máig is nagyon tisztelt királya — éppen Bécsben Miksa király foglya volt. Követként ment az erdélyi fejedelmi udvarból Bécsbe, ahol a nemzetközi jogszékés ellenére fogságra vetették. Követjárásának célja éppen a Balassi Menyhárt legutolsó átpártolását követő politikai helyzet rendezése volt. Harmadfél éves sínylődése megviselte egészségét, gazdátlanul maradt birtokait pedig azalatt Balassi Menyhárt dúlta, fosztogatta. Amikor az erdélyi udvar újabb követet menesztett Bécsbe, azt ugyancsak letartóztatták. Ez utóbbi követ pedig Kendi Sándor volt, szintén egy olyan család tagja, amely legalább annyit szenvedett Balassi Menyhárt gaztetteitől, mint a Báthoriak. A mindkét családot ért sérelmekkel van tele a Comoedia. Meggyőződésem, hogy Báthoriék bécsi fogsága idején, az ő érdekükben, vagy talán az ő környezetükben írta valaki a darabot.

Sokat foglalkozott az irodalomtudomány a szerző vallásfelekezeti hovatartozásával is. Az igazán leleplező rész ugyanis a cinikus gyónás-jelenet. Ne feledjük el, hogy a fülbegyónás kérdése éppen ezekben az évtizedekben sarkalatos kérdése a hitvitázó irodalomnak. Csakhogy maga a forma, amint láttuk, a pasquillus műfaj tartozéka. Ha alaposabban megvizsgáljuk a jelenetet, kiderül, hogy éle nem is a vallási gyakorlat ellen irányul, hanem személy szerint Oláh Miklós érsek ellen. Ez a fölismerés ismét csak Bécsbe utalja a kutatót. Éppen a legutóbbi években került elő az érseket gyalázó versek egész gyűjteménye, amelyek mind a bécsi magyar kancellária irodalmat művelő ifjainak tollából valók. Tegyük még hozzá azt az adatot is, hogy van egy egykorú följegyzés — éppen Bécsből, az udvari történetíró Zsámboki János kezétől —, amely szerint a Comoediát akkor ott kézről kézre adták.

A szerzőt nem sikerült még azonosítani, talán sose fogjuk megtudni, mert nem is egy író műve. Aki tudott valami terhelőt, az hozzátette. Így állott elő ez a kerek mű. Az, hogy az író — talán örökre — rejtve marad, az is e műfaj sajátossága. A már említett „Iulius exclusus“ írójának kiderítése már a kortárs Erasmusnak és baráti körének se sikerült. És a műfaj hasonló darabjaival is ugyanez a helyzet.

Értő közönsége mindenesetre lehetett a Balassi Comoediának Bécsben is, Magyarországon is. Mert például Zrínyi Miklós értesülve azokról az adományokról, amelyekkel a frissen hozzá pártolt Balassi Menyhártot a király elhalmozta, nem minden ironia nélkül így sóhajtott föl: Vajha Ófelsége egyszer már régi, hiv szolgáit is hasonlóképpen jutalmazná. Talán elő is adták, a félrehalláson alapuló szójátékok, a nézőre kacsingatás erre enged következtetni. De meg kell jegyezni, hogy a pasquillus, még ilyen párbeszédés formában is, jellegzetes könyvműfaj, ol-

vasásra szánták. Comoediánk kelléktára is megegyezik a műfajcsalád testvérdarabjaival. Vannak ugyanis kötelezőnek mondható fordulatok, így például a főszereplőnek „monstrumként“ való emlegetése, vagy a „barbárokkal“ való párhuzamba állítása. Megvan még az ezekből a darabokból el nem hagyható „kamora-szék“ emlegetése is. Ez a jogos erkölcsi állásfoglalás képszerű ábrázolása a kor nyelvén.

Egyetlen elem hiányzik következetesen — jöllehet a többi darabokban ez a vaskos komikum egyik forrása —, ez pedig az obszcén célzások elhelyezése. A korabeli írók pedig szívesen foglalkoztak Balassi Menyhárt ilyenfajta áruktatásaival is. Ez a negatívum egyébként megint csak az ilyen vonatkozásban rendkívül szigorú Báthori István körére utal.

Valamit talán ebben a rövid fejtegetésben is sikerült érzékeltetni abból, hogy mit jelentett a már korabeli, akár hallgató, akár olvasó közönségnek „A Balassi Menyhárt áruktatásáról szóló comoedia“. Mi teszi azt maradandó emlékévé a régi századok magyar irodalmának? Idézzük a már említett Horváth János szavait:

„Nyelve a Comoediának ugyanaz az egészséges, gyökeres jó magyar nyelv, mely a század irodalmának egyik legfőbb kincse és hagyatéka. Szabatos, találó, talpraesett, mert csak kifejezni akar, anélkül, hogy különösebb szépségre törekednék. Az igazság, valóság, a tény a század ideálja, s nyelve is csak egyenes, tárgyilagos közlésre törekszik. E tekintetben a Comoedia egyik legkitűnőbb terméke a maga korának.“*

Az eddig elmondottakból talán nyilvánvaló, hogy a Balassi Comoediát értelmezni kívánó, sokszor felekezeti és politikailag is pártos szakirodalomból ma Borbély István véleményét** fogadhatjuk el. Ő már 1913-ban leszögezte, hogy a Comoedia dogmatikai kérdésekben nem foglal állást. Amit a mű kigúnyol, az a hittel való kereskedés, azaz az anyagi érdekből való pártállásváltoztatás. Ami a vallásfelekezeti kérdést illeti, szó van ugyan benne mind a katolikus vallásgyakorlattal való visszaélésről: Oláh Miklós érsek pénzért adja a bűnbocsánatot, mind a predestinációnak egy eltúlzott értelmezéséről: Balassi Menyhártnak arról a meggyőződéséről, hogy ő bármi gazságot elkövethet, ha egyszer az örök üdvösségre választatott. Nyilvánvaló, hogy itt kigúnyolásra nem a hitelvek, hanem azoknak elferdítő, torzító hirdetői kerülnek. A Comoedia mondanivalóját tehát magáénak vallhatta bármely felekezet követője, aki keresztény hitét komolyan vette.

Báthori István kíséretével 1567 nyarán hagyta el Bécset. Erdélybe érve ott egészen új vallási helyzet fogadta őket. Dávid Ferenc és lelkész-társai az egymást követő hitvitákon egyre több hívet nyertek egységvalló nézeteiknek. 1568 januárjában az erdélyi országgyűlés törvényesítette az unitárius vallást. Az ugyancsak ez évi gyulafehérvári hitvitáról hazatérve a Torda utcai kerek kőről elmondott beszédével — a hagyomány szerint — Dávid Ferenc az egész várost megtérítette. Megnyerte ügyüknek magát a fejedelmet is. 1569 októberében Nagyváradon újabb hitvitára került sor, itt a fejedelem már nyíltan Méliusz Péter ellen fordult, és megtiltotta, hogy az unitárius vallás terjesztése elé akadályt gör-

* A reformáció jegyében. II. Kiadás. Bp. 1957. 410.

** Irodalomtörténet, 1914. 175—177.

dítsen. Ezzel megindult a misszió Erdély határain kívül, az ún. Partiumban, a török hódoltsági területeken, sőt Magyarországon is.

Egy hónappal a nagyváradi hitvita után Karádi Pál unitárius lelkész saját nyomdájában kinyomtatta a Balassi Comoediát. Ahogy a művön olvashatjuk: Abruigyányán 1569-ben Székesfejérvári Karádi Pál miheliebe sz. András hónap huszonegyedik napján. Ugyan mi készítette arra, hogy a talán épp a nagyváradi hitvita hallgatósága között kézen-közön terjedő kéziratot színjátékot nyomdájában sokszorosítsa? Látuk, hogy a darab az ideológia vagy a hitelvek tekintetében semmi olyat nem tartalmaz, amely az unitárius hitelveknek ellene mond, sőt a két másik felekezet méltatlan képviselőinek előnytelen ábrázolásával annak egyenesen jó szolgálatot tesz. De hogy a kinyomtatás célja mi volt, azt maga Karádi mondja el a színjáték elé írt ajánlásában:

„Mikoron az Balassi Menhiartrol valo Comoedia az en kezemhez akadot volna, elolvasvan azt czodalkozom vala raita minemü rettenetes es halahatatlan Istentelensegeckel es arultatasockal vala rakva nem türhetem, hogy ki ne nyomtatnam, es mindenecnecc tutlara ne adnam.

Egyert azert, mert eleitül fogvan, ah mint az magyar orszagi Cronika bizonyittya, egezz magyar orszag assoc partolassert, arultatasert, es idegen feiedelmeknecc valasztasaert pusztula, vesze es romla, meg utalvan az ü tulaidon es természet szerent valo kegyelmes feiedelmeket...

Masert azert gondolom, hog kiniomtassam, hog mindenec ezt latvan peldat vegyenec ebből az arultatásnac eltavoztatasa. Mert az eg Ballassaban nilvan altalan fogvan meglathattyac az istennecc mind irgalmassaganac, hozzu ideiglen valo varasanac mivoltat, es mind rettenetes büntetesenecc es haragianac sulsagat, mert noha soc ideiglen el halasztya ü az büntetést, es a keputalast nem mindiarthon ielenti ki: de azert soha büntetes nélkül el nem hatta es el sem haga...

Azért mikor ezeket hallyc, mindniaian tanusagot vegyünk be-löle, es ne iaczunc se Istenünkkel, se hitünkkel se feiedelmünkkel, kiket isten az ü szekiben es tisztiben heleheztetet ez folden...

Az Istentől rendelt fejedelem, akit Balassi Menyhárt olyan ocsmány módon és annyiszor elárult: János Zsigmond. Hogy a hosszútűrő Isten büntető keze végül mégis elérte Balassit, azt a kortársak jól tudják. Mikor ez a darab kinyomtatásra került, a nagyúr is, családjának több tagja is halott volt már, és igen nyomorult körülmények között fejezték be életüket. Az elárult fejedelem pedig immár teljes tekintélyével állt a fiatal unitárius egyház mögött. Az ő Istentől rendelt hatalmát, az ő védelmét élvező unitárius eszmék terjesztését szolgálta Karádi Pál is nyomdájával. Az első unitárius téritők között volt, akik a török hódoltsági területre merészkedtek 1569 telén. Alkalmas irat volt téritő útján a kinyomtatott Comoedia. Egyfelől azért, mert a hosszútűrő Isten büntető keze mindenki számára nyilvánvaló lehetett, ha a Comoediában még rablásaival és harácsolásaival kérkedő Balassi azóta már beteljesült szánalmas és csúfos végére gondolt. De própagandairat is volt egyúttal Magyarország területére merészkedő prédikátorok kezében. Aki a kort ismeri, tudja, hogy nagyjából épp a nagyváradi hitvita idején, azaz a Comoedia kinyomtatása előtt egy hónappal, a pozsonyi országgyűlésen le-tartóztatták az agg Dobó Istvánt, az egri hőst, és Balassi Jánost, Balassi Bálint apját, és fiát is bilincsbe verték. A vád ellenük az volt, hogy özszeesküvést készítenek elő és Erdéllyel praktikálnak. Hiábavaló volt a

rendek közbenjárása, óvadék ellenében se bocsátotta őket szabadon a király. Az országgyűlés nyomott hangulatban oszlott föl, és az egész országra ránehezedett a mi problémáinkat meg nem értő, idegen uralkodó sötét árnya. Ezzel szemben bontakozik ki a Comoediából az igazi „nemzeti fejedelem“ képe, aki éppen akkor áll a „mi“ vallásunk mellé, amikor az idegen király közülünk a legkiválóbbakat elnémítja. Megemlíthetjük, hogy a Comoedia még e tekintetben is jó szolgálatot tett, mert az egész Balassi családot elmarasztalja ugyan, csak az egy Balassi Jánost veszi ki közülük. Őt viszont nagyon is tisztelettel említi. Azt se feledjük, hogy Karádi Pálnak még személyesen is volt oka, hogy a Habsburg-uralkodót rossz szemmel nézze, mert előbbi urát, akinek udvari papja volt, Bethlen Gergelyt Miksa katonái gyilkolták meg. Úgy gondolom, a kettős küldetés, a *prédikátoré*, illetve az *erdélyi magyar* prédikátoré Karádi Pál ajánló soraiból és a történelmi helyzet elemzéséből egyértelműen világos. Nyomdája kezdetleges felszerelésével csak gyakorlati célt szolgált. Apróbb kiadványai, amelyek a hitterjesztés eszközei voltak, elkalódtak nyomtalanul. Nyomdájának máig fennmaradt igen nagyértékű egyetlen darabja a Balassi Menyhárt árultatásáról szóló Comoedia, XVI. századi művelődéstörténetünknek ez a nagyon megbecsült emléke.

KISGYÖRGY ZOLTÁN

A „FILIUS POSTHUMUS“ ERDŐVIDÉKEN

Az erdővidéki falvak egyház- és helytörténetét kutatóknak nélkülözhetetlen forrásmunka az árkosi és közéapjait BENKŐ JÓZSEF történetírónak az Erdővidéki Református Tractusról írt kéziratot könyve, a FILIUS POSTHUMUS.¹ De ez a munka azonban már egyre ritkább, nem is olyan nehéz már összeszámolni a még ismeretes másolatok számát. Az erdővidéki eredeti példányt a Református Egyházmegye levéltárában őrizték, de az a lángok martaléka lett a második világháború alatt. Véletlen folytán egy példányra nemrég akadtunk rá Köpecen Gáspár József nyug. ig. tanító birtokában. A jól sikerült másolatot a baróti eredetiről másolta Gáspár József 1935-ben.²

Unitárius szempontból azért jelentős ennek a munkának az ismerete, mert az adatokat és utalásokat tartalmaz az erdővidéki unitarizmusnak a történetéhez. Ezek közül most csak egy dolgot említünk. Már a szájhagyomány is azt tartotta, hogy Köpec temploma (ahol a Filius posthumus írója hat esztendeig paposkodott) valamikor unitárius templom volt. Aranyosrákosi Székely Sándor szerint az volt 1622-ig, amikor Keserü Dajka János a szombatosok helyett (olyanok ott nem lévén) az unitáriusokat „tudta ki“ Köpecről. Erről a zűrzavaros időről a Filius posthumusban ez áll: „A sok hadakozó időben való zűrzavarok közt annyira ment a dolog, hogy a székelyek földén közönségesen összeegyedének vala a Reformáta és Unitária Ecclesiák s azoknak Papjaik. Ha valamelyik Papot, vagy Mestert megszeretett ez vagy amaz Eccle-

sia, nem nézte Református-e vagy Unitárius meghívta és az egyházi szolgálatba állította.“³

Köpec unitárius papjáról egyébként Balázs Ignác is megemlékezik⁴, amikor így ír: „Lehet, hogy Köpecnek unitárius papja volt és ez tiltatott be.“ „Hogy ezen vélekedés igaz lehetett bizonyítja Nagy György esete“ — írja Köpec történetének írója, a helytörténész Gáspár József. „A köpeci Nagy (Sugár) családnak ez az őse felsőrákosi unitárius prédikátor volt 1607-ben. En azonban egy régi okmányon 1606-ból a nevét mint köpeci prédikátorét fedeztem fel. A Nagy (Sugár) családnak a templom mennyezetének egyik kazettájában lévő festett címere egy papi alakot ábrázol, kezében a kulcsos bibliával.“

Most, amikor sok helységben az egyházközségek történetének az összeállításával foglalkoznak, az eldugott, de szorgalommal és kitartással megszereshető helytörténeti források teljes felhasználása, úgy véljük, hogy nagyon fontos. Nem elégedhetünk meg általános megállapításokkal és leírásokkal. Véleményünk szerint ez minőségi kérdés a munkában, s mint ahogy az iparban ez nagyon fontos, úgy itt is megkövetelendő kritérium. Amit pedig ma még meg lehet tenni — különösen ilyen régi, veszendő kútfőkre gondolok —, az talán már holnap késő lesz!

JEGYZETEK

¹ A mű pontos címe: „Filius posthumus vagyis Attya halála után született Fiú, azaz az Erdővidéki Református Tractusban, a Reformationnak idejétől fogva a feledékenység alatt eltemetett Egyházi dolgoknak némely kevés jegyzésekből, és egyéb Bizonyságokból való fel-elevenítések; melyeket alkalmas fáradsággal és kevés Írásba foglalt és Tractusbeli vigyázó, s nagy szorgalmatosságu kettős tiszteletre méltó Előljárásnak akaratóból Mostaniaknak és következőknek tanuságokra az Emlékezetnek könyvébe szerkesztett Közéapajtai Benkő József Isten méltóztatásából Hazájabeli Pap pr. Krisztus születése után az 1770-dik Esztendőben.“

² Köpec története (helytörténeti tanulmány) kéziratban Köpecen Gáspár József tulajdonában.

³ Filius posthumus (köpeci példánya) 16. lapján.

⁴ Balázs Ignác (köpeci ref. pap) írása: A köpeci református egyházközség rövid története (kéziratban).

JAKAB DÉNES

MEGHALT GELLÉRD IMRE

1980. január 5-én délután a székelyudvarhelyi unitárius templomban hatalmas tömeg vette körül Gellérd Imre ravatalát, ki 60 éves korában, január 3-án tragikus hirtelenséggel távozott az élők sorából. A ravatala mellett szolgatársai és egykori tanítványai palástosan álltak rendre tisztelő őrseget. Csikorgó hideg, havas úton kísértük utolsó útján ki a székelyudvarhelyi unitárius temetőbe lelkészi karunk kimagasló érdemű

tagját, aki magas színvonalon töltötte be lelkészi hivatását 37 évi szolgálata alatt. Most, amikor a Keresztény Magvető hírt ad e veszteségről, egyben szerény emléket kíván állítani munkatársának, Gellérd Imre küzdelmes és eredményekben gazdag életének.

Életrajzi adatai

1920. január 3-án született Bethlenfalván, Hargita megyében, kétkézi munkából élő egyszerű családban. Apja Gellérd Ferenc, anyja Sándor Julianna, mindketten Kénosban születtek, s onnan kerültek Bethlenfalvára, ahol jobb megélhetési lehetőségeket keresve telepedtek le. Édesapja korán meghalt, s a népes család terhes gondja özvegy édesanyja vállára nehezedett, ki alkalmi munkák vállalásával, nagy erőfeszítéssel és áldozattal nevelte fel gyermekeit.

Gellérd Imre gyermekkorát korai árvasággal járó anyagi gond árnyékolja be. Ezért kerül egy időre vissza édesanyja rokonaihoz Kénosba, ahol a rokoni környezetben, meleg családi hangulatban, a székely népmesék, néphagyományok ékes világában enyhül az árvaság, megfogamzik benne az egyszerű falusi emberek iránti odaadó ragaszkodás, mely egész életében jellemző tulajdonsága maradt. Ebből az időből származó emlékeiből születik meg néhány nyomtatásban is megjelent elbeszélése, mint például *Az életmentő mese*.

Iskolai tanulmányait Székelyudvarhelyen kezdi, ahol már korán kitűnik társai közül értelmi képességével. Ennek köszönhetően korán tanítványokat szerez jómódú városi polgárok házában, ami által édesanyja anyagi gondjain is könnyíteni tud.

A szegény özvegy vézna kis fiát lovas kocsiba ültetve viszik házhoz, s a játszótársak és szomszédok bámulják ezt a különös megbecsülést, ami tulajdonképpen a szegény árva tudásának elismerő bizonyítéka volt.

Ifjúságát a nagy ígéretek, szép remények aranyozzák be. Korán megmutatkozó tehetsége meghozza gyümölcsét a középiskolában is. A székelyudvarhelyi gimnáziumban tökéletesen elsajátítja a román nyelvet. Szorgalommal, kitartással párosuló tehetsége folytán kitűnő eredménnyel teszi le az érettségi vizsgát a román tannyelvű gimnáziumban.

Az unitárius egyházi életbe Sigmond József akkori székelyudvarhelyi lelkész vezeti be, aki anyagilag is támogatta a tehetséges ifjút. Gellérd Imre a vallásórák rendszeres látogatásával, gyakran vállalt templomi szerepléseivel elindulhatott azon az úton, amely 1939 őszén az Unitárius Teológiai Akadémiára vezette. Az 1939—1943. években végzi teológiai tanulmányait, s ezzel párhuzamosan a kolozsvári tudományegyetemen magyar—francia szakos tanári diplomát is szerez. 1943—1947 között székelykeresztúri segédlelkész Útő Lajos esperes-lelkész mellett és ezzel egyidőben francia—román szakos tanár a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban.

1947 sorsdöntő időpont életében, amikor végérvényesen dönt a lelkészi pálya mellett. Ebben az évben, már mint nős ember, megpályázza a siménfalvi lelkészi állást, és elnyeri azt. Kitűnő képzettséggel, erős hivatástudattal indul elfoglalni a lelkészi állást. Az unitárius gimnázium tanulóinak lelkes csoportja kíséri Siménfalvára vezető útján. Egy sugár, közélettermetű fiatal lelkész-tanár lép a testes-tekintélyes megjelenésű,

immár néhai Pál Dénes üresen hagyott szószékére, ki tisztán csengő, magas tónusú hangjával egy eredményes lelkesítő szolgálat biztos ígéreteképpen mutatkozik be hívei előtt.

Nagy lendülettel indul meg a siménfalvi egyházi élet. Szemlélatomást növekszik a templomlátogatók száma, mert tetszik a híveknek a szószéki szolgálat. Megindítja az intenzív valláserkölcsei nevelést. Pontosság, lelkiismeretesség, szakértelem, fáradhatatlan munkakedv rövid idő alatt szép eredményeket szül. Templomi ünnepélyek sorozata, dalárda, passió, előadás, énekszámok, templomi jelenetek váltogatják egymást sűrű egymásutánban megszakítás nélkül. Tudása, embersége, fáradhatatlan munkakedve, kifogástalan szószéki szolgálata őt a gyülekezet előtt olyan megbecsültté tette, amelynél nagyobbra egyetlen unitárius lelkesítő sem vágyhatik soha. Tizenkét esztendőn keresztül rajonganak érte, nyomába lépnek, kívánságát lesik, akaratát magukévá teszik, s minden tevékenységének eredménye a siker, az öröm és a megelégedés.

Mint kétgyermekes családapa, egyházközségi és általános érdekű tevékenysége mellett tanul is. Innen jár Kolozsvárra az unitárius prédikáció-irodalom tanulmányozása végett mint teológiai magisterjelölt. 1956. november 6-án „summa cum laude“ minősítéssel a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának vizsgabizottsága magisterré avatja. „E tudományos fokozat elnyerése komoly elmélyülő kutató munka eredménye“ — olvassuk róla az 1958. évi Unitárius Naptárban Dr. Kovács Lajos egyházi főjegyző elismerő sorait.

Lelkesítő tekintélyét növeli az a tény is, hogy nemcsak az egyházi kereteken belül fáradhatatlan, hanem a község lakóinak más természetű egyéni és közösségi ügyeiben is megkülönböztetés nélkül mindenkinek odaadással, hozzáértéssel áll szolgálatára. Többek között csak egyetlen tényként említhetjük azt az odaadást, melyet a felsőbb oktatás felé készülő tanulók oktatása terén fejtett ki. Nem volt olyan év, amikor a tanítványok hiányoztak volna asztala mellől.

Ugyanílyan lendülettel és ehhez hasonló eredményekkel tölti be lelkesítő hivatását a homoródszentmártoni egyházközségben haláláig. Ez idő alatt több éven keresztül a Székelykeresztúr-Udvarhelyi egyházközségben a valláserkölcsei nevelési bizottság elnöke és az egyházközség közügyigazgatója, az Egyházi Főtanács tagja volt.

Lelkesítő tevékenysége

Gellérd Imre a kimondottan egyházi jellegű tudományokon kívül, az ismeretek széles skáláján mozgott otthonosan. Jártas volt a pedagógiában, melynek nemcsak irodalmát ismerte, de mint gyakorló nevelő — tanár is — mintaszerű eredményekkel dicsekedhetett. Előadásainak szakszerűsége, áttekinthetősége egyformán ragadta meg és kötötte le a felnőtteket és a gyermekeket.

Egyházi kereteink között alkotó módon kapcsolódott a zenéhez és a költészethez. Ezt bizonyítják azok az énekek és versek, melyeket főleg a gyermekek számára írt, s melyek széles körben ismeretesek egyházunkban.

Az általános műveltségi színvonalat meghaladó mértékben volt otthonos a lélektanban, az egyetemes irodalomban, az idegen nyelvek

ismeretében, matematikában és fizikában, társadalomtudományban, egészségügyi ismeretekben.

Szinte fel sem mérhettük ismereteinek határát. És nemcsak az ismeretek rögzítésében és elraktározásában volt rendkívül fogékony, de azok előadásában is páratlan tehetségről tett bizonyosságot.

Gellérd Imre az örökkévalóságba vonult unitárius lelkészek arcképcsarnokában azok közé sorakozott fel, akik kifejezetten jellegzetes egyéniségükkel előkelő helyet érdemltek ki maguknak.

Gondolkozásmódjában dialektikus volt. Előadásaiban, prédikációjában, lekipásztori beszélgetéseiben mindig a téma szélső pontjait állította egymással szembe. Az ellentétek kiemelése, az összefüggések megragadása, azok ésszerű rendszerezése jellemezte őt.

Mint prédikátor minden szolgálatára külön készült, s minden egyházi beszédét megírta. Azok tipikusak, sajátosan egyéniek voltak, annyira, hogy aki egyszer-kétszer hallotta beszédeit, máris megragadhatta azok szerkezetét, s a továbbiakban mások szájából hallott beszédeit is, egy-két mondat után felismerhette, mert senki olyant nem írt, mint ő.

Minden egyházi beszéde előtt saját magának felírta a speciális célt, amit konkrétan el akart érni azzal. A célról vallotta, hogy az csak „egyenemű közet“ lehet. Ehhez a célhoz egész prédikációja alatt szigorú következetességgel ragaszkodott. A prédikátor egyik kísértése az, hogy „engedi a témát elburjánozni“ — mondotta gyakran. Nem szabad ennek a kísértésnek engedni. Le kell mondani minden olyan csábításról, mely a céltől félrevezetné a szónokot prédikálás közben. Ki kell „cövekelni“, el kell határolni a témát a cél érdekében, s ahhoz mindvégig ragaszkodni kell. Terelőgátlásnak nevezte ezt a folyamatot. „A cél szabta terelőgátlás kordáiból nem szabad egy pillanatig sem kiengedni a gondolatokat, mert azok azonnal elburjánznak“ — vallotta s hirdette szüntelen.

Beszédeinek másik jellegzetessége volt, hogy a kitűzött célt, az elhárított témát több oldalról világította meg, és olyan világossá, annyira érthetővé tette, hogy azt még a gyermek is megértette, s hallgatói közül bárki el tudta mondani, hogy miről prédikált, mert szemléltető módszerrel valósággal „láttatta“ azt.

Különös figyelemmel fordult az ótestamentumi témák felé, mert „az Ótestamentum sokkal szemléletesebb, mint az Újtestamentum“. Erre nézve utalhatunk például a *Gedeon* című beszédére, ahol a szemléltetés, az allegóriában rejlő lehetőséget merészen, nagy képzelőerővel, szakértelemmel, leleményesen, talpraesetten használja ki, értékesíti az unitárius ember aktuális isteni elhivatásának érzékeltetésére, értékmutációk elérése érdekében.

A *prédikáció textusszerűsége* című tanulmányában olvassuk ezeket: „Az Ószövetség egyszerű humanizmusával, realista etikai szemléletével, cselekményes etikájával a ma embere számára sok esetben hatásosabb textusanyag-forrásként jelentkezik, mint a magas normákat követő Újszövetség.“ „Ami engem illet beszédeim háromnegyedének textusa ószövetségi. Szeretem az Ószövetség realizmusát, konkrét emberszemléletét, allegóriáinak termékenységet, az Isten—ember viszonyában elfoglalt életszínű álláspontját és színes hangvételt, valamint dialektikus társadalomszemléletét, sokszor durvaságig menő őszinteségét.“

Igyekezett hallgatóit is a prédikáció szereplőivé tenni. Gyakran utal egy-egy elmúlt heti beszélgetésre, melyet valakivel éppen a hallgatók

közül folytatott. Hogy kiről van szó, azt csak az tudta, akivel valóban beszélgetett, aki az idézett epizód szereplője volt. De emellett gyakran tette fel például a kérdést: „Te mit tettél volna a tékozló fiú apjának helyében?”

Aki gyakran fordult meg nála, íróasztalán láthatta füzetét, melyben a prédikációtémákat jegyezte fel, jelentkezésük sorrendjében, hogy aztán az időszerűség szempontjai szerint kiválassza és kidolgozza, majd előadja az alkalomnak megfelelően. Volt egy másik füzete is, melyben az anyaggyűjtést végezte el a különböző témakörök részére. Ezeket is előbb jelentkezési sorrendbe feljegyezte, majd következett a rendszerezés és a végső formába való öntés, ami egészen az istentiszteletig tartott, sőt az istentisztelet után is igazított néha rajta.

Siménfalvi és homoródszentmártoni hívei sokszor láthatták lelkészüket az istentisztelet előtt az orgona mellett ülve tanulni, mint egy kisdiákot. (Énekvezér is volt mindkét helyen.) Hívei tudták, hogy a lelkészüik szombaton mindig tanul. Helyesebben most rendszerezi az összegyűjtött anyagot.

Gellérd Imre egyházi szolgálata mellett, minden elméleti tevékenységén felül, fáradhatatlan volt a fizikai munkában is. Keze mindig kéréses volt. Kapált, aratott, jelen volt a termény betakarításában a termelőszövetkezetben. Otthoni kertjében, háztáji gazdaságában rendszeresen dolgozott, mert kitartó munkabírással áldotta meg az Isten. „Magasfeszültségű életáram” volt belevezetve viszonylagosan gyenge testébe.

Ehhez a nagy potenciához kevés volt számára az adott munkaterület egy viszonylag kicsi egyházközségben. Mondhatjuk, keresve kereste a munkaalkalmakat, s így ütközött sokszor akadályokba, tévedett sokszor idegen területekre is.

Az egyházköri lelkészi értekezleten mindig magas színvonalon oldotta meg a rábízott feladatokat, s minden kérdéshez szakszerűen szólott hozzá, kiegészítve és elmélyítve a témákat. Lelkészi, különösen szószéki szolgáltatásainak eredményeit szívesen osztotta meg másokkal. Prédikációit teológusok és gyakorló lelkészek használták nagy sikerrel.

Lelkész volt akkor is, mikor fizikát vagy számtant tanított magán-szorgalomból a felsőbb tanintézetekbe induló ifjaknak. Pedagógus volt akkor is, amikor lelkésztársának szellemi támogatását szolgálta baráti alapon. Pedagógus volt a lelkipásztori gondozás alatt, s akkor is, amikor annak általa gyakorolt formáját akarta megszerettetni velünk. Tanár maradt akkor is, mikor lemondott a tanári katedráról. A siménfalvi ifjúság tanára, akiknek a csillagászati ismeretektől az etikán keresztül, egészen az egyszerű illemszabályokig, étkezési szokásokig mindent megtanított az egyházi anyag mellett. Tanár volt sokunk szemében, akik tudásából táplálkoztunk, mert alaposan foglalkozott az unitárius gyakorlati teológiával. A gyakorlati teológia köréből kerültek ki a publikált és kéziratban maradt dolgozatai, és a gyakorlati teológiai tudományok kandidátusa volt a Protestáns Teológiai Intézetben. Ismerte az unitárius prédikációirodalmat. Teológiai doktori értekezésének címe: *Az unitárius egyház szószéki és szertartási szolgálata a XIX. században.*

A gyenge testalkatú lelkészek közül való volt, de vállalta a kemény fizikai munkát is, és lelkész maradt akkor is, amikor a termelőszövetkezet mezei parcelláján kapálta a cukorrépat. Közben példát mutatott híveinek, de ezzel egyidőben önmagát, megviselt idegrendszerét is gyógyi-

totta, s nekünk előadást tartott a munkaterápiáról. De boldogan mondta lelkészársainak azt is, hogy ilyenkor valósággal benne élt az Istentől induló és hozzá visszatérő egyetemes élet áramkörében.

Emberi-lelkészi arcvonásához az is hozzátartozik, hogy benne élt a falu közösségi életében. Érdekelte a sport, jelen volt a társasági életben. Egészségi állapotára való tekintettel gyakran kellett távol tartania magát bizonyos ételektől, de a keresztlői, lakodalmi fehér asztal mellett mégis ott volt, ifjú lelkészként még a falusi táncesteket sem kerülte el. Együtt élt gyülekezetével az élet egész területén.

Gellérd Imre egyéniségével kinőtt a mindennapi lelkészek sorából. Sajnálni tudjuk, hogy nagyszerű tehetségének még magasabb színvonalon való érvényesítéséhez nem találta meg az utat. Ő mindig másoknak akart adni, többet is adhatott volna önmagának, hogy elkerülje a töréseket. Egy kicsit egyedül volt közöttünk. Voltak, akik felnéztek rá, voltak, akik éltek belőle, voltak, akik idegenkedtek tőle, de kevesen voltak, kik baráti kezet nyújtottak feléje. Talán azért is, mert megszoktuk, hogy mindig várjunk tőle, elfogadjunk tőle, s nem gondoltunk arra, hogy talán adhatunk is neki. De ha akartunk volna is adni, nem vagyunk bizonyosak, hogy elfogadta volna.

Mikor halálára gondolunk, önkéntelenül is egy elbeszélése jut eszünkbe, s kimondjuk, hogy a végzetes pillanat előtt az ő esetében is milyen jól fogott volna egy „életmentő mese“. De így is elmondhatjuk, hogy élete egész, kerek volt. Nem azért, mert január 3-án, pontosan hatvanadik születésnapján halt meg, hanem sokkal inkább azért, amit Istentől kapott tehetségével épített hívei, tanítványai, tisztelői lelkében.

Gellérd Imre unitárius szellemi nagyjaink között helyet foglalt immár magának. Neve-élete lassan fogalomná válik számunkra, s ha múltunkról beszélni akarunk majd, nyugodtan elmondhatjuk: volt egy Gellérd Imrénk is.

Nyomtatásban megjelent munkái:

Mesék, elbeszélések, versek:

Órás Andi története. Unitárius Naptár (továbbiakban UnitNap). 1956. 78.

Amit Isten elkér, visszaadja azt. UnitNap. 1957. 109.

A csinálmány. UnitNap. 1958. 113.

Az életmentő. UnitNap. 1958. 122.

A „tizenhárom“. UnitNap. 1959. 115.

Reformálódj (vers). UnitNap. 1957. 62.

Újévi köszöntő (vers). UnitNap. 1959. 41.

Kis Mihály (tanulmány). UnitNap. 1959. 62.

Prédikációk:

„Az én Atyám munkálkodik, én is munkálkodom“. KerMagv 77. évf. (1971) 124.

Bartimeus. KerMagv 78(1972). 166.

A keresztyén erkölcs. KerMagv 78(1972). 220.

Életünk értéke. KerMagv 78(1972). 224.

Jézus útja. KerMagv 79(1973). 227.

A pásztorok. KerMagv 79(1973). 229.

Rejtett kincsek. KerMagv 79(1973). 232.

A keresztény ember ismertető jegye. KerMagv 79(1973). 236.
„Ti vagytok a földnek sója.“ KerMagv 81(1975). 241.
Isten képe rajtunk és bennünk. KerMagv 82(1976). 41.
Gedeon. KerMagv 84(1978). 126.

Keresztelési ágendák:

A megváltó gyermek. KerMagv 85(1979). 73.
Imhol vagyok én és a gyermekek. KerMagv 85(1979). 74.
Mire tanít a gyermek? KerMagv 86(1979). 75.
Ki a keresztény? KerMagv 85(1979). 76.

Tanulmányok:

Az úrvacsorai agenda. KerMagv 80(1974). 140.
Keresztelési szertartásunk időszerű kérdései. KerMagv 81(1975). 31.
Kriza János prédikátori munkássága. KerMagv 81(1975). 122.
A prédikáció textusszerűsége. KerMagv 82(1976). 104.
Hogyan készül fel a lelkész az evangélium hirdetésére? KerMagv 84(1978). 19.
Dávid Ferenc mint prédikátor. KerMagv 85(1979). 145.

Kéziratban levő munkái:

Kéziratban maradt számos dolgozatai közül, melyeknek számbavétele még nem történt meg, az alábbi két ismert munkáját emeljük ki:
„Az unitárius prédikációirodalom története a 16. sz.-tól a 18. század végéig.“ 1956.
Az unitárius egyház szószéki és szertartási szolgálata a XIX. században. 1970.

SZÓSZÉK—ÚRASZTALA

BOTHA DÉNES

A TŰZ

3Móz 6, 13

Az életet befolyásoló elemek közül a tüzet veszem beszédem tárgyául. Az ókori hitrege szerint a tüzet Prométheusz lopta le az égből. Az Olimposz istenei vakmerő tette miatt ezeréves kínszenvedésre ítélték, de a tűz ittmaradt a földön, hogy különböző értékelésben mutakozzon meg hatása az élők világában.

Áldásként jelentkezik a tűz a Nap melegítő sugaraiban, amikor felmelegíti a földet, kifakasztja a csírákat, kipattantja a bimbót, kinyílasztja a virágot és megérleli a termést, gabonát, gyümölcsöt. A tűz a termékenység forrása Isten akaratából. Áldás a világitásnál. Áldás, mikor házunkat melegítjük vele. Áldás életünk elkészítésénél. Áldás mint a védelem eszköze, amikor segít a pásztornak a nyáj őrzésében, távortartva a vadakat. Áldás, amikor hajtja a motorokat, mozdonyokat, repülőgépeket. Segít a munkában. Olvasztja a kohókban az ércet és kicsapja a salakot.

Áldás, amikor utat mutat a tengerek utasainak a hajók lámpásaiban és a partok világitó tornyaiban. A repülőterek fényjelzések nélkül nem volnának használhatók. Figyelmeztető áldásként gyűjtötták fel a hegyek lármafáit elődeink, hogy figyelmeztessék a falvak lakóit az ellenség közeledésére és így a menekülésre, gyermekeik, életük megmentésére. Útmutató áldásként jelentkezett a tűz a hazát kereső népek előtt a pusztai vándorlás idején, nappal füstoszlop, éjjel lángoszlop formájában.

A kijelentés eszköze volt a tűz, mikor Isten a Hóreb hegyén a csipkebokor lángjában küldte el Mózeset népének a kiszabadítására. Az ítélet eszköze is volt, amikor Ilyés próféta a tűz segítségével tartotta meg látványos istenítéletét a Kármel hegyén.

A tűz átokként is jelentkezett, és jelen van az emberiség életében.

Mikor mint vereskakas repül fel házunkra és semmisíti meg néhány perc alatt sok évtizedes munkánk gyümölcsét. Átok, amikor puszkacsóból csap ki és életet olt. Átok, amikor ágyútorokból, bombából tör elő, és a rombolás eszközévé válik. Amikor az atom felrobbantásával indítja el a láncreakciót s pusztítja el Hirosimát, Nagaszakit s ki tudja hány városát földünknek. Átok a tűz, mikor felemészti a megtántorodó és kohóba hulló embert.

Megátkozott volt a tűz, amikor a boszorkányperekben segítségével tartották meg irtózatosszenvedések boszorkánypróbáját. Mint az átok tüze lobogott fel a máglyák ropogásában, amikor elhamvasztotta a más-képpen gondolkozókat, akik megelőzték korukat: Giordano Brunót, Husz Jánost, Servetus Mihályt és másokat. Átkozott volt, mikor a cirkusz

arénájában szurokfáklyákba csavarva égették meg vele Jézus hitvalló követőit.

Átokká vált a vulkánok gyomrából feltörő tűz, amikor lávafolyamként öntötte el és semmisítette meg Sodomát és Gomorát, Pompeji és Herculánium életét.

Átok volt, amikor lecsapódó füstjével felszabadította Kainban az irigység és bosszúállás pusztító démonát s testvérgyilkosságra ingerelte a benne szunnyadó vadállati ösztönöket.

Íme, így jelentkezik a tűz a maga valóságában az élők világában. Nem csoda, hogyha az ember annak mágikus erőt tulajdonított és néha tulajdonít ma is. Mert nemcsak a gyakorlati életben jelentkezett és jelentkezik a tűz lenyűgöző és néha megdöbbentő módon, hanem ugyanígy jelentkezik a szellem világában is.

Aldásként, mint értelem, gondolat és szellem, melyek mind világosságot tétéleznek fel, sőt az értelem tüzének bizonyítékai. Az értelem a kutatás és a találmányok forrása, a titok, az ismeretlen feltárásának az alapja. Az értelem tüze hajtotta és hajtja a tudósokat, bölcselőket, írókat, költőket, művészeket a gondolatok kiteljesítésére a szellemi világ korlátlan birodalmába. Bevilágítani minden helyet, kicsi és nagy dolgot. Boncolás alá venni mind a hegyóriást, mind a porszemet; az óceánt és a vízceppet egyaránt.

De átok is lehet a szellem tüze, amikor az értelmet rombolásra használja fel az elferdült erkölcsi érzékkel bíró ember. Mikor Nobel dinamitjét nem az akadályt jelentő sziklák eltávolítására, a bányászat segítségére, az alagutak építésére használja fel az ember, hanem a virázó kultúrák, építmények elpusztítására.

Beteljesedik gyakran a Biblia szava az értelemmel való játék során: „Ímé, előtökbe adtam az életet és a halált, az áldást és az átkot, te azért válaszd az életet, hogy élj mind te, mind a te magod.“

Teljes joggal a tűzhöz hasonlítható bennünk a lélek is. A Biblia legszebb hasonlatai közé tartoznak azok, melyek a lelket a tűzhöz hasonlítják. Beszédés példája ennek a pünkösdi történetében levő hasonlat, melyben a szentlelket tüzes nyelvként képzei el, mely bátorított, lelkesített és tettekre serkentette az addig félénk tanítványokat.

Az Ószövetség vallásos érzelmek kifejezésére a tüzet állítja a központba, mellyel az embernek be kellett mutatnia az áldozatot mint a teremtője iránt való engesztelési imát. A papi rend fontos feladata volt az oltár tüzének táplálása, melynek nem volt szabad sohasem elaludnia. Jaj volt az órállóknak, hogyha a tűz elaludt. A főpap felmentette tisztességéből a tűzre kellőképpen nem vigyázót.

Az Újszövetségben a tűz jelképpé vált. Jézusnak ez volt a programja: „Azért jöttem, hogy tüzet bocsássak a földre.“ Ez azt jelenti, hogy felvette a küzdelmet a sötétség erőivel szemben: az igazságtalansággal, gyűlölettel, önzéssel, az Istenországa ellenségeivel szemben. A tűznek, a világosságnak jelentőségére mutat rá a Hegyi beszédben, amikor arra tanítja hallgatóit: „Gyertyát sem azért gyújtanak, hogy a véka alá, hanem hogy a gyertyatartóba tegyék és fényljenek mindazoknak, akik a házban vannak. Úgy fényljenek a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.“

Templomaink, gyülekezeti helyeink és tiszta életű családi otthonaink a lélek oltártüzei, melyeket szüntelenül táplálnunk kell. Buzgó atyánkfiai, keblitanácsosok, gondnokok, lelkészek ezeknek a hivatott őrizői és táplálói kell hogy legyenek. Az Istentől kapott talentumok arányában egyforma joggal és kötelességgel kell hogy táplálják ezeket a tüzeket, hogy távoltartsák az ártó szellemiséget, a bomlasztó csábításokat, az erkölcsi szabadosságot, a hitelenség vagy vakbuzgó hit vadhajtásait.

Mivel tápláljuk? Mit tegyünk e tűzre? A Hegyi beszéd szerint: jó cselekedeteket, tehát az imádság mellé tetteket, odaadást, önzetlen áldozatot, munkás, hasznos társadalmi életet, irgalmas szamaritánusi lelkületet. Nagyszerű példák állanak előttünk, csak meg kell látnunk azokat. Gyülekezeteink nagy áldozatkészséggel templomot javítanak, korszerű belsőemberi épületet emelnek. Új egyházközségek önállósulását, parokiális épületek beszerzését eredményezte az utóbbi években a sok kicsi sokra megy jelszava alatt az összefogás. Szűkösen élő idős asszonytestvérünk villany-orgonát állított a fejlődő városi gyülekezet erősítésére. De hogyha nem ezekre nézünk, vagy nincs alkalmunk hasonlókra, akkor is van lehetőségünk elmenni hetenként egyszer-kétszer az istentiszteletre, szertartásokra. Kerül alkalmunk odatenni egy leszakadt lécezt, kisdölt sasfát az anyaszentegyház épületeinek kerítéséhez. Dobraverés nélkül kipótolni egy cserepet a templom fedélzetén. Néhány csepp festékkel eltüntetni egy éktelen foltot. Erősíteni a sokszor szakadozó partot, roskadozó gátat. Nem lehetünk annyira ágrólszakadt szegények, hogyha azonos indulat, lelkület van bennünk s ég lelkünkben az Istentől meggyújtott tűz, hogy ne tudjunk valamit tenni ezekre az oltárookra. Csak éljen lelkünkben a bibliai figyelmeztetés: „A tűz szüntelen égve maradjon az oltáron, és el ne aludjék.“ Ámen.

DR. SZÁSZ DÉNES

LÁNGOLVA ÉLNI

2Móz 2, 2

Mély megrendüléssel állunk meg Gellérd Imre koporsója mellett. Tegnapelőtt reggel, amikor meghallottam váratlan halálhíret, először megkövültem és a meglepetéstől nem tudtam szólni. Aztán percek múlva, amikor megszólaltam, csak szaggatott szavak áradata ömlött ajakamra: Lehetetlen, képtelenség, hát ilyen meglepetést zúdit ránk a beköszöntött újesztendő. Könnyek és jajszó áradatában vergődve próbáltam szoktatni magam a változhatatlanhoz. Meg vagyok győződve, hogy ugyanígy voltak halálhírével kapcsolatban a homoródszentmártoni hívei, egykori siménfalvi, keresztúri hívei, lelkésztársai, egykori tanártársai, tanítványai. Igen, mert Gellérd Imre csak egy volt a lelkészek között, de első az egyenlők között. Isten őt olyan lelki, szellemi fényvel ajándékozta meg, amely messzire túlvilágított közvetlen környezetén; egyéniségének

Elhangzott Gellérd Imre homoródszentmártoni lelkész temetésén Székelyudvarhelyen, f. év január 5-én.

olyan csodálatos varázsa volt, hogy búvkörébe kíváncsoztak az isteriszmójas emberek, jelenlétében, mint a Bethesda tavánál, új erőt kaptak a szenvedő betegek.

Nehéz a feladat, amikor arra vállalkozom, hogy koporsójánál beszéljek, méltó legyek hozzá és hűségesen illusztráljam viszonylag rövid, de sok megpróbáltatásban hullámzó életét. Pedig ezt a megbízatást tőle magától kaptam. Pár héttel ezelőtt egyik templomi szereplésem után váratlanul szólott ekképpen: Aztán engem neked kell eltemetned! Nem tudtam mire magyarázzam szokatlan beszédét, tréfával ütöttem el a dolgot s a köztünk levő egy évnyi különbségre, meg néha döccenő szívemre hivatkoztam, hogy az idősebbeket a fiatalabbak és a betegeket az egészségesek szokták eltemetni. És íme mégis rám hárult ez a szomorú kötelesség.

Ha a lelkész sorsára, de különösen az Ő sorsára gondolok, a Hóreb hegyi csipkebokor jelensége jut eszembe. A bibliai történetből jól emlékezhetek: a juhait legeltető, de ezenközben népe részére az ígértföld-jét kereső Mózesnek Isten egy csipkebokorban juttatta kifejezésre parancsát, utasítását a szabadulás irányába, egy csipkebokorban, amely „ég vala, de meg nem emésztetik vala“. Igen, a lelkész az isteni megnyilatkozás csipkebokra, az isteni akarat közvetítője. Van, aki szerény lángocskával ég, alig szentjánosbogárnyi fényt áraszt maga körül, s amikor a halál fejszéje ráshint a csipkebokor tövére, megszűnik annak lángolása, hamar elalszik a fénye. És van, aki hatalmas lánggal lobog, fénye messzire világít, s a halál fejszéje nem fog rajta, nem szűnik meg annak lángolása, s ha eltemetik is, csak 2 méternyi földdel lennebb kerül a gyökere, hogy az édes anyaföldből jobban táplálkozhassék, ágait a sír mélyéről is magasba emeli, lángol nemzedékeken keresztül.

Istennek ilyen csodálatos csipkebokra volt Gellérd Imre is.

Abban a helyzetben vagyok, hogy mint teológustársa tanúja lehettem prófétai lelke első fellobbanásainak. Jól emlékszem, szeptember vége volt, évkezdés a teológiai akadémián. Kíváncsian vártuk az elsőéveseket, akik akkor érkeztek az intézetbe. Érkezett Ő is. Sovány, székely legényke. Arca bizalomgerjesztő volt, szemében szokatlan tűz égett. Zsebében hozta az akkori udvarhelyi lelkész, Sigmond József ajánlólevelét, amelyben kb. ez állhatott: Ez a fiú, Gellérd Imre, egy kétkezi munkával élő, ötgyerekes özvegyasszony fia, aki az udvarhelyi román nyelvű középiskola egyik legjobb tanulója volt. Éveken keresztül a gyengébb igyekezetű tanulók preceptoraként teremtette elő nemcsak a ruházatához szükséges pénzüsségeket, de a kisebb testvéreit is támogatni tudta. Minden tekintetben megbízható, egyházas, ha felveszik a teológiára, közösségünknek erős oszlopa válhatik belőle. Lehet, hogy az egykori lelkész szerénysége elhallgatta azt, hogy ez a jóigyekezetű fiú bejáratos volt nemcsak a templomba, de a lelkészi lakásra is, ahol a jó szó mellett a szerető támogatás egyéb jeleiben is részesült. Az akkori dékán, Vári Albert, aki a templomnak korábban lelkésze és egyben építtetője is volt, kíváncsian forgathatta kezében a levelet és méregethette tekintetével az előtte álló fiatal legénykét. Felvették, és mi, az idősebb társak kíváncsian figyeltük elindulását. Hamar otthon érezte magát közöttünk. Szerette a vidámságot, az éneket, többet ismert az ősi dallamokból, mint bármelyikünk. Bemutatkozása az első précesen élményt jelentett. Éles hang, a mondanivaló tömör megfogalmazása, szónoki erő és lendület jellemezte.

De az igazi meglepetés akkor támadt, amikor az egységesen megadott alapigére a négy évfolyam hallgatóinak beszédet kellett írniok. A dékán, aki egyben a szónoklattan tanára is volt, mindig abba a sorrendbe szedte a beszédeket és osztotta ki a hallgatóknak osztályozás után, ahogy értékelte azokat. Már kezdetben évtársai között az első helyre került az ő beszéde, de pár hónap elteltével a felsőbb évfolyambelieknek is versenytársa lett, sokszor került az Ő beszéde a gyűjtemény legtetefjére. Nagy tehetsége rendkívüli szorgalommal is párosult. Állandóan olvasott, böngészett, irodalmi lapokat forgatott nemcsak a magyar, de a román és főleg a francia irodalmi alkotásokból merített gondolatokat, illusztrációkat szerepléseihez. Ha leült a harmónium mellé, onnan addig fel nem állott, amíg négy ujjal el nem játszotta kifogástalanul az előtte levő egyházi éneket. Ideje volt arra is, hogy az egyetem bölcsészeti előadásaira eljárjon és hogy ott is tanítványokkal foglalkozzék szükségletei előteremtése érdekében. Nyarankint a vakáció részére nem pihenés volt, de odaadó munka valamelyik egyházközségben, ahol a lelkész helyettesíteni kellett. Amikor színjelesen végezve, elhagyta a teológiát, mindenünk az egyházunk egyik ígéretét sejtette benne. Székelykeresztúrra került segédlelkésznek, iskolai felügyelőnek, nevelőnek és egyben helyettes tanárnak. Éveken keresztül a francia nyelvet adta elő a gimnáziumban igen jó eredménnyel. Itt alapított családot. Innen hívták meg egyházunk egyik legtekintélyesebb egyházközségébe, Siménfalvára lelkésznek. Istenem, milyen nagy lendülettel kezdett hozzá itt az egyházi élet építéséhez, hogy lángolt szívének csipkebokra! Egykori hívei emlékezhetnek élményt nyújtó szerepléseire, ünnepet jelentő látogatásaira. Homoródszentmártonban még néha csodákat művelt a fellobbanó csipkebokor lángja, kitűnő templomi dalárdát szervezett, öntötte magából a tartalmas egyházi beszédeket, példás módon végezte a növendékek vállaláserkölcsi nevelését, s ezen a téren tanácsokat adott a hozzá fordulóknak. Írógépe még nem volt és gyöngyszem betűit róttá a papirosra, hogy mások is elolvashassák és meríthessenek belőle. Emlékezete már ki-kihagyott, a feledékenység egyre inkább úrrá lett rajta, a fizikai munkában sejtette a gyógyszerert. Szerszámmal a kezében dolgozott a parokiális földéken, és dolgozott a közösbén is, részt vállalt a mezőn. Segített a munkában lemaradottaknak, segített a gyengén tanuló iskolásoknak, mert Ő otthon volt úgy a nyelvekben, mint a reáltudományokban. Öröm volt részére másokért élni. Öröm volt részére, ha maga körül láthatta gyermekeit, ha segíthette őket tanulásukban, életük helyes formálódásában. Hívei körében igazi lelkész, ügyes-bajos dolgaik fáradhatatlan intézője volt. A teológiai hallgatók prédikációival járták végig a légációs helyeket. A lelkészek igen nagy része szellemi kincseiből táplálkozott. Anyák napján, Dávid Ferenc-ünnepélyeken a növendékek az ő verseit szavalták, dalait énekelték. Kincs volt Ő, közös kincs, Istennek lángoló csipkebokra.

A tudományos továbbképzés is állandó törekvése volt, ennek keretében megszerezte a magiszteri fokozatot. Fennmaradt dolgozatai hiánypótló művek. A legrégebbi időktől kezdve feldolgozott több száz unitárius beszédet, korszerűen elemezve azokat. Ez egyedülálló egyházunk történetében.

Hogy miért nem vihette továbbra? Talán ebben hibásak a változó életkörülmények, de hibás volt ő maga is. Nagy tehetsége nem párosult helyezkedni tudó készséggel. Hiányzott belőle a reális életlátás, a dolgok

és jelenségek okos mérlegelésének képessége. Hullámzó lelkiakat volt, aki a legnagyobb lelkesedésből a legnagyobb letargiába esett az akadályok láttán. A nagy hegyeket megmászta, de elbukott az élet apró kavicsdarabjaiban. Az Ő hasonlata szerint nem az alkalmas lóra ült, vagy a felülés lendületétől mindig leesett a másik oldalon? De ne ítélkezzünk. Élete így is áldásos élet volt. Mindannyiunk között a legnagyobb lánggal égett, talán azért merült ki ilyen hamar a tartalék. Lehetőséges, igényelt volna egy-egy melegebb simogatást, egy-egy segítő hónalj alá nyúlást, biztatást a munkaterületen, hogy még jobban kiaknázhassa magából azt, ami benne volt, az egyetemes egyház előmenetelére.

Aztán a végén úgy járt Ő is, mint a sebesült katona a harctéren. Hóba hullva érezte, hogy sebe befelé vérzik, miközben mindenki csak a maga életére, javaira gondol. Ujjai hegyei már bizseregtek, lába már nem érzett, haján a tél szikrázó glóriája fénylett, szemében ott volt a lemaradók nagy szomorúsága. Ott volt tarsolyában a gyógyszer. Abban reménykedett, azt adagolt magának zsibbadt kezével, de amitől gyógyulást várt, éppen az űzte szívét az utolsó riadt dobbanásra. Gyógyszermérgezésben halt meg.

Igen, kedves Imre, te is elcsatlakoztál tőlünk a többi kedves hűtlen közé, akik a sír nyitva felejtett ajtóján átsurrantak az alaktalan homályba. Szokatlan szigorú arcot öltve fogsz lebegni mint éber álom a dúlt emlékezés szálain. De mint a csipkebokor, akit két méterrel mélyebb anyaföldbe ültetnek, szellemi lényed ágaival tovább is zöldelsz, virágszol a mi részünkre. Kicsiny, de történelmi hivatású egyházunk filmszalagján sokáig nyilvántartjuk távolodó alakodat. Hazahívott téged a drága udvarhelyi anyaföld, hogy odalent békésen összerakja azt, ami idefönt összetört. Itt majd tisztára áztat a mélybe szívárgó eső s a sírhantodra hulló könnycsepp. Beszédben, írásban, ténykedésben a kerek egészet szeretted, a gömb volt az ideáloed. Életed is ekként lett szabályos egész. Hatvanadik születésnapodon végeztél be az életet. Nagyon nehéz lesz nélküled gyerekeidnek, hozzátartozóidnak, barátaidnak, híveidnek, de a sebeket fakasztó Isten letörli majd a könnyeket az emlékezés puha kendőjével. Nyugodj csendesen. Ámen.

TÖRÖK ÁRON

A FARIZEUS ÉS A VÁMSZEDŐ IMÁJA

Lk 18, 9—14

Ahhoz, hogy a példázatot, különösen pedig főszereplőjének az imádkozással kapcsolatos felfogását és magatartását megértsük, szólnunk kell röviden a farizeusokról.

A farizeusok önmagukat buzgó vallásosnak vélt és sokak által annak tartott, úgynevezett „külön választott“ emberek voltak. Nagy tiszteletben tartották az Ótestamentumot, de hozzáadásaiikkal elferdítették azt. Túlbecsülték a régi szóbeli hagyományokat, a legszigorúbb pontossággal teljesítették a vallásos szertartásokat, de a betűhöz és a külsőhöz való rabszolgai ragaszkodás miatt mellőzték a vallás lélkét: az igazságot és a

szeretetet. A nagyobb rész közöttük képmutató, szemforgató, álszenteskedő volt. Ez a külsőségekben megnyilvánuló vallásosság nagy tekintélyt szerzett nekik a nép előtt, mely a zsidóság oszlopait látta bennük. Ezek az oszlopnak tűnő nagyok viszont titokban önző, bűnös emberek voltak. Igaz, hogy — ha kevesen is — voltak közöttük olyanok, akik meggyőződésből és igaz kegyelemből ragaszkodtak ősi vallásos szokásaikhoz.

Jézus, aki a szív és lélek vallásának szellemét hozta, ezekkel az emberekkel vívta a legnehezebb s egyben a legnemesebb prófétai harcot. Nehéznek mondjuk ezt a küzdelmet, mert a vallásos hatalom képviselőivel állott szemben, egyedül Istentől segítve, de nemesnek is, mert a kérdőrevonások kereszttüzében rendíthetetlen maradt a maga igazságával s a tervszerűen előkészített vagy csak úgy egyből támadó szellemi összecsapásokból minden esetben Ő került ki győztesen.

Ennek a külső és belső küzdelemnek a nyomán születtek meg lelke mélyén és hangzottak el ajakáról azok a tanítások, melyek a minden képmutatástól és álszenteskedéstől mentes, egyszerű vallást helyezték előtérbe az írástudók és farizeusok vallásával szemben. Ezek közé tartozik a farizeus és a vámszedő imájáról szóló példázat is, melyben egyszerűen és mégis megrázó drámaisággal jut kifejezésre Jézus felfogása, mély lélek- és emberismerete.

A példázat annyira élethű, hogy akár olvassuk, akár hallgatjuk, valósággal magunk előtt látjuk annak színhelyét: a templomot és szereplőit: a farizeust és a vámszedőt, amint a maguk módján imádkoznak. Sokáig visszhangzik bennünk a farizeus különös imádsága: „Isten! hálaadok néked, hogy nem vagyok olyan, mint egyéb emberek, ragadozók, hamisak, paráznák, vagy mint im e vámszedő is...“ De hallani véljük a vámszedő halkszavú bűnbánatát is: „Isten, légy irgalmas nékem bűnösnek!“

Jézus példázatában szembeállítja a gögösen, önhittén ítélkező, önmagát büntetlennek tartó vallásos embertípust a bűneit beismerővel és bűntudatában Isten irgalmaért alázatosan könyörgővel. A tanítás megoldása a záróvers: „Mondom néktek, ez megigazulva méne alá az ő házához, inkább hogynem amaz: mert valaki felmagasztalja magát, megaláztatik, és aki megalázza magát, felmagasztaltatik.“

Az imádkozás tekintetében mi jézusi alapon állunk. Hisszük, hogy az imádkozás által teremtett Istennel való lelki közösségünkben és beszélgetésünkben egyszerűnek, rövidnek és lélekszerintinek kell lennünk, mert „csak így válik imádságunk az Istenben való bizalomnak tiszta tükrévé“. Akár a mi „belső szobánkban“, akár a templomi gyülekezetben imádkozunk, a cél mindkét esetben ugyanaz: az Istennel való lelki közösség egyfelől, másfelől pedig a magunk igazabbá, jobbá tétele; előbbrejutás azon a keskeny ösvényen, mely Jézus szerint az életre visz, istenfiúságunk kiteljesedéséhez vezet. Azt az imádkozást, mely e kettős célt nem szolgálja, feleslegesnek és hiábavalónak mondjuk.

Farizeusok mindig voltak, s mai vallásos életünk sem mentes tőlük. Emberek, akik szigorú pontossággal teljesítik mindazt, ami elő van írva, ami a vallásos megnyilvánulásból mások által is látható. Gyakorolják a szertartásokat, énekelnek, imádkoznak reggel és este, feltűnő szorgalmatossággal látogatják a templomot. Ez mind igen szép és dicséretreméltó dolog. De — s ez a meggondolkoztató — ugyanakkor büszkén lenéznek és megvetik mindazokat, akik nem ugyanúgy tesznek, mint ők. Látszatvallá-

sosságuk nem párosul a szív szeretetével, a lélek áhítatával és melegével. Imádságra összefogott két kezük nem nyújt a mindennapi kenyérből egy morzsát sem a szűkölködőknek, ajkuk — a gépiesen elmormolt imaszavak után — nem ígér mindennapi szeretetet, megértést, jóságot a mindezeket nélkülözőknek, s a nagy életpróbák idején ők a legcsüggedtebbek, a legkétségbeesettebbek. Óvakodjunk az ilyenektől szüntelen! Jézus is erre intette hallgatóit, tanítványait. De tegyünk többet is ennél: mi ilyenek ne legyünk soha! Lássuk tisztán, hogy a vallásos élet terén a külsőség csak eszköz, melyre szükség van ugyan, de azt céllá tenni nem szabad soha! A világot — ideig-óráig — elámíthatjuk, magunkat azonban feltétlen becsapjuk, megcsaljuk képmutatásunkkal. Istent pedig sem becsapni, sem elámítani nem lehet, mert Ő a „vesékbe lát“ . . .

A szépen imádkozás adottság, tehetség dolga is, s mint egyebet, ezt sem egyformán mérte nekünk Isten. De a mély és igaz hitű ember kifejlesztheti önmagában ezt az adottságot, s imádkozása lelki kenyerévé válhat az áhítatra éhező szíveknek. Régi idők egyik névtelen bölcse így imádkozott: „Add meg Uram a jót, akár kérem, akár nem kérem, de a rosszat fordítsd el tőlem, még ha kérném is azt.“ Ebben a könyörgésben van jézusi szellem, lélek és gondolat. Tanuljunk meg mi is egyszerűen, szépen, őszintén, lélek szerint imádkozni, nem feledve egy pillanatra sem, hogy a mi Atyánk, „aki titkon van és aki titkon néz, megfizet nekünk nyilván“. Ámen.

BÁRÓ JÓZSEF

FELEBARÁTUNKAT VEGYÜK ÉSZRE

Lk 10, 25—37

Jézusnak egy törvénytudó feltette a kérdést: „Mester, mit cselekedjem, hogy az örökéletet vehessem?“ Jézus így felelt: „A törvényben mi van megírva? mint olvasod? Az pedig felelvén, monda: Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből és minden erődből és teljes elmédből; és a te felebarátodat, mint magadat. Monda pedig, annak: jól felelél; ezt cselekedd, és élsz. Az pedig igazolni akarván magát, monda Jézusnak: De ki az én felebarátom?“

Közismert jézusi tanítás. Mindenki már gyermekkorától ismeri. Annyira ismerős a könyörülő szamaritánus példázata, hogy még a szószéken is ritkán beszélnek róla. Mondanivalója pedig ma is időszerű: vegyük észre embertársaink életét, munkáját és szenvedéseit, és segítsünk rajta. Ez azt jelenti, hogy nekünk a jézusi erkölcsi normákat kell embertársaink életébe belevinnünk, úgy kell cselekednünk, hogy méltók legyünk a jézusi tanítvány, a könyörülő szamaritánus magatartásához.

Nekünk az élet különbségeiben keresnünk kell azt, ami összekapcsol, ami építő, időt- és helytálló. Ne féljünk megmondani, hogy a könyörülő szamaritánus példázatában szereplő közömbös, embertársainak sorsára nem figyelő ószövetségi zsidó pap és lévita sok vonatkozásban a Jézus előtti korszakot képviselik. Tudásukban, felkészültségükben saját dolgaik

gondja, önző törekvései, s a felebaráti érzés kikapcsolásával, a megcsontosodott, merev, sokszor embertelen törvények érvényesülnek. Pedig az Öszövétség is ad ilyen lehetőséget: „Szeresd felebarátodat, mint magadat“ (3Móz 19, 18).

A zsidó pap és lévita vagy nem olvasták a magasrendű valláserkölcsei értékeket tartalmazó mózesi könyveket, vagy papi tisztségükben a kialakult negatív, önző, gyűlölködő emberi magatartást képviselték. „Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet.“ Sajnos, nemcsak a példázat szereplői, hanem a mai emberek magatartása is azt mutatja, hogy nem tudunk az evangéliumi tanítványi szintre emelkedni, Jézusig eljutni. Életünk két főparancsaként ott áll előttünk: Szeresd az Istent és szeresd felebarátodat, mint önmagadat; de ezekben nagyon ritkán és nagyon kevesen mélyülünk el. Sokan a zsidó pap módjára sietünk. Önző emberi magatartásunk nem enged időt arra, hogy a szerencsétlenül járt, kifosztott, megsebzett embert észrevegyük. Sokszor mi is közömbösen elfordítjuk arcunkat a segítségre váró embertársainktól. Az embernek igazi hivatása, kötelessége a felebaráti szeretet gyakorlása lenne, az, hogy segítsen szenvedő embertársán nemzeti és felekezeti különbség nélkül. Erre az igazi emberi magatartásra ad példát a könyörülő samaritanus emberséges magatartása.

Jézus korában a zsidó nép és a szamariaiak ellenséges viszonyban éltek. A szerencsétlenül járt ember is tudta ezt. Csak gondoljunk Jézus és a szamariai asszony beszélgetésére, amikor Jézus vizet kér. A szamariai asszony azt felelte: hogyan kérsz tőlem vizet, amikor te zsidó vagy és én samariabeli. A megsebzett ember segítséget várt. Népének fia, az ő papja nem veszi észre nyomorúságát, nem segít, félretartott fővel elsiet. Még egy reménysugár támad benne, amikor jön a lévita, de az is segítségnyújtás nélkül elhalad mellette. A kanyargó jerikói úton újra feltűnik egy ember — samaritanus. Amíg közeledik, kérdések támadnak a kifosztott, megalázott ember szívében: hogy is várhat segítséget tőle, amikor még a pap és lévita, akiknek kötelessége lett volna, nem segítettek. Talán még arra is gondolt a szenvedő ember, hogy esetleg még bántalmazza, hiszen ellensége. De a szamariai ember egy pillanatig sem késlekedett. Kimosta sebeit, feltette samarára, és vitte a legközelebbi vendégfogadó házhoz, ahol gondját viselte és ápolta. Másnap, amikor távozni készült, a fogadósnak pénzt adott, kérve: „Viselj gondot reá és valamit ezen fölül reá költesz, én amikor visszatérek, megadom néked.“

Jézus, amikor a példázat végéhez érkezett, a törvénytudónak, de a körülállóknak is, feltette a kérdést: Mit gondoltok, a három ember közül ki volt a felebarátja annak, aki a rablók kezébe esett? A törvénytudó felelt: „Az, aki könyörült rajta.“ Jézus jóváhagyta feleletét: „Eredj el és te is aképpen cselekedjél!“ (Lk 10, 37)

Jézus a példázatban félreérthetetlenül megfogalmazta minden kor embere számára a felebarát fogalmát. Ezt nem lehet félreérteni! Minden evangéliumi tanításból, példázatból a segítő felebarát követendő magatartása tűnik ki és örök emberi kötelességünkre figyelmeztet. Ma számon kérük tőlünk, hívő emberektől, hogy a példázat három főszereplőjéből melyik az eszményképünk. Feleletünk nem lehet más, mint ez: a szamariai ember. Ahhoz, hogy emberek legyünk és felebaráti szeretettel észrevegyük a segítségre szoruló embert, három lelki talentum szükséges:

Először az Isten iránti szeretet s az ebből fakadó mély, életformáló hit. Jöcselekedeteinkből kell istenhitünket megmutatnunk.

Másodszor élnünk kell a felebaráti szeretet mint életünk egyik legfontosabb törvényét. Meleg, együttérző, mindenki sorsát észrevevő segítségnyújtásra, könyörületességre van szükség.

Harmadszor: értelmünk és két kezünk építő munkája, kötelességeink hiánytalan elvégzése.

Az elmúlt őszy folyamán a drezdai múzeumban láttam egy látványos, emberszolgálatunkat szemléltető festményt. A kép első részében ragyogó napsütésben, mosolygó arcú emberek tömbházat, intézményeket, kórházakat, iskolákat, templomokat építenek hittel, imádkozó és munkálkodó kézzel. A másik képrészletben az alkotott intézmények, lakóházak, iskolák, kórházak romokban hevernek. Az emberi élet fölé tornyosult gomolygó felhőben az ördögi kéz emberek életét fojtogatja.

A ma élő Jézus-tanítványoknak, a felebaráti szeretet szellemében, az építő, az alkotó, az emberformáló kéz munkája mellett kell állást foglalnunk és elítélnünk a gyűlöletnek, a rombolásnak még a szándékát is.

Emberszolgálatunknak a bölcsőtől a koporsóig kell tartania. Ennek végzéséhez szükség van tiszta hitünkre, szeretetünkre és mindkét kezünk alkotó munkájára. Egy kézzel építeni nem lehet, de imádkozni sem. Építő szolgálatunkhoz is mindkét kezünk erős munkájára szükségünk van. Két kéz kell ahhoz, egész ember, hogy Istenbe vetett hitünkkel, felebaráti szeretetünkkel munkánkban, szolgálatunkban, szüntelen jót cselekvésünkben és imánkban észrevegyük az embert. Élünk együtt és szolgáljuk embertársainkat örömben, bánatban, szenvedésben, építő és alkotó munkában. Határozott felebaráti magatartással sorakozzunk fel a könyörülő, segítő, építő és jót cselekedő emberek közé, hogy bármikor számon kéri Isten, egyházunk és népünk, mi tudjunk bátran, határozottan felelni: a mi felebarátunk az, aki könyörül, aki segít embertársán. Ámen.

BÁLINT FERENC

HASONLATOS A MENNYEKNEK ORSZÁGA...

Mt 13, 31—33

Jézus az örök lelki fényre, Istenre való találás lehetőségeit kutatja.

Ő az álmok, eszmények, megfoghatatlan titkok országáról beszél, melyet szem nem látott, fül nem hallott. Ez az Istenországa más, mint a jelenlevő földi világ. Az a lelkek birodalma, ahol eltűnik az étel-ital kérdése, de megmarad egy alaptörvény, a szeretet. Itt az ember Isten gyermeke, és Isten minden gyermekének Atyja. A kérdések feleletet kapnak, a titkok megoldódnak, mert egymásra talál a végtelen és a véges, az Isten és az ember. Az óráról azonban nem tud senki, csak az Atya, hogy mikor jó el, mert „Isten országa nem szemmel láthatólag jó el“ (Lk 17, 20/b).

Ha csak ennyit mondana Jézus az Istenországaról, akkor nem látnák az embernek sem a helyét, sem a feladatát annak megvalósításában.

Ezért választottam beszédem alapjául azt a két hasonlatot, melyekben Jézus az Istenországa növekedéséről és nemesítő hatásáról tanít.

Istenországát földi, látható dolgok életéhez hasonlítja: „Hasonlatos a mennyek országa a mustármaghoz, amelyet vevén az ember, elveté az ő mezejében; Amely kisebb ugyan minden magnál; de amikor felnő, nagyobb a veteményeknél, és fává lesz, annyira, hogy reá szállanak az égi madarak, és fészket raknak ágain.“

A mag apró, jelentéktelen, neve mustármag. Lehetne más is. Lényege az, hogy kicsi. Nem kelt feltűnést külső megjelenésével. Szerényen húzódik meg a többi magok között. Mégis hasznos, nem fölösleges a földön. Ha alkalmas körülmények között, megmunkált földbe ültetik, megindul benne egy átalakulás, fejlődés. A mustármag csírázni kezd, szárba szökken, bokorra fejlődik. Levelei magukba nyelik a távolból érkező fényt, gyökerei felszívják a földből a nedvet, táplálékot nyer és növekszik. Nagyobb lesz a többi veteményeknél, cserjévé nő, melyen a madarak megpihennek, fészket raknak rá.

A mustármagot az ember veti el. Történhetne másképpen is. Lehullhatna a mag egy parányi szellő érintésére és kikelne valahol, akárhol. Az ember szerepe azonban megszüntetni a véletlent, az esetlegességet. A magnak jó földet keres, azt gondolja, segíti a növény fejlődését. Megjelenik az a szellem, mely a magasabbrendű, a célszerű, a jó terjedését segíti. Ezzel az örök alkotó terveinek megvalósulásában segítőt, Isten munkatársává lesz.

„Más példázatot is mondott nekik: Hasonlatos a mennyeknek országa a kovászhoz, amelyet vevén az asszony, három mérce lisztbe elegyít, mígnem az egész megkele.“ A kovász minőségi változást hoz létre. A tésztát megkeleszti, kenyérsülésre alkalmassá teszi. A kovász képes egy nagyobb mennyiségű tésztát megkeleszteni. Nem kell sok belőle, csak a szükséges mértékben. Az asszony — újból az ember — tudja a mértéket. Neki fontos szerepe van. Hiszen ő elegyíti, kavarja, gyúrja a megkelt nyersanyagot, hogy a kenyér élvezhető és jó ízű legyen. Tanulság: az ember közreműködése nélkül kovász és liszt egymás mellett még nem kenyér!

A mennyeknek országa hasonlatos a mustármaghoz és a kovászhoz, mondja Jézus. Isten akarja, hogy a mag növekedjék. Legyen fészket ringató menedék, mely vidámságot, örömet, életet fogad karjaiba. Azt akarja, hogy a kovász jótékony hatása továbbterjedjen, alakítson át, tegyen értékesebbé.

Istenországa kicsiny dolgokhoz hasonlít, amelyek növekednek. A növekedés által minőségileg értékesebbé lesznek. A minőségi gyarapodás a magasabbrendű felé törvények alapján történik, melyeket Isten e világ rendjébe beleírt. Minél inkább megismeri e törvényeket az ember, annál inkább hozzájárulhat, hogy az élet kicsiny dolgai gyarapodjanak, a tökéletesedés irányába haladjanak.

Ugyanígy történnek a lelki élet dolgai is. Kicsiny magvából, bennünk levő tehetségekből fejlődik ki hitünk világa, teljesebb életünk. Istenországa alkotó elemévé leszünk. Ha olykor nehézségeken keresztül is, az embernek ebben az irányban kell fejlődnie, a lelki felvilágosodás, Isten törvényeinek megértése és betöltése irányában.

Istenországa képe ott tükröződik lelkünkben. A jó embert, a békeségre törekvőt, a közösséget építőt akarjuk megvalósítani. Hitünknek

alapja, hogy nincs véglegesen elveszett, útszélien kallódó ember. Meg kell találni mindenkit, kiemelni a lelki sötétségből, segíteni, hogy kiteljesedjenek benne emberségének adottságai. Mert Istenországa nem születik meg kötelességüket, feladatukat ismerő emberek nélkül. Feladat vár mi-reánk is: az Istennel összhangzatos életért munkálkodni.

A kovász néha elkeleszti, savanyúvá teszi a tésztát. A mustár mellett gyomnövények burjánzanak. Némely ember lelkében is ez történik. Vannak, akik csak önmagukat szeretik, a közösséget kizárják belőle. Vannak, akik sötétséget terjesztenek mint a lélek eledelét. Vannak, akik a gyűlölködés, az erőszak burjánjait próbálják a szívekbe ültetni. Mi tesz képessé, hogy felismerjük ezeket? Értelmünk, józan ítélőképességünk, hitünkkel és lelkiismeretünkkel összhangban.

Szeretni, ápolni és gyarapítani kell nemesebbé levésünk palántáit. Ezek néha megszólalnak bennünk: Én vagyok a jóság öröme. Én vagyok a békességre vezető út. Én vagyok családi életed, eljövendő boldogságod, púha fészked ringatója. Akarsz-e ápolni, hogy felnövekedve szépséggel, vidámsággal, örömmel töltssem be lelkedet?

Istenországa nem földöntúli dolog, melyből hiányzik az emberi. Abba beletartozik az ember. Istenországa nem egy égi csoda, mely minden fáradozás nélkül magától megjelenik. Minden adottságunkkal, tudásunk tisztánlátásával, a közösségi ember magatartásával, hitünk meg-nemesítő erejével munkálkodnunk kell érte, hogy növekedjék. Istenországa nem a kiválasztottaké. Annak egy parányát mindenki magában hordja.

De jaj nekünk, ha annak növekedéséhez nem járulunk hozzá. Ha az irigység, gőg és szeretetlenség burjánjai nőnek lelkünkben s haszontalanná válik életünk. Jaj nekünk, ha csak a saját lelki világunkat ápoljuk és közömbösen nézzük, hogy embertársaink életében eluralkodik a gonoszság, kegyetlenség, erkölcsi züllés vad hínárja.

Hosszú és fáradságos az út, míg egyengetjük lelkünk fejlődését az Istenországa felé, míg nyesegetjük vad hajtásait, fáradságos munkával kitépjük káros gyomjait, utat nyitunk növekedésének. Még nehezebb mások lelkében életre kelteni a szunnyadó csírákat és segíteni, hogy diadal-maskodják a kártékony ártalmak felett. De megéri a fáradozást. Elrontott élet helyett emberi hivatásunkra ébredünk. Tékozló fiú helyett Isten gyermekévé leszünk.

A nekünk adott józan ítélőképességben bízva kell különbséget tennünk a jó és rossz között. Nem írott tekintélyek előtt hódolva, hanem a kutató, vágyódó léleknek mindeneket megpróbálásával kell megtalálnunk az isteni világosság sugarát. Vágyakozva, törekedve arra, hogy az én lelkemben is legyen a jónak, emberinek, a többre igyekvésnek egy magja, mely életre kel, növekedik, alakítja bensőmet, hogy Istenországa igazságai gyarapodjanak bennem. Önmagunkkal kell kezdenünk. Magunkban kell megtalálnunk a kovászt, melynek növekedése, átalakító hatása Istenországa kiteljesedését segíti bennünk.

Akkor valóra válik Jézus tanítása: „Ímé az Istenországa tibennetek van.” Ámen.

GYERMEK AZ IDŐBEN

Lk 2, 12—16

Talán az egész Szentírásban alig van még egy olyan mozgalmás, színes, legendás elemekkel átszótt kép, mint a Máté és Lukács evangélisták által megörökített első karácsonyi történet. Ha az események gyorsan pergő áradását egyetlen képbe foglalva próbáljuk meglátni és átélni, akkor észre kell vennünk, hogy abban minden mozgásban van. Minden mozgás újabb mozgást — vagy egész mozgássorozatot — indít útjára. Olyan az egész, mint egy elszabadult kozmikus láncreakció. Figyeljük csak.

Az égitestek örök mozgásának rendjében egy új, fényes csillag tűnik fel. Az égi jel útnak indítja és vezeti a napkeleti bölcseket. Az Úr küldöttével — az angyallal — mennyei seregek sokasága jelenik meg hirtelenséggel. Isten dicsőségét hirdetik, örömmüzenetet hoznak s békességet a Föld jóakarató embereinek. Tünetéyes megjelenésük és ténykedésük egyszerű pásztorembereket hív és indít el, akik: „elmenének sietséggel . . .“

Megfigyelhető tehát, hogy minden — égi és földi résztvevő — mozgásban van. Az égi és földi szereplők mozgásának iránya egy képzeletben megrajzolható kör peremvidékéről a középpont felé tart. A kör középpontjának közvetlen közelében József és Mária is mozgásban van, része a kozmikus méretű mozgásaratnak: éppen a jászolbölcső fölé hajolnak. Oda, ahová a karácsonyi képnek minden mozgásban levő szereplője tart. Ahol egy kis gyermeket találnak bepólyálva a jászolban. A középpontban. Minden mozgás felé tart, minden történés vele kapcsolatos; minden vele van összefüggésben; ebben az egész káprázatos látomásban, kozmikus mozgás- és eseményáradásban. Ő az ok és a cél is egyben. Minden belőle — miatta — indul ki. Érte. És minden hozzá tér vissza.

Új teremtés hajnala. Mindenséget átfogó, betöltő pezsgésének hajtóereje: a *szereetet*, mely „mozgat napot és minden csillagot“ (Dante). S kozmikus vonzerejének bűvöletében végbemegy az Ég és a Föld találkozása, fényévnyi távolságokat legyűrő egybefonódása. Hogy Ég és Föld, eszmény és valóság egybecsendülő összefonódásban hajoljon a Gyermek bölcsője fölé: dicsőséget hirdetvén Istennek s békességet a Földön minden jóakarató embernek.

A jászolbölcső Gyermeké tehát — ma is jel. Átala — korokat ölelő szeretete által — minden gyermek jel, jeladás az ember számára. Sorsközösségünk, örök emberi együvértartozásunk jelképe. Jel, amely a szeretet kozmikus vonzerejével megmozgat és elindít, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz.

Jel, hogy a gyermeke fölé hajló József és Mária legyen az ember!

Jel, hogy pásztor legyen; egyszerű, hív és igaz pásztor a ma gyermekének, a „holnap fiainak“, akik „hosszú sorban jönnek, mennek, / apró ördögök, de szentek, / homlokuk friss, meleg kenyér, / szén a szemük, szénpárás.“

Jel, hogy napkeleti bölcs legyen az ember, kit „szemefénye-csillaga“ vezérel az úton, melynek végcélja, hogy igazi kincsekkel hódolhasson gyermekének!

Jel, hogy az ég küldöttévé, „angyallá“ változzék az ember a Földön, ki áldást hoz és békességet, hogy fennszóval és tettel dicsóíthesse az örökké megújuló életet adó Istent!

Kapcsolódjunk bele mi is ebbe a kozmikus méretű mozgásba, eget és földet, Istent és embert közelítő szeretet-áradásba. Hogy közelebb kerüljünk mi is — s általunk e világ — Isten országához! Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

MINDENEKET MEGSZERZEK NEKI

1 Krón. 22, 5—7. 11—13

Dávid felett elszálltak az évek — s az életben mindig befejezetlen marad valami. A király nagy álma s népének vágya — a templomépítés — megvalósulatlan: fiára marad.

Az agg király elnézi gyermekét. Titkon figyel: vajon megfelelő utód lesz belőle? Vajon rábízhatja-e életének megvalósulatlan maradt nagy tervét: az Úr házának felépítését?! — „Az én fiam, Salamon, gyermek és igen gyenge“ — így látja Dávid. A Krónikás pedig feljegyzi, hogy: „Dávid azért mindeneket nagy bőségesen megszerze, minekelőtte meghalna.“

Örök szülői törekvés ez a dávidi. Álmokat, terveket szó a jövővel — gyermeke jövőjével — kapcsolatosan. Minden igazi szülő ismeri, ha nem is királyi templomépítés tervével kapcsolatosan, de gyermeke boldog jövőjét tervező-építő formában.

A gyermeket néző, fölé hajló ábrándos álmodozás, jövőtervezés mindig az emlékezés fájdalmas-könnyes sóhajával kezdődik. Valóra nem váltott, nem válthatott szép álmaink, terveink egész sokaságát szeretnénk legalább gyermekünk életében valóra váltani. Legalább neki sikerüljön mindaz, ami nekünk nem sikerülhetett. Önnön életünket szeretnénk meghaladni: gyermekünkben, gyermekünk által. — Nekem oly keveset sikerült elérni, megvalósítani az életben — mondja az egyik szülő —, de gyermekemnek többre biztosítok lehetőséget! — Nekem még gyermekként, fiatalon veritékes munkával kellett megküzdenem a mindennapi kenyérért — vallja emlékezően a másik —, gyermekemet majd megóvom ettől! — Szegények voltunk — emlékezik a harmadik —, a sok gyermek mellett nem volt rá lehetőség, hogy szüleim taníttassanak. Pedig szerettem volna... Gyermekemnek ezt is lehetővé teszem.

S valóban „megindul“, ellágyul a szülői szív az ilyen tervek rendjén. S mi is — akárcsak Dávid király — gyengének, kicsinynek és erőtlennek látjuk gyermekünket ilyenkor. De hogy is ne éreznénk, látnánk ilyennek az oly hatalmas tervek, életálmok valóráváltásának feladata előtt állva, amelyeket nekünk nem sikerült megvalósítani az életben?

Végül mindig egy boldog, bizakodó mosoly árad el lelkünkön, mert gyermekünkre nézve hisszük is, hogy neki sikerülni fog minden. S nemcsak hisszük. Érezzük is tovagyűrűzni magunkban a hatalmas életerőt: az életálmainkat s gyermekünk eredményes, boldog jövőjét valóráváltót.

Aztán — nem maradunk tétlenek. Ősi szülői nekifeszüléssel — akárcsak Dávid király — „mindeneket nagy bőségesen megszerzünk“, hogy

gyermekünket elégedettnek és boldognak — s jövőjét biztosítottak — tudjuk, mielőtt magára kellene hagynunk az életben.

Igy is van ez rendjén. E téren is a Szentírás szava válik valóra: „A szülő hivatott kincseket gyűjteni gyermekének“ (2Kor 12, 14).

Ki mit gyűjt, milyen „kincseket“ szerez gyermekének?

Sokféle kincskeresőt, kincsgyűjtőt látunk az életben. E téren is. Van szülő, aki házat épít vagy tömblakásra fizet be gyermekének. Van, aki kocsit vásárol, vagy bútort, lakberendezési tárgyakat halmoz. Ismét mások takarékbetétkönyvön kuporgatnak gyermeküknek vagyont érő, jelentős ezreket. Ismét mások divatos — „jól menő-kereső“ — életpályára készítik, s erejükön felül vállalnak terheket — „megkímélik a gyermeket“ —, míg az önállósulhat az életben.

A gyermeke jövőjét, érvényesülését és boldogságát megalapozni akaró szülőt — aki még önnön életét is szeretné meghaladni, túlszárnyalni gyermekében — általában nem is lehet lebeszélni az ilyesmiről. Értethetően, hisz minden igazi szülő gyermeke boldogulását, érvényesülését kívánja, és ennek érdekében hajlandó akár a legmesszebbmenő áldozatokat is meghozni, akár a „falatot is megvonni magától“. Nem is lenne igazi szülő enélkül. De épp ez rejti a legtöbb — szülőt és gyermeket egyaránt fenyegető — veszélyt magában! Különösen akkor, ha a szülő azt hiszi, hogy ezzel aztán maradéktalanul eleget is tett szülői kötelezettségeinek. Ha azt hiszi, hogy ezzel a „mindeneket nagy bőségesen megszerzek, biztosítok neki“ áldozathozatallal teljesen betöltötte szülői hivatását.

Ismertem anyát, aki minden áldozatot meghozott egyetlen lányáért. Taníttatta, otthon nem dolgoztatta, „kímélte“. Valósággal olvadozott a szíve gyönyörűségében, ha megvásárolhatta mindazt, amit lánya szemezája csak megkívánt. Édesség kellett? Cukorkát, csokoládét vásárolt halommal. Divatos ruha, cipő kellett? Gondolkodás nélkül adta rá a pénzt. Szórakozni indult a lánya s pénzt kért? Adta zokszó nélkül, örömmel. Csak jól legyen, elégedetten, boldogan éljen. Ne nélkülözzön, mint ő, az anya, egykoron. Arra azonban már nem volt ideje — vagy tán nem is jutott eszébe? —, hogy megkérdezze lányától: hova jár divatos ruháiban, hol és miként szórakozik? Amikor aztán meg kellett kérdeznie, akkor már késő volt. Nem használt, nem segített. Mire megtanulta, hogy a gyermek, az ifjú jövőjének, boldogságának építgetése nemcsak abból áll, hogy „mindeneket nagy bőségesen megszerzek neki“, akkor már sem a szégyent, sem a bajokat nem lehetett orvosolni, meg nem törtéنتé tenni. S akkor — ahogyan az lenni szokott az ilyen esetekben — már hiábavalóak voltak a méltatlankodó szemrehányások.

Dávid király példája az igazi, bölcs és előrelátó szülői magatartásra figyelmeztet. A helyes szülői magatartásra. A Krónikás ugyanis megörökített egy fontos — a mai szülői magatartás kialakításához is sorsdöntően lényeges — tudnivalót: Dávid nemcsak „mindeneket bőségesen megszerze“, hogy mindeneket előkészítsen, hanem tanította, tanácsokkal is ellátta gyermekét. „Édes fiam, én elgondoltam vala szívemben... adjon az Úr néked értelmet és bölcsességet, hogy az Úrnak, a te Istenednek törvényét megőrizzed. Akkor jól lesz dolgod, ha a rendeléseket és a végzéseket megtartod és teljesíted azokat.“

A gyermekkel való foglalkozás és törődés, a gazdag élettapasztalatokat átadó hasznos tanácsok a legtöbbször többet érnek az életben, mint

minden egybegyűjtött, kuporgatott és felhalmozott „kincs“. Salamon később így emlékezett erre a jövőjét megalapozó apai kincsgyűjtésre: „Mert én atyámnak fia voltam, gyenge és egyetlenegy... tehát tanított engem és mondá nékem: tartsa meg az én beszédemet a te elméd, hogy megtartván az én parancsolataimat, élj“ (Péld 4, 3—4).

Salamon valóra váltotta a hozzáfűzött, beléhelyezett szülői reményeket, álmokat és terveket. Sikerült felépítenie az Úrnak szentelt csodálatos templomot.

A sikeres, eredményes és boldog élet, amely a szülői életálmok megvalósulásáról tanúskodik a gyermek életében: sohasem tekinthető a véletlen művének. Benne vagy mögötte mindig ott van — szerényen meghúzódik — egy áldozatos apai vagy anyai élet jövőt álmódó és építő szolgálata, a „mindeneket megszerzek neki“ nekifeszülése, beleértve a gyermekkel és ifjával való fokozott törődés — tanácsadás, lelki nevelés — áldozatvállalását is.

A dávidi példa tanulsága ma is érvényes. Ma is csak ott nőnek Isten dicsőségét hirdető módon emelt salamoni életek, ahol a szülők ily dávidi módon és értelemben álmódják, tervezik és alapozzák gyermekeik számára az eredményes jövőt, a boldog életet! Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

JÓSZÓVAL VAGY VERÉSSSEL?

1 Móz. 22, 12

A legtöbb felnőtt megdöbbenéssel vette tudomásul a szenzációszámbe menő hírt: Svédországban hosszas vita után törvénybe iktatták, hogy nemcsak a nevelők, tanárok, de maguk a szülők sem verhetik gyermeküket. A testi fenyítést — még ha saját gyermeke nevelése érdekében alkalmazza is a szülő — törvény bünteti.

Ahogy az új dolgokkal lenni szokott, voltak, akik megértéssel, helyeslően fogadták az új törvényt, míg mások — főként a szülők — olyan felháborodva és méltatlankodással vették tudomásul, mint akiket törvényes jogaik gyakorlásában korlátoztak.

Az új törvény körül fellángoló vita hevessége meghökkentő kissé, de az ellene kardoskodó felnőttek „megátalkodottsága“ is érthető, legalábbis első pillantásra. A testi fenyítés gyakorlata — és szülői joga — ugyanis évezredek óta hozzátartozik a gyermekneveléshez. Nemcsak a múltban, de ma is meglehetősen általánosan elfogadott vélemény, hogy a szülőnek joga van veréssel, testi fenyítéssel megtörni gyermeke akaratát. Úgymond: épp a gyermek érdekében.

Ami kétségtelen: minden szülőnek szembe kell néznie — legalább egyszer az életben — ezzel a kérdéssel. A felnőttek és ifjak közötti viszonyt, a szülő és gyermek kapcsolatát nem lehet mindig problémamentesen megoldani. A törvényszerűen bekövetkező súrlódások, ellentétek rendjén a szülőnek keresztül kell vinnie a maga akaratát nevelői céljainak megfelelően és gyermeke „rendes emberré“ formálása érdekében. De hogyan tegye ezt?! Jószóval, — vagy ha így „nem megy“: veréssel?

Ha a felvetett kérdéseinkre való válaszkeresésünk rendjén fellapozzuk és tanulmányozni kezdjük a Bibliát, akkor — be kell ismernünk — nem kapunk egyöntetű és meghatározott választ, feleletet. Mit tegyen hát — hogyan döntsön és miként cselekedjen — az e kérdésben útbaigazítást kereső keresztény szülő? Csoda-e, ha bizonytalankodik, midőn még a Szentírásban is egymásnak ellentmondó véleményekkel találkozunk? „Ne vond el a gyermektől a fenyítéket — tanácsolja a Példabeszédek írója —, ha megvered őt vesszővel, meg nem hal.“ — Majd így folytatja: „Te vesszővel vered meg őt: és az ő lelkét a pokolból ragadod ki“ (Péld 23, 13—14). Egy másik helyen pedig ezt olvassa: „Fenyítsd meg a te fiadat, és nyugalmat hoz néked, és szerezh gyönyörűséget a te lelkednek“ (Péld 29, 17). Aztán egy másik helyen ez áll: „Ne nyújd ki a te kezdet a gyermekekre és ne bánts őt!“ (1Móz 22, 12)

A haladó gondolkodású unitárius keresztény nem esik kétségbe, s nem marad tanácstalan az egymással ellentétes vélemények láttán. A kérdés helyes megválaszolása érdekében segítségül hívja a modern, gyermekneveléssel foglalkozó tudomány megállapításait; felhasználja a józan és meggondolt értelem által — a gyakorlati élet tapasztalataiból — leszűrt igazságokat, s mindenekfelett érvényesíteni kívánja a jézusi tanítás és példa szellemét. Ezek alapján szem előtt tarthatja a következő néhány — általános érvényű — megállapítást:

— A gyermeknevelés rendjén felmerülő kérdéseket, nehézségeket nem lehet testi megfenyítéssel megoldani. A verés nem megoldás. Sőt, ott, ahol már verésre kell „fanyalodni“, ott a nevelésben már előzetesen hiba történt. Ott már elrontottunk valamit. Miért akarnánk az elkövetett hibát újabb nevelői tévedéssel tetézni?

— A „verés lélektanához“ hozzátartozik az a tény is, hogy a testi fenyítés összetöri a gyermek lelkét. A veréstől való félelem, a durvaság és a megalázottság érzése életre szóló sebeket üthet rajta. De a szülőt is megalázza saját gyengeségének beismerése.

— Szigorúnak lenni — verés nélkül is lehet. „A szép szó, amely megver — békés fegyver.“ Jószóval — a gyermek esetében is — mindig többre lehet menni, többet lehet elérni! „A gyermekeknek nagyobb szükségük van a példaképre, mint a fenyítékre.“

— Ady Endre írta: „Elfelejtjük mindig, hogy gyermekeink is emberek. A csikónak szabad lónak lennie, a bocit is marhának látjuk, csak a gyermekben nem akarjuk meglátni a kis embert, akinek vére van, agyveleje van. Idegei, vágyai, eszméi, örömei, fájdalmai vannak...“ — Méltánytalan dolog — gyermekekre és szülőre egyaránt megalázó — a kisebb és gyengébb embert erőszakkal megtörni. Az embertárs iránti köteles szeretettel semmiképp sem összeegyeztethető. Alighanem a természet rendje, de számunkra a jézusi példa figyelmeztetése is, hogy ne a türelmetlen felnőtt „óriás“, hanem a gyöngye „kis ember“ pártján álljon az ember.

— Nekünk hinnünk kell abban, hogy a megértés és türelem, a szelídség és jóság, a jézusi szeretet szelleme és gyakorlata e téren is feltétlenül diadalra jut az elszabadult indulatok, az erőszak és durvaság szellemével és gyakorlatával szemben. Nekünk hinnünk kell abban, hogy

jézusi eszközökkel és módszerekkel többre és előbbre lehet jutni — a gyermeknevelés terén is —, mint durvasággal, veréssel. „Ne nyújtsd ki a te kezedet a gyerekekre és ne bántsд őt!“ Neveld — s fegyelmezd, ha kell — jószóval, mely ha „megver“, akkor is békés fegyver. Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

„SZÖLJ EGY SZÖT...“

Lk 1, 42; 2, 51—52

Édes anyanyelvünk szóhasználatában is megnyilvánul a divat hatása. Megfigyelhető, hogy vannak szavaink, amelyek idővel „kimennek divatból“ — kikopnak, egyre ritkábban használjuk őket. Helyüket átveszik, illetve betöltik más, újabb, úgymond: divatosná lett, divatba jött szavak.

Nem is olyan régen a gyermekét szíve alatt hordozó nőt, a leendő anyát még „áldott állapotban levő“-nek neveztük. Ma már gyakrabban hallani a divatosná lett kifejezést: „terhes asszony“.

A szavak divatjának jelenségével talán csak az íróknak és hivatásos nyelvészeknek kellene foglalkozniuk, ha a divat jelenségei mögött nem lenne, nem húzódná meg mindig egy nagyon is figyelemreméltó magatartás és gondolkodásmód. Mert szavaink sok mindent elárulnak rólunk. Többet, mint gondolnánk. Tükörözik a mögöttük meghúzódó embert, annak érzés- és gondolatvilágát.

Áldott állapotnak nevezni azt, amikor az anya szíve alatt hordozza gyermekét: szép és megható kifejezés. Az igazi felfogás mindig gyermekáldásról beszél. A gyermeket áldásnak, Isten áldásának tekinti, tartja, mert hiszi azt, hogy a világon mindennek van célja, rendeltetése, betöltésre váró hivatása, amiért létezés adatott neki. A gyermek is valamilyen isteni terv csirája. Növekedésében, emberré formálódásában megvalósul egy isteni terv. A csirából kibontakozik és a kiteljesedés útjára lép az isteni célgondolat.

Amit Isten „gondol“ — az mindig jó. Az mindig áldás. Áldott minden gyermek, mert Isten küldötte, mert Isten elgondolt vele valamit.

Es „áldott vagy te az asszonyok között“ — mert áldott minden anya, minden anyává lett nő, akinek lelke megsejti és megérti ezt. Áldott állapotnak tekinti és érzi az anyaságot, mert szíve alatt hordozza Isten gondolatának egy csiráját, amelyben benne feszül a kiteljesedni kész isteni terv, hogy az életben áldás legyen. De örvend és boldog is az, aki áldott állapotnak tekinti és érzi anyagását, nemcsak mert Istentől kapott küldetést, magasztots hivatást lát benne, hanem mert szeretet-szolgálatával hozzájárulhat Isten teremtő elgondolásának megvalósulásához. Mert Isten munkatársa lehet valami jónak életrehívásában, áldássá teljesedésében. E felismerés önfelelt boldogságát juttatja kifejezésre a Szentírás szava: „Áldott vagy te az asszonyok között!“

— Az így kapott kép — Lk 1, 19 alapján — még ezzel egészül ki, illetve válik teljessé: „Mária pedig mindez ígéket megtartja, és szívében forgatja vala.“

„Szívében forgatja“. A szív mindig az érzésre, az érzelemre utal. Ez esetben a szeretetre. Mert sok mindent kell az anyának „szívében forgatnia“ — sokszor még álmában is —, amíg szolgáló szeretete úgy rendezheti gyermeke dolgait, hogy az növekedjék „Isten és emberek előtt való kedvességben“, vagyis: áldás legyen. De még a gyermekkel vállalt — szükségszerű — gondok, terhek is megszépülnek a boldogan teljesített szeretet-szolgálatban.

Aki nem érzi mindezt, és nem érzi a gyermekben — s a gyermek által — kiteljesedni kívánó életáldást: terhességről beszél. A gyermeket s a vele való fáradozást: tehernek tartja. Önnön „áldott állapotát“ egyértelműen terhesnek érzi.

Az ilyen nő lelkileg vak. Vak, mert nem Isten küldöttét látja, nem áldást érez a gyermekben, akinek világrajövetelét nem várja, akitől — mint nem kívánt tehertől — legszívesebben szabadulni igyekezne. Vak, aki saját önzésének, kényelem-szeretetének szűk látókörén nem tud felülemelkedni.

Az ilyen nem is szereti a gyermekét. Áldozatot sem akar vállalni érte. Miért is tenné?! Csak gond, teher, akadály lenne önző, könnyelműen gondatlan, tékozló életének útjában. Az ilyen gondolkodású-magartású nő esetében a gyermekkel vállalandó gondok, terhek: sohasem magasztosulnak önfeláldozó szeretet-szolgálatban megszépülő áldássá. Csak — terhek maradnak. S a legtöbbször az áldás is elmarad.

A keresztény ember számára — beleértve a gyermeknevelésben, gondozásban résztvevő apának is — a gyermek mindig Isten áldása. Ezért az igazi keresztény áldott állapotnak nevezi az anyaságot, áldott állapotnak érzi a gyermekkel megáldott életet, és boldogan vállalja — s szeretet-szolgálatával növeli — az áldást. Hogy a gyermek is növekedjen Isten és emberek előtt való kedvességben, áldássá legyen az életben, a „megtestesült öröm közöttünk“! (Victor Hugo) Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

VADGESZTENYE

Mt 18, 6

Mi lehet, mi lesz a gyermekem — ezzel a címmel jelent meg A Hét 1979-es évkönyve. Nagyon időszerűen, hisz a Nemzetközi Gyermekév azok felé fordította a figyelmet, akik nemcsak jelenünk szemefényei, de a jövő boldog ábrándjait melengető ígéret letéteményesei is: gyermekeink, ifjaink felé.

„... Én ha gyermekeket látok,
nem
azt veszem észre magamon
— szegény fejem —,

hogy múlik az
idő,
hanem
azt, hogy
jön a jövő.“

(Bözödi György)

A költő világnézeti fontosságú kérdést alkotott — a felnövő gyermekekre, ifjakra nézés rendjén — abból, hogy mit látunk bennük. Egyszerűen csak saját öregedésünk jeleit — vagy többet is? Látjuk-e azt is, hogy velük s általuk jön a jövő?

Ósrégi dolog, hogy gyermekében a jövőt fürkészi az ember. Ki számára lehet közömbös a holnap, a gyermekével — és minden gyermek által — érkező jövő? A Biblia évezredek sora is így kérdez: „Vajon mi lesz e gyermekből?“ (Lk 1, 66) Ki tudná megmondani, hány meg hány szülő, nevelő teszi fel naponta — a gyermek boldog jövőjét tervezgető ábrándos álmodozás csendjében éppúgy, mint az azt munkáló küzdelmes munka rendjén: — „Mi lesz belőled, gyermekem?!“ Mennyi gyöngéd melegség és szeretet van e kérdésben! S mennyi aggódás és jövőféltség is! Nem véletlen: minden igaz, lelkiismeretes és józan gondolkodású szülőt, nevelőt és felnőttet komolyan foglalkoztatott — és foglalkoztat — e jövőt fürkésző kérdés! Ami pedig kétségtelen: a folyamat, amelynek rendjén a „ma gyermekei a holnap fiaivá“ lesznek — fontosságát nézve —, valóban jövőt formáló és meghatározó jelentőségű.

Mint minden igazán nagy nevelő és mély gondolkodó: Jézus is figyelt a gyermekekre. Törődött sorsukkal, életükkel, és foglalkozott nevelésük kérdéseivel. Az antik világ emberével ellentétben — Jézus igen nagyra értékelte a gyermeket. Olyan értékeket látott meg benne, amelyek nemcsak kora, de az azt követő korok emberének is — még sokáig — elkerülték a figyelmét. Míg a görög bölcs hálát adott az isteneknek, hogy nem lánynak és nem rabszolgának, hanem férfiúnak és szabadnak született, — addig Jézus nem tesz különbséget gyermek és gyermek között! Míg a spártai a Taigetosz hegyéről vetette mélybe a fogyatékos és hadviselésre alkalmatlan, gyenge gyermeket, addig Jézus szelíden magához hív minden gyermeket. Míg a felnőtteknek nincs idejük vagy nincs türelmük a gyermekekhez — sőt még a tanítványoknak is szemmel láthatóan terhükre vannak a gyermekek (Mk 10, 13) —, addig Jézus ölébe veszi és megáldja őket. Miért?! Azért, mert Jézus tudta és értékelte azt, amit az 1978-as Nobel-díjas író, Isaac Singer napjainkban így fogalmazott meg: „A gyermekek hisznek a jóságban, a családban, a tündérekben, a tisztaságban...“ A jézusi lélek megérezte a gyermeki ártatlanság, meszterkéletlen egyszerűség és tisztaság varázsát, és — nemcsak szereti, de — jövőt lát benne! Ilyeneké az Istennek országa! Amíg olyanok nem lesztek, mint a kisgyermek, semmiképpen nem lehet részetek Isten országában! — mondja a tanítványoknak (Mt 18, 3).

„Tiszta szívet teremts bennem, mint a gyermekkor ölen, ártatlanságában!“ Mert mivé lesz ez ártatlan tisztaság, míg a gyermek felnőtté érik?! Jézus figyelmét nem kerülte el az a folyamat sem, amelynek rendjén a gyermekből felnőtt lesz. Jól látta, miként szennyeződik a gyermeki lélek tisztasága, s hogy a felnőttek világa miként okoz botránkozásokat a fiatal, zsenge lelkek eredendő ártatlanságában. De jaj annak,

aki által e botránkozások esnek. Jézus maga is szigorú bűnhődést helyez kilátásba ezeknek. Érthetően. Nemcsak a gyermekek, ifjak, de az Isten országa felé tartó jövő megrontóit látja bennük. Aki pedig egyet is megbotránkoztat e kicsinyek közül, jobb annak, hogy malomkövet kössenek a nyakára, és a tenger mélységébe vessék!

A gyermekek tőlünk — felnőttektől — tanulnak. Magatartásunk, viselkedésünk, szavaink és cselekedeteink — jó vagy rossz példaként állnak előttük. A látott példa „ragadós“. Tanulnak belőle, utánozzák, „lemásolják“, akkor is, amikor akarjuk, s még inkább, midőn nem szeretnénk. Azt tanulják tőlünk: amit látnak, amit hallanak. Így tanulják a jót, de a megbotránkoztató rosszat is. Az imádságot és a szitkot is; a gyöngédséget és durvaságot; a békességet és békétlenkedést; az emberiséget és embertelenséget; a hálát és háladatlanságot; a szeretetet és gyűlöletet egyaránt! Mindent. Így formálódik bennük a jövő — általunk! Érthető, hogy csak jól nevelt szülőknek lehet jól nevelt gyermekük. Vagy a Szentírás nyelvén szólva: „ha a gyökér szent, az ágak is azok“ (Róm 11, 16). A fától függ tehát, hogy milyen a gyümölcs: a jó fa jó gyümölcsöt, a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt terem (Mt 7, 17). Még közmondásunk is erre utal: az alma nem esik messze fájától. Gyermekeink olyanok, mint mi. Az elmondottakkal egybehangzó véleményen van a modern gyermekneveléssel foglalkozó tudomány is, midőn megállapítja, hogy rossz gyermek nincs. S ha valaki hitetlenkedve csóválná a fejét, hozzátehetjük: csak rosszul nevelt van.

S van. Bőven. Mi felnőttek neveltük őket — rossz példával!

Egy gesztenyebontó, szép őszi napon történt — amikor alighogy megrázza a szél a fákat, már potyog is a tüskés vadgesztenyetermés —, hogy egy alig ötéves fiúcska össze is gyűjtött a gesztenyéből egy játékvedrecskére valót. Míg édesapja a sportpálya lelátóján szurkolt kedvenc csapatának, addig a kisfiú eljátszott velük a padon. Körülötte zúgott, fel-felmorajlott a tömeg, de ez a kisfiút nem zavarta. Rakosgatta a barna vadgesztenyéket, katonás sorba állította őket. Egyszóval: foglalatoskodott.

Eközben történt, hogy a pályán az egyik játékos botlasztotta a hazaiak csatárát. A fiúcska előtti padon ülő, úgy harmincegynehány éves férfi felugrott, dühösen kiabált, rázta az öklét. Már ült volna le, amikor észrevette a vadgesztenyéket. A katonás sorból el is vett gyorsan kettőt, s már dobta is a pálya felé... Aztán, mint aki jól végezte dolgát, megnyugodott, s visszaült a helyére. A fiúcska csak nézte tágra nyílt, nagy szemekkel a jelenetet, aztán ő is felkapott egy gesztenyét, és eldobta...

Hatalmasat koppant az előtte ülő — harmincegynehány esztendő — férfi fején! Az pedig már ugrott volna fel, hogy felháborodottan méltatlankodva utasítsa rendre a gyermeket, de megszólalni már nem volt ideje, mert megelőzte a gyermek apja: „Üljön csak csendben, nyugodtan, magától tanulta!“ — És a férfi szó nélkül visszaült a helyére.

Elgondolkoztató a történet. Vajon hány gyermekére panaszkodó anyának, apának — s „ezek a mai fiatalok!“ felkiáltással méltatlankodó felnőttnek — szólhatnánk oda csendesen, de jogosan: „Üljön csak csendben, nyugodtan, mert épp magától tanulta! Maga tanította, nevelte így, ilyenek!“ S azt hiszem, nincs keservesebb bűnhődés egy szülő, egy felnőtt számára, mint midőn a sokszor keserű igazságokat-tanulságokat megfogalmazó élet maga figyelmezteti, inti meg ily módon.

Erich Kästner, a közismert német író írja: „Hogy ismét olyanokká váljunk, mint a gyermekek, ez a vágyunk elérhetetlen. Am megpróbálhatunk óvakodni attól, hogy a gyermekek olyanokká váljanak, mint amilyenek mi vagyunk.“ Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

A LÉLEK SZÉPSÉGE

1Kor 13, 1—3

Szónokiasan hangzó kérdés, de igaz: ki ne szeretné, hogy ő maga vagy gyermeke szép legyen? Aligha van ilyen ember vagy szülő. A legtöbb ember fontosnak tartja a szépséget. Sokan pedig egyenesen elsőrendű fontosságot tulajdonítanak a külső tetszetősségnek! Láttam felnőttet, aki hosszú, értékes órákat ült a tükör előtt. Szépítgette magát. A piperkőchajlamot belenevelte gyermekébe is.

Az ember örök szépségvágyára sok minden utal. Az ókori görög-római világ szobrászati műremekeitől — a tökéletes szépségű emberi alakokat, formákat megmintázó Michelangelo vagy Rodin szobrain keresztül — el egészen a korunk szépség- és testkultúrájának szolgálatába állított alkotásainkig. Szépítőszeretek sokasága áll tetszetős küllemünk szolgálatában! Tény, hogy sokat foglalkozunk vele, rengeteget költünk, áldozunk rá! Időt s pénzt egyaránt.

Végsősoron nem is az a baj, hogy szépek, tetszetősek akarunk lenni, vagy hogy arra vágyunk, gyermekeink is ilyenek legyenek. Van igazság az ókori bölcsélet meglátásában: Ép testben ép lélek... A baj az, ha egyoldalúan — tehát rosszul — értelmezzük a szépséget. Ha megfeledekezünk vagy nem veszünk tudomást arról, hogy az igazi emberi szépség a belső és külső szépségek összességénél kezdődik. Vagyis ott, ahol a belső szépség — a lélek szépsége — a külső szépséget emberivé teszi.

Sok tetszetős „szép embert“ — nőt és férfit — ismerek, akiknek szemlélésekor azonban soha, egy pillanatig sem érzem azt, hogy — emberrel állok szemben! Nem tudok mást látni, egyebet észrevenni vagy érezni rajta, csak azt, hogy szép a szemük, a hajuk, az alakjuk. De ez még kevés, szinte bántóan hat, mert mindössze azt sugallja, hogy hús-vérből vannak, — s e külső szépség mögött nem látni sehol a lelket, a jóságot, a finomságot, az emberséget! Szépek, — semmi több. Szépek a puszta fizikai szépség hatásával, amely csak addig tart, ameddig az ifjúság, — s amely a lélek nemesítő, emberré tevő szépsége nélkül az öregkor határán nem egyéb már, mint egy romhalmaz, amelynek semmi értéke nincs.

Az igazi szépség tehát más. Az ember belső szépsége. A lélek szépsége. Ez olyan „szépség“, amelynek ereje képes külsőleg is megszépíteni — tetszetőssé, széppé varázsolni — a szemre esetleg nem túlzottan tetszetős embert is!

Nemrég hallottam: egy este az édesanya lefekteti kislányát, aztán odaül mellé az ágy szélére, hogy elalvása előtt mesét mondjon neki. A kislány végighallgatja a mesét, de szemét nem veszi le édesanyjáról. Váratlanul így szól hozzá: „Édesanyám, oly szép a hajad, a szemed. De az arcod s a kezed miért olyan csúnya?” Az anya pedig emlékezően mesélni kezd: „Még egészen kicsi voltál, kislányom, amikor tűz ütött ki a lakásban. Mire észrevettem, már lángokban állt minden. Rémülten vettem magam a lángok közé: te a szobában voltál! Magamhoz öleltelek, s arra gondolva, hogy vajon élsz-e még? — megpróbáltam kimene-külni a szobából... Már nem emlékszem, hogyan sikerült... A kór-házban tértem magamhoz. Ott mondták el, hogy napokig élet s halál között lebegtem; aztán még hetekig kezeltek — az arcomat és kezeimet elcsúnyító — súlyos égési sebekkel, de én boldog voltam, hogy meg-menthettelek... Hát így történt, kislányom.” — Mikor elhallgat, mély csend telepszik közéjük. A kislány töri meg, mikor megsimogatja anyja égési sebeitől csúnyult kezeit, s halkán így szól: „Édesanyám, bocsáss meg! Mától kezdve nekem te vagy a legszebb ezen a világon!”

Augustinus írja: „A szeretet a lélek szépsége. Abban a mértékben, amelyben a szeretet növekszik benned, növekszik a szépséged.” Anatole France is úgy vélekedett, hogy: „A dolgok szépsége a szeretetben rejlik.” Pál apostol pedig egyenesen azt állítja, hogy lehet bármink, és lehetünk bármilyenek, ha szeretet nincs bennünk: „semmik vagyunk!”

Ha elgondolkodunk, mi magunk is tudjuk jól, hogy mitől és miért oly szép édesanyánk vagy drága jó nagymamánk. Tudjuk jól, hogy a lélek szépsége — az ember belső jósága, lelkének finomsága és szeretete — nemcsak bearanyozza, de ténylegesen széppé varázsolja még a ráncos bőrű, szürke hajú, hajlott hátú, megöregedett és megtört édesanyát és nagymamát is! Sőt azt is tudjuk — s ha netán nem: hát gondolkozzunk csak el rajta! — nincs a világon az a szépítőszer, amely pótolhatná ezt a belső szépséget, vagy felvehetné a versenyt ezzel a lelki szépséggel!

A Jézus tanításán alapuló kereszténység az emberi lélek igazi érté-kekkel való gazdagítását, nemesítését, szeretettel való beoltását — vagy mondjam így: megszépítését — célozza, szolgálja. Jézus azt akarta, hogy minden ember szeretetben gazdag, szép legyen. Pál apostol levelének szeretet-himnuszát pedig úgy tekintjük, mint az igazi emberi szépség — lelkiségünk és szeretetben megvalósuló istenképiségünk — kiformalásá-nak legjobban járható útját.

Hogy mennyire fontos — emberségünk kiformalása szempontjából lényeges — elindulnunk és járnunk is ezen az úton! A reneszánsz nagy művésze, Leonardo da Vinci egy repülőmodellre rámutatva azt mondta, hogy le fog zuhanni, mert nem szép! Való igaz, ha valakinek eltompul a szépérzéke, lelki fogékonysága, az ügyefogyottá válik, eldurvul. Az ilyen ember nem tud tájékozódni a lélek — „a szép” — világában, nem tudja megkülönböztetni az igazságot a hazugságtól, a jót a rossztól. „Ha szeretet nincsen énbennem, semmi vagyok!”

Csehov, a nagy orosz író mondta: „Legyen az ember mindenben szép: arcban, ruhában, lélekben és gondolatban!”

Aldozunk hát erre is. Amen.

EGYHÁZI ÉLET — HÍREK

Egyházi Képviselő Tanács

Az E.K. Tanács márc. 13-án tartotta első évnegyedi rendes ülését. A tárgysorozaton szereplő fontosabb adminisztratív ügyek voltak: az elnökileg elintézett ügyekről szóló jelentés, a szakbizottságok jegyzőkönyvei, az 1979. évi köri közgyűlések és esperesi vizsgálószerk jegyzőkönyvei, az E.K. Tanács és Nyugdíjpénztár 1979. évi általános jelentése, a teol. hallgatók I. félévi tanulmányi eredményéről szóló jelentés, az egyházi beszéd, agenda és ima írására hirdetett pályázat elbírálása, valamint a közelebről tartandó Főtanács tárgysorozatának megállapítása. A fontosabb gazdasági-pénzügyi ügyek között szerepeltek: az egyházi központ, a nyugdíjpénztár, az egyházkörök és egyházközségek 1979. évi pénzügyi terveinek végrehajtása és a nagyvárad-bihari egyházközség ingatlanvásárlási kérése.

Egyházi Főtanács

A Főtanács évi rendes ülését márc. 22—23. napjain tartotta. A gyűlés szombat du. 4 órakor kezdődött egyházi énekkel és Kolcsár Sándor közügyigazgató imájával. Dr. Barabássy László főgondnok-elnök megnyitó beszédében felidézte az 1979. év fontosabb egyházi eseményeit, amelynek központjában Dávid Ferenc egyházalapító püspökünk halála 400. évfordulójának megünneplése állott. Megnyitó beszédében többek között ezeket mondta: „Az elmúlt év, melyről számot adni gyűltünk össze, alkotásokban gazdag esztendő zár. Egyházközségeinkben a hívek áldozatvállalásukat ismételten nagyszerűen tanúsították. Ez tette lehetővé, hogy egyházunk tovább gyarapodjon és biztosítsa lelkeszeink, alkalmazottaink javadalmazását az előirt törvényes keretekben és teológiai hallgatóinknak a zavartalan tanulási lehetőségeket. Nem mulaszthatom el, hogy ismételten köszönetet ne mondjak e helyről is egyházi és világi atyáinkfiainak áldozatkészségükért és szolgálataikért, mellyekkel újra tanúbizonytságot tettek arról, hogy ha megőrizzük hagyományos egységünket, biztosítjuk egyházi és társadalmi feladataink teljesítését. Munkánk szellemét jellemezte a jószándék, szívbéli odaadás — hittel tanácskozunk és dolgozunk, egyházunkért és népünkért.“

A gyűlés megnyitása után a Főtanács a következő táviratot küldte Nicolae Ceauşescunak, Románia Szocialista Köztársaság elnökének:

„Az Unitárius Egyház Főtanácsa Kolozsvár-Napocán a mai nap, 1980. március 22-én tartott évi rendes üléséből határtalan szeretettel és mélységes odaadással irányítja gondolatait Ön felé, kifejezve elismerését fáradhatatlan munkásságáért, amelyet az egész román nép boldogsága és előhaladása, hazánk magasabb anyagi és szellemi jóléte és műveltsége érdekében végez.

Fellelkesülve a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja II. kongresszusa által hozott határozatok szellemében, mi, az Egyházi Főtanács tagjai az Unitárius Egyház és annak hívei nevében kifejezzük hálánkat azokért a nagyszerű lehetőségekért, amelyek számunkra is biztosítva vannak, hogy a szervezet növekvő, gyarapodó keretében, az ország társadalmi életében kifejtett szolgálatában, ezen széles körű demokratikus fórum tevékenységében részt vegyünk.

Az Unitárius Egyház Főtanácsának munkálataiban résztvevők kívánnak Önnek egészséget és munkabírást, az egész ország és mindnyájunk javára, és vállalják az Unitárius Egyház világi és egyházi híveivel együtt, hogy részt vesznek a Szocialista Demokrácia és Egység Frontjának helyi szervezeteiben, és támogatnak minden törekvést, amely az egész nép anyagi és szellemi felemelkedését szolgálja, és hozzájárul a szocialista Románia széles körű fejlődési programjának megvalósításához. Dr. Kovács Lajos püspök, dr. Barabássy László főgondnok.“

Üdvözlő táviratot küldött még a Főtanács Ilie Verdetnek, Románia Szocialista Köztársaság kormánya elsőminiszterének, Ion Roşianunak, a Vallásügyi Hivatal elnökének, és az Országos Békevédelmi Bizottságnak.

A tárgysorozat rendjén dr. Erdő János főjegyző bevette a hivatali esküt azoktól a főtanácsi tagoktól, akik még nem tettek esküt. Az illetékes egyházközségek előterjesztésére Főtanács több évtizedes egyházi szolgálatuk elismeréséül tiszteletbeli gondnoki címet adományozott Béla András nagybányai és Király Ferenc torockói afiának; tiszteletbeli keblitanácsosi címet Both István torockói, id. Pál András, Gazdag János, Tamási István és Bartha Sándor bölöni afiainak.

Dr. Kovács Lajos püspöknek az 1979. febr. 1. — 1980. márc. 15. közötti időben végzett munkájáról szóló jelentését főtanácsi tagok nagy figyelemmel és érdeklődéssel hallgatták. Főtanácsi bizottság a püspöki jelentést „minden tekintetben a főtisztelendő püspök úr tisztségéhez és végzett munkájához méltónak“ minősítette. Munkásságából külön kiemelte a Dávid Ferenc halála 400. éves évfordulója alkalmával kifejtett, sokoldalú tevékenységét, ami egyházunkat és annak alapító püspökét világviszonylatban is közzismertebbé tette.

Főtanács márc. 23-án vasárnap reggel folytatta munkálatait az E.K. Tanács évi jelentésének megtárgyalásával, mely a főtanácsi bizottság megállapítása szerint átfogó képet nyújtott egyházunk múlt évi életéről és tevékenységéről.

A főtanácsi istentiszteleten Botha Dénes fiatfalvi lelkész prédikált 3Móz 6, 13 alapján; az énekvezéri szolgálatot Székely Margit, a tordai egyházközség énekvezére végezte.

Istentisztelet után a Főtanács a Nyugdíjpénztár 1979. évre vonatkozó jelentésének tárgyalásával folytatta munkáját. Ezt követően tudomásul vette a prédikáció, ágens és ima írására meghirdetett pályázat eredményét, és dr. Kovács Lajos püspök-elnök a jutalmazott pályamunkák szerzőinek kiosztotta a díjakat. A maros-küküllői egyházkör közgyűlésé-

nek előterjesztésére elfogadta a pipei egyházközséghez tartozó szásznádasi szórványnak leányegyházközséggé való alakítását. Ezt követően Főtanács jóváhagyta az egyház 1979. évi pénztári számadását és az 1980. évi pénzügyi tervét. Végül elfogadta a szavazatszedő bizottság jelentését a Főtanácsba és egyes szakbizottságokba történt választások eredményéről.

A főtanácsbi bizottság általános jelentésének elhangzása után dr. Szabó Árpád a Főtanács tagjainak nevében köszönetet mondott az elnökségnek és az egyházi központ munkatársainak lelkiismeretes, eredményes munkájukért. Dr. Gyarmathy Árpád főgondnok bezáró beszéde után a Főtanács ülése Kolcsár Sándor közügyigazgató imájával és egyházi énekkel ért véget.

Főtanács tagjai délután 3 órakor a Protestáns Teológiai Intézet konviktusában közebédén vettek részt, amelyen a hagyományos Berde-pohárköszöntőt dr. Murvay Samu felügyelőgondnok mondotta.

Lelkészi értekezletek

Az I. évnegyedi közérdekű és teológiai lelkeszi értekezletet az egyházkörök ápr. 9—11. között rendezték meg. Az értekezlet tárgyát: „A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja, és az egyház részvétele annak tevékenységében“ c. közérdekű, valamint „A temetési szertartással kapcsolatos lelkipásztori gondozás“ c. teológiai előadás képezte.

A II. évnegyedi lelkeszi értekezletet jún. 9—11. között tartották. A közérdekű előadás témáját képezte: „Románia Szocialista Köztársaság külpolitikájának alapelvei, államunk hozzájárulása az új politikai és gazdasági világrrend megvalósításához.“ A teológiai előadás „Channing E. Vilmos élete és teológiája a magyar nyelvű fordításban megjelent művei alapján“ címen emlékezett meg az „amerikai unitarizmus atyjáról“ születésének 200. évfordulója alkalmából. Az értekezleten jelen volt az egyházi központ képviselője is.

Lelkésznevelés

A Protestáns Teológiai Intézetben az I. félévi vizsgákat jan. 14.—febr. 9. között tartották. Hallgatóink mind eredményesen vizsgáztak.

Febr. 11—12-én rendezték meg a „csendes napi“ előadásokat, melynek keretében hallgatóink részére bibliamagyarázatot és előadást tartottak: Csongvai Attila szentgericei lelkesz *Az istenhít a teológiai hallgató életében*, Bálint Ferenc kolozsi lelkesz *A Biblia mint hitem táplálója*, Báró József székelykeresztúri esperes-lelkesz *A hit mint Isten- és ember-szolgálatunk meghatározója* és Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkesz *Mit vár az egyház és a társadalom a teológustól?* (közös előadás az Intézet összes hallgatói részére) címen. A „csendes napi“ előadások közös záró bibliamagyarázata dr. Kovács Lajos püspök tartotta.

A húsvéti és pünkösdi ünnepeken II.—IV. éves hallgatók legátusi szolgálatot végeztek különböző egyházközségekben. A legáció hatékonyan szolgálta hallgatóink gyakorlati lelkeszképzését.

Személyi változások

Nyugalomba vonult jan. 1-től Mátyás György kökösi lelkész. 1914. jún. 13-án született Küküllődombón. Teológiai tanulmányait az 1938—1941. években végezte az Unitárius Teológiai Akadémián. 38 éven át szolgált a bihari, szentivánlaborfalvi, csekefalvi és kökösi egyházközségekben. Isten áldása legyen magvetésén és további életén.

Kinevezések. Rendes lelkészi minőségben kinevezést nyertek: febr. 1-től Rezi Elek kolozsvár-napocai s. lelkész a bágyoni, ápr. 1-től Székely János kidei s. lelkész a kökösi és máj. 1-től Kászoni József bözödújfalvi s. lelkész a homoródszentmártoni egyházközségbe. Isten áldása legyen szolgálatukon.

Lemondott állásáról máj. 1-től és világi pályára lépett Forró Tamás csegezi lelkész.

Felekezeti teológiai konferencia

A felekezeti konferencia máj. 22—23. napjain tartotta f. évi első ülését Bukarestben az ortodox teológiai intézet rendezésében. A gyűlésen részt vettek az ortodox és protestáns egyházak képviselői, a teológiai intézetek rektorai, prorektorai és számos tanára, egyházi központok tanácsosai, teológiai doktorok, meghívott lelkészek és vendégek. Egyházunk részéről jelen volt dr. Erdő János főjegyző-rektor, dr. Szabó Árpád és Sebe Ferenc tanácsos.

Az ágostai konfesszió 450. évfordulója és Petru Movilă ortodox hitvallása szolgált a találkozás alapjául és határozta meg a 35 ortodox—protestáns dialógus témaválasztását. A konferencia tárgyával három előadás foglalkozott: dr. Ioan Floca (nagyszebeni ortodox teol. tanár): *Sajátosságok és hasonlóságok az ágostai konfesszió és Petru Movilă ortodox hitvallása között*; dr. Constantin Cornițescu (bukaresti ortodox teol. tanár): *A szentségek Petru Movilă ortodox hitvallásában*; dr. Christoph Klein (Protestáns Teológiai Intézet nagyszebeni ágazatának prorektora): *Szentségek az ágostai konfesszióban*. Az előadásokat vita és megbeszélés követte; a konferencia konklúzióit a rektorokból és prorektorokból álló bizottság foglalta össze.

Május 23-án a konferencia résztvevői két időszerű előadást hallgattak meg. Dr. Radu Vulpe professzor: *A Burebista vezette központosított és független dák állam 2050. évfordulója* címen. Ezt követően Romulus Neagu, külügyminisztériumi igazgató *Hazánk külpolitikájának időszerű kérdéseit* ismertette. Mindkét előadás nagy érdeklődést váltott ki.

A bukaresti felekezeti teológiai konferencia hazánk egyházainak kapcsolatát jellemző kölcsönös megértés jegyében, az egymás felfogását tiszteletben tartó építő szellemben folyt le. Az előadások és megbeszélések elősegítették az ortodox és protestáns egyházak teológiájának jobb megértését, s ezáltal az ökumenikus közeledés és az emberszolgálatban való együttműködés útján egy újabb lépést tehattünk előre.

A *gyepesi egyházközség* új lelkészének, Nagy Endrének beiktatása ápr. 20-án, az esperesi vizsgálószék kiszállása alkalmával folyt le. A kinevezési iratot Báró József esperes olvasta fel, ezt követte Nagy Endre lelkész beköszöntő prédikációja Gal 5, 13 alapján. A beiktatást esperes afia végezte Mt 20, 26—27. alapján. Az új lelkészt az egyházkör részéről Lőrinczi Lajos felügyelőség gondnok, az egyházközség nevében pedig Uzoni Ferenc, Benedek Vilma és Cseke Béla gyülekezeti tagok köszöntötték.

A *bágyoni egyházközségben* ápr. 27-én iktatták be hivatalába Rezi Elek lelkészt. A kinevezési iratot Benedek Ágoston köri jegyző olvasta fel, ezután Rezi Elek tartotta meg beköszöntő egyházi beszédét 1Móz 12, 1 és ApCsel 3, 6 alapján. Ezt követte dr. Kovács Lajos püspöknek a gyülekezethez és az új lelkészhez szóló buzdító beszéde Fil 4, 4—9 alapján. A beiktatási szolgálatot Benedek Ágoston köri jegyző végezte.

Dr. Kovács Lajos püspök afiát Benedek Ágoston az egyházkör, Németh Tamásné és Benke Gizella a gyülekezet nevében köszöntötték. Az új lelkészt üdvözölték Csép József és Baranyai Ildikó a gyülekezet, Kiss Zoltán kövendí, Lőrinczi Károly aranyosrákosi, Szabó Zoltán sinfalvi lelkész az egyházkör és Jakab Dénes szentábrahámi lelkész a szülőfalu részéről. A helybeli ortodox gyülekezet köszöntését Ciortea Vasile lelkész tolmácsolta. A kolozsvár- napocai 1. sz. egyházközség — ahol Rezi Elek előzetesen szolgált — üdvözlő iratát Nagy Ödön várfalvi lelkész olvasta fel. Az énekvezéri szolgálatot Kálmán Éva végezte. A beiktató ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

A *kökösi egyházközség* máj. 11-én iktatta be Székely János lelkészt. A kinevezési iratot Nagy Zoltán beszolgáló lelkész olvasta fel. Az új lelkész köszöntő beszédét 1Kor 13, 1—2 alapján tartotta meg. Ezután dr. Kovács Lajos püspök prédikált az Isten- és emberszeretet evangéliumáról Mk 12, 28—31 és Mt 7, 12 alapján. A beiktatást Kökösi Kálmán esperes végezte.

Dr. Kovács Lajos püspök afiát és a főtisztelendő asszonyt Kökösi Kálmán az egyházkör és Nagy Imre gondnok az egyházközség nevében üdvözölte. Székely János lelkészt köszöntötték Nagy Imre, Nagy Márta, Nagy Erzsébet a kökösi gyülekezet, Török Áron az egyházkör, Kósa Ernő ref. lelkész a helybeli testvérfelekezetek nevében. A kolozsvár- napocai egyházközség üdvözlő levelét Májay Endre brassói lelkész olvasta fel. Az énekvezéri teendőket Székely István volt magyarszováti énekvezér végezte. A beiktató ünnepély, melyen dr. Fazakas Miklós felügyelőség gondnok, számos lelkész és népes gyülekezet vett részt, szeretetvendégséggel fejeződött be.

A *homoródújfalvi egyházközség* máj. 11-én rendezte meg Kovács István lelkész beiktatási ünnepélyét. A kinevezési irat felolvasása után az új lelkész Mk 4, 26 alapján tartotta meg beköszöntő prédikációját. A beiktatást Báró József esperes végezte Mt 28, 19 alapján.

Kovács István lelkészt Albert József gondnok az egyházközség, Jakab Dénes és Fazakas Dénes lelkészek az egyházkör nevében üdvözölték. Az ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

Templomavatási ünnepély. A városfalvi egyházközség máj. 18-án bensőséges ünnepség keretében avatta fel újonnan kijavított templomát. A felavató ünnepségen részt vett dr. Kovács Lajos püspök, dr. Gyarmathy Árpád főgondnok, dr. Szabó Árpád teol. tanár, az egyházkör vezetősége, számos lelkész és nagy gyülekezet.

Az istentiszteleten a szószéki szolgálatot Püspökafia végezte Mk 12, 29—31 alapján, majd felavatta és megáldotta a hívek áldozatkészségével megújított templomot. Ezután Farkas László lelkész ismertette a templomjavítás történetét, közelebbről azt a lelkes munkát, melynek eredményeként Isten háza ünnepi külsővel várja az imádságra és a hit élővizére szomjazókat. Az üdvözlések során Báró József esperes köszöntötte dr. Kovács Lajos püspököt és a gyülekezetet, majd felolvasta édesapja, id. Báró József, volt városfalvi lelkésznek ez alkalomra írt versét. Az egyházközség részéről Gedő András, Mezei Andrásné, Csepregi László és Demeter Réka köszöntötték az egyház főpásztorát. Az istentisztelet keretében az egyházközség énekkara, Demeter Dénes kántor vezetésével több énekszámot adott elő. Az ünnepélyt szeretetvendégség zárta be.

Dr. Kovács Lajos püspök újévi köszöntése. Január 1-én, istentisztelet után, egyházunk főpásztorát köszöntötték a püspöki lakásban a kolozsvár- napocai egyházközség hívei és lelkészei, a Protestáns Teológiai Intézet unitárius tanárai, a kolozs—tordai egyházkör képviselői és dr. Gyarmathy Árpád főgondnok vezetésével az egyházi központ tisztviselői.

Dr. Erdő János főjegyző üdvözlő beszédében megemlékezett az 1979. év fontosabb eseményeiről, értékelte az elért eredményeket, és vázolta az előttünk álló egyházi feladatokat. Istenben való hittel és reménységgel induljunk az új esztendő útján, és teljes odaadással törekedjünk gondviselő Atyánkat és embertársainkat szolgálni. Az egyház közönsége nevében boldog új esztendőt kívánva, Isten áldását kérte az elnökségre, a püspöki család és híveinek életére.

Dr. Kovács Lajos püspök válaszában hálát adott Istennek, hogy az elmúlt évben velünk volt és szolgálatunkban megsegített. Az előttünk álló feladatok vállalására és teljesítésére hívta fel az egyház minden tagját. Végezetül mindenkinek Istentől áldott új évet kívánt.

Prédikáció, agenda- és imapályázat eredménye. Az E. K. Tanács által meghirdetett pályázatra 29 pályamunka érkezett be. A bíráló bizottság javaslata alapján Egyházi Főtanács a következő munkákat jutalmazta:

A prédikációk közül I. díjban részesült a „Nemzetközi Gyermekev“ jelíggel beküldött 10 prédikáció, szerzője Kovács István homoródújfalvi lelkész. II. díjat nyert „A világhosság fiai legyetek“ jelíggé; III. díjat a „Készenlét“ jelíggé beszéd, mindkettő szerzője Kovács István. Dicséretben részesült „Csillag a csúcson“ jelíggé prédikáció, szerzője Csongvay Attila szentgericei lelkész.

Az agendák közül I. díjat nyert „Boldogok, akik hitben halnak meg“ jelíggé temetési beszéd és „Áldott a gyermek“ jelíggé keresztelési agenda, szerzőjük Benedek Ágoston nagyenyedi lelkész.

Iustin Moisescu pátriárka születésének 70. évfordulóját a Román Ortodox Egyház márc. 5-én ünnepelte. A Bukarestben tartott ünnepélyen, melyen a hazai vallásfelekezetek képviselői is részt vettek, egyházunk nevében a pátriárkát dr. Kovács Lajos püspök köszöntötte.

D. Klein Albert evangélikus püspök 70. születésnapját egyháza márc. 16-án ünnepelte Nagyszébenben. Az ünnepségen egyházunk képviselőjében jelen volt és üdvözlő beszédet mondott dr. Kovács Lajos püspök.

Channing Ellery Vilmos (1780—1842) — az amerikai unitarizmus atyja — születésének 200. évfordulóját az IARF tagegyházai világszerte megünnepelték. Az európai unitárius egyházak által rendezett emlékünnepélyeken az amerikai unitárius egyházat dr. Jack Mendelsohn lelkész és felesége képviselték.

Az Agostai Hitvallás 450. évfordulójáról az evangélikusok ebben az évben emlékeznek meg. Ünnepi gyűléseken méltatják a hitvallás jelentőségét az evangélikus egyház történetében.

A' Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház kolozsvár-napocai temploma építésének 150. évfordulóját márc. 18—19. napjain ünnepelte. Az ünnepségen egyházunk képviselőjében jelen volt dr. Kovács Lajos püspök, dr. Gyarmathy Árpád főgondnok és dr. Erdő János főjegyző.

Dr. Ralph Wendel Burhoe tudóst, a chicagói Meadville Lombard Unitárius Teológiai Intézet volt tanárát a „Templeton“ díjjal tüntették ki. Ez a kitüntetés Burhoe tudományos munkásságának elismerése, melyet a vallás fejlődése, a tudósok és teológusok közötti dialógus érdekében fejtett ki.

Az etiópiai kolostorokban talált kéziratok a régészek megállapítása szerint a Holt-tengeri tekercsek megtalálása óta a legszámottevőbb leletek. A hatalmas mennyiségű kézirat i. sz. első századaiból származik, főleg vallási és művelődéstörténeti kérdéssel foglalkozik. A kutatók bizonyosak benne, hogy a lelet feldolgozása során nemcsak Etiópia és a szomszédos országok múltjának kevésbé ismert korszakaira derül fény, hanem mindarra is, amit az akkori tudósok a világról tudtak.

Új orvosi eljárás a halálos betegekkel. A svéd evangélikus egyházhoz tartozó stockholmi „Ersta“ kórházban különleges kezelést vezettek be a gyógyíthatatlan betegségben szenvedők részére. A betegségük végső fázisában szenvedők speciális gyógyszert kapnak, mely megszünteti a fizikai szenvedést, és képessé teszi a betegeket arra, hogy utolsó napjaikat kellemesebben és teljes szellemi öntudatban éljék meg. Úgy vélik, hogy fájdalomtól és szorongástól megszabadítva a betegek talán emberibben tudnak szembenézni a halállal.

A Föld lakossága az ENSZ statisztikai adatai szerint jelenleg 4 415 000 000. A szakértők kimutatása alapján 38 év alatt, a jelenlegi népesség szaporodási ütem mellett, a Föld lakosságának száma megkétszereződik. A leggyorsabb ütemben Afrikában és Latin-Amerikában növekszik a lakosság; a legkisebb a növekedés Nyugat-Európában. Esett a

lakosság száma Angliában, Ausztriában, az NSZK-ban és Svájcban. A statisztikai adatokból továbbá kitűnik az életkor felső határának kitolódása is.

Dr. Gyergyay Árpád főorvos, volt főtanácsi tag, életének 61. évében jan. 18-án elhunyt. Jan. 23-án helyezték nyugalomra a nyíregyházi temetőben.

Dr. Borbáth Károly tanár, a történelemtudomány doktora, 49 éves korában Vargyason ápr. 20-án tragikus körülmények között meghalt. A romániai magyar kultúra egyik kiemelkedő egyénisége, szerény, önzetlen munkása volt. A történelem számára az élet tanítómestere volt. Ismerte szűkebb hazája valamennyi helysége fontosabb középületeinek, templomainak és híres embereinek a történetét. Nagy tudását közkincsnek tekintette s azt bőkezűen osztogatta embertársai között. Tanított és magyarázta a múltat a kolozsvár- napocai egyetem katedráján, az enyedi Bethlen Gábor Kollégium könyvtárában, a torockói és vargyasi iskolában. Kelemen Lajost vallotta mesterének, az ő nyomdokain járt és dolgozott szüntelenül, önfeláldozó módon. Szülőfalujában temették el ápr. 22-én. A temetési szertartást Dimény András lelkész végezte, az egyház nevében dr. Szabó Árpád búcsúztatta. A sírnál Gál Jenő, Deák Mózes, Tóth Pál, Benkő Samu, Simon László, Nagy Dezső és Máthé Imre méltatták tudományos munkásságát és emberségét.

Pályázathirdetés

Az Egyházi Képviselő Tanács pályázatot hirdet szabadon választott textus alapján: vasárnapi, ünnepi és alkalmi istentiszteleten elmondandó prédikáció, szertartási beszéd és ima írására.

A jeligével ellátott pályamunka f. év nov. 30-ig küldendő be az E.K. Tanács címére.

HALOTTAINK

Gellérd Imre homoródszentmártoni lelkész 60 éves korában, jan. 3-án váratlanul elhunyt. Jan. 5-én helyezték örök nyugalomra a székelyudvarhelyi unitárius temetőben. A temetési szertartást dr. Szász Dénes lelkész végezte; az egyházi központ részéről Székely László, az egyházkör és szülőfalu nevében Báró József esperes, Gál Jenő, Péter József, Jakab Dénes és Benczó Dénes lelkészek búcsúztatták.

Özv. Biró Pálné Mikuli Róza, lelkész özvegye febr. 4-én, 92 éves korában elhunyt. Febr. 6-án temették el a szőkefalvi temetőbe.

Özv. Biró Istvánné Végh Ida, lelkész özvegye, febr. 14-én meghalt. Febr. 16-án hantolták el az aranyosrákosi temetőben.

Székely Gergelyné Schenk Gizella, a mézskői lelkész élettársa, életének 58. évében, ápr. 27-én tragikus hirtelenséggel elhunyt. Ápr. 29-én temették el a mézskői unitárius temetőben.

Emlékük legyen áldott.

Előfizetőink figyelmébe

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1980. évben belföldön és a szocialista országokban évi 70 lej, amelyet belföldön a lelkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj-Napoca, Lenin út 9.) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest, VII. Lövölde tér — 7. sz. fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból az ILEXIM — Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137 — telex: 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 150 lej, mely összeg ugyancsak az ILEXIM — Departamentul Export — Import Presă, P.O. Box 136—137 — telex: 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3 címre fizetendő.

Varga Béla: *Dávid Ferenc és az unitárius vallás*. Bp. 1979. 164 l.

Dávid Ferenc vértanúhalálának négyszáz éves évfordulóján a Magyarországi Unitárius Egyház e kötet megjelentetésével kívánt emléket állítani egyházalapító püspökének. A kegyelettel emlékező utódok hódolatának kifejezésvágya szerencsés gondolattal társult — dr. Varga Béla Dávid Ferencről szóló megemlékezésének és hittani tanulmányának másodszori kiadásával —, s egy épp időszerű és hiánypótló, vallásunkat ismertető könyv közreadását eredményezte.

A munka szerzője — Varga Béla — 1886-ban született Tordán. Unitárius, értelmiségi család gyermeke. Apja — Varga Dénes — a tordai unitárius gimnázium igazgatója, nyelvész és lelkes híve a darwinizmusnak. Varga Béla — feltehetően apai hatásra — tanári pályán indul (latin—görög szakon), de érdeklődése korán a filozófia és pedagógia felé fordul. Bölcsészdoktori oklevelet szerez, majd Berlinben, Lipcsében és Genfben folytat további bölcséleti tanulmányokat. 1923 és 1938 között a kolozsvári unitárius teológiai akadémia professzora. Vallásbölcséletet és hittant ad elő. Ennek az időszaknak hittani előadásait tartalmazza a kötetünk központi részét alkotó *Hit és vallás* c. munka. Eredetileg kéziratban maradt anyagát — a szerző halála után — a hálás tanítvány, dr. Erdő János rendezte sajtó alá 1948-ban Kolozsváron.

Mintegy tíz éves egyházi főjegyzősége után, 1938-ban püspökké választják. Püspökségének rövid, mindössze 1940-ig terjedő korszakából származik jelen kötetünk címadó tanulmánya, a Dávid Ferenc halálának 360 évfordulójára írt történeti megemlékezés, amely 1939-ben hangzott el Kolozsvárt.

Egyházfői tiszteréről már a következő év őszén lemond, s a kolozsvári egyetem neveléstudományi tanszékének tanára lesz. Korának jeles — a Magyar Tudományos Akadémia tagságával is elismert — gondolkodója fiatalon, 1942-ben hunyt el.

A hittani előadások anyagát egybefoglaló tanulmánynak mintegy bevezetőjéül szolgáló történeti megemlékezés — Dávid Ferenc és az unitárius vallás — négy rövid fejezetben lényegi áttekintését adja Dávid Ferenc radikális reformációjának, s összegezi az unitarizmus jelentőségét. Varga Béla észrevételeinek, megállapításainak értékét nem kezdte ki az idő. Dávid Ferenc mondanivalója négy évszázad távolából is figyelemreméltó és tanulságos. Itt mindössze két — ma is érvényes, s az unitarizmus lényegét érintő — megállapítására hivatkozunk.

— A kereszténységet nem lehet lezárt dogmarendszerként felfogni, mivel szüntelen keresés és törekvés a lélek legmagasabb értékeinek összessége felé (16.), s a lélek fejlődésében nincs megállás. A szabad bibliai gondolat, a Krisztus iránti vidám lelkiismeret, az Isten által betelt emberiség reformációja végtelen feladat, s így maga az unitárius vallás betöltése is ilyen. (20.)

— Bármennyire is bibliai és teológiai eredetileg ez az unitárius gondolat, sohasem maradhat meg kizárólag a szoros értelemben vett vallási területen. Már első hivatalos megjelenésekor — írja Varga Béla —, az 1568-ban tartott tordai országgyűlésen fellendült az egyetemes kultúra magaslatára, midőn törvénybe iktatta a vallásszabadságot. Ez a határozat magában foglalja az unitárius szellem kulturális programját, amely lényegétől elválaszthatatlan. Mert az igaz hit — írja Dávid Ferencre hivatkozva — a szeretet műveiben nyilvánul meg. Egy másik művében így fogalmaz: a vallást cselekedni kell a közösség érdekében.

A fenti két megállapítás már túlmutat a Dávid Ferenc és az unitarizmus jelentőségét összegező történeti megemlékezés keretein, és átvezet Varga Béla hittani előadásait egybefoglaló tanulmányának gondolatkörébe.

Az esetleg tájékozatlan olvasóban azonban máris kétségek merülhetnek fel. Ha ugyanis az unitárius kereszténységet nem lehet véglegesen lezárt dogmarendszerként felfogni, akkor van-e lehetőség arra, hogy az unitárius hittan a keresztény hit objektív igazságainak kifejezője legyen, s mint ilyen, normatív jelleggel bírjon? Egyszerűbben így kérdezhetünk: mit hisznek tehát az unitáriusok, s hitük mennyiben tükrözi a keresztény hit igazságát? Hittanának első két fejezetében Varga Béla pozitív választ ad ezekre a kérdésekre.

A keresztény hitnek megvannak azok a kétségbe nem vonható igazságai, amelyek nélkül a keresztény hit el sem képzelhető. Ezek mint a keresztény hit objektív igazságai felülállanak az egyéni hitelmény esetlegességein. (30.) Tévedés lenne tehát azt hinni, hogy az unitárius hittan *csak* az individuális meggyőződések kifejezője lehet. Hittan nincs hitelvek, objektív igazságok nélkül. Az unitárius hittan a keresztény hit igazságairól való tudásunk rendszere. Feladata bemutatni a hit világának igazságait, amelyek objektívek a hit számára, s ami felőleli mindazt, ami az unitárius keresztény vallásról nézve lényeges, közös s így jellegzetes vonás. (38.)

Kizárólag az egyszerűség kedvéért tehát fogalmazhatunk akár úgy is, hogy: nekünk is vannak „dogmáink“, a „dogmán“ olyan tanokat értünk, amelyek valamely egyházi közösségben, a szélesebb rétegek között is elterjedtek, vagy ha a „dogmán“ olyan vallásos tételt értünk, amely érvényességre tart igényt. (27.) Hogy mi mégsem fogadjuk el a *dogma* elnevezést — hanem következetesen a *hittan*-t használjuk —, az annak tulajdonítható, hogy a dogma történetileg és a mai közfelfogásban is igen sok mellékjelentéssel van terhelve. Nekünk unitáriusoknak hitelveink vannak. Ez a megkülönböztetés azt tartalmazza, hogy nincsenek zsinatok által szentesített, kötelező érvénnyel bíró elméleteink a hit kérdéseiben. Vannak azonban — az unitárius köztudatban kialakult és megszilárdult — olyan nézeteink a keresztény vallással kapcsolatban, amelyek az unitárius vallásos köztudatot meghatározzák. Az unitárius vallásos köztudatban kikristályosodott ezen általános meggyőződések sze-

rint: az unitárius vallás egyszerű, feltétele az isten- és emberszeretet, amely Jézus tanításainak a lényege. A lelkiismeret szabad, mindenki legjobb meggyőződését követheti vallásos felfogásában. Ennek következtében az unitarizmus és az individualizmus egymáshoz tartozik. Az unitárius gondolkodásra jellemző az ember jóra való képességében és nagyrahitóságában való hit; a fejlődés és haladás szükségességében és fokozatos megvalósulásában, az emberi lélek tökéletesedésében s ezáltal Istenhez való közeledésének szinte korlátlan lehetőségében való meggyőződés. Továbbá: a tudománnyal nem kerülhet ellentétbe, mert nem fogad el semmit, ami a józan ész törvényeivel ellenkezik. A lelkiismeret belső tekintélyét hangsúlyozza, s az egyházat mindezen nézetei ápolására és terjesztésére hivatott intézménynek tekinti. (33.)

Nagyjából ezek azok az unitárius vallásos köztudatban kikristályosodott általános meggyőzések, amelyek mintegy keretül szolgálnak a tulajdonképpeni hitelvi álláspontnak, amely Isten egységének és oszthatatlanságának, az ember-Jézusnak mint követendő példa- és eszményképnek, valamint a szentléleknek mint Isten jóra vezérlő erejének hitét vallja. Erkölcsi vonatkozásban pedig az akarat szabadságát, a bűnbánat és megtérés szükségességét hirdeti, s a vallás bensőségességét a külső megnyilvánulási formákkal szemben előnyben részesíti. (34.)

Ha a felsorolás nem is tekinthető teljesnek, kétségtelen, hogy nagyjából ezek körül forog az unitárius gondolkodás.

Szerzőnk még két igen fontos, lényeges tényezőre hívja fel itt a figyelmünket. Először: az unitárius vallás történelmileg és ténylegesen is evangéliumi alapokon áll. Hitének igazságai Jézus tanításában gyökereznek. Jézus eszméi biztosítják a vallásos kielégülést, a lélek megnyugvását. Mert — másodszer — az unitárius keresztény vallásos világnézet mindenekelőtt vallás. Vallás, amelynek hivatása, hogy minden tekintetben betöltse, megnyugtassa és felemelje a lelket. (35.)

A III. fejezet az unitárius hittan alapfogalmainak — vallás és teológia, Isten és ember, hit és vallás — mibenlétét és egymáshoz való viszonyát tárja fel. Ezt követően a dogma- és értékkereszténység (unitarizmus) közötti lényegi különbségekkel ismertet meg — igen érzéketlenül — a IV. fejezet; majd az unitárius felfogás történeti kialakulásának feltételeit vizsgálja szerzőnk a keresztény vallás fejlődési folyamatában (V. fejezet).

Az unitárius hitelvek konkrét tartalmának tárgyalására térve, (VI. Az unit. hittan főbb pontjai), Varga Béla megállapítja, hogy az unitárius keresztény hit három pilléren nyugszik. Isten, Jézus és szentlélek nélkül nincs kereszténység. (74.) De a keresztény hittanok (dogmatikák) hagyományos — hitvallási formát követő — tárgyi felosztását csak részben követi. Ezzel is jelezni kívánja, hogy ez a hagyományos keresztény forma — az unitárius hitfelfogásnak megfelelően — egészen új tartalommal telik meg: az unitárius hittan teocentrikus. Középpontjában Isten áll, aki Atya; oszthatatlan egy; lélek (szellem), mégpedig tökéletes, szent és jó, valamint személyes és öntudatos, s mint ilyen transzcendens és immanens is. Varga Béla itt tárgyalja még a teremtéssel — mint Isten munkájával — kapcsolatos felfogásunkat, valamint a keresztény kijelentést, különös tekintettel a Jézus által történt kijelentésre. Az Istenről szóló részt — a hagyományos keresztény felosztástól eltérően — a szentlélekről szóló fejezet zárja. A szentlélek Istennek reánk ható tevékeny

ereje. (67.) Nem külön személy tehát, hanem Isten személyének lényeges megnyilatkozása. (74.) Benne és általa a keresztény vallás tisztán belső szellemi természete és jelentősége jut kifejezésre.

Jézusról való felfogásunkat Varga Béla három fejezetben (10, 11, 12.) tárgyalja. Hangsúlyozza, hogy számunkra Jézus valóságos történelmi személy, ember, s nem Isten ontológiai értelemben vett egyszülött fia, s nem a szentháromság második személye. Jézus és nem Krisztus.

Az ezt követő fejezetekben Varga Béla a megváltás, a bűnbocsánat, az örökélet és az egyház fogalmának vallásos tartalmát ismerteti, illetve értelmezi az unitárius felfogás szerint.

Szerzőnk széles körű olvasottságáról tanúskodó hatalmas tárgyismerete (s annak művében való felvonultatása: több mint félszáz szerzőre hivatkozik, illetve utal fejtegetései rendjén) az igen logikus gondolkodású filozófus lényegretörő és világos gondolatvezetésével társul. Varga Béla stílusa, előadásmódja — az elvont fogalmakkal kapcsolatos fejtegetések rendjén is — rendkívül szabatos és tömör. Utóbbi olyannyira, hogy hittanának akár vázlatos ismertetése — „kivonatolása“ — is meddő kísérletnek bizonyulna egy könyvismertetés keretein belül. Ezért a kiértékelő ismertetés helyett mindössze néhány észrevétel, megjegyzés megételére szorítkozunk.

Hittanában Varga Béla utal arra is, hogy az unitárius vallás kétségtelenül több, mint Dávid Ferenc idejében. Az olvasóban — ennek kapcsán — önkéntelenül felvetődhet a kérdés: vajon a ma unitáriusának hitfelfogása nem több-e, mint amennyit Varga Béla — egy fél évszázaddal ezelőtt — összegezett belőle?

A válasz kétségtelenül csak egyértelmű lehet: több. De ez egészen természetes. Az unitárius hittan múltja alapvetően szentháromságellenes. Részben ezért is: hittanunk egyéb vonatkozásainak kidolgozása kissé elsikkadt. Varga Béla tisztában van e ténnyel, de az örökség hatása alól nem sikerül teljesen kivonnia, felszabadítania magát. (Igaz, épp ennek köszönhetően olvashatunk művében jó néhány meggyőző filozófiai, logikai és történelmi érvet a szentháromság dogmájával kapcsolatosan. Lásd pl. az Isten egysége fejezetcím alatt.)

Hittanának tárgyi felosztását és részben tartalmát illetően is lehet néhány fenntartásunk. A vallásos lelket foglalkoztatja a kérdés: ki és milyen Isten? Tehát igényli azon vonások ismeretét, amelyek az istenfogalom megértésében általában segítségünkre lehetnek. Ezért a hívő keresztény lélek minden bizonnyal hiányosnak érzi Varga Béla hittanának Istenről szóló részét. Igaz, kimondottan hivatkozik arra, hogy nincs szándékában felsorolni mindazokat a vonásokat, amelyeket Isten fogalmának megértésére általában fel szoktak sorolni. (74.)

Isten munkáiról szólva feltétlenül külön fejezetet szerettünk volna olvasni az isteni lényegből fakadó gondviselésről.

Ugyancsak Isten munkáinak csoportjába — „tevékenységi körébe“ — sorolható a szentlélek mint Isten személyének lényeges megnyilatkozása, reánk ható tevékenysége, s véleményünk szerint: a kijelentés is.

Ami a ma unitáriusa számára a legszembetűnőbb hiányosságot jelentheti Varga Béla munkájában, az kétségtelenül az emberről szóló felfogásunkat ismertető fejezet hiánya. Épp Jézus tanítása alapján, Varga Béla előbbieken már idézett megállapítását így egészíthetjük ki: az

unitárius keresztény hit négy pilléren nyugszik, úm.: Isten, Jézus, szentlélek és — az ember. Ember nélkül nincs kereszténység.

Ezek a megjegyzések és fenntartások természetesen semmit sem kívánnak levonni Varga Béla hittanának értékéből. Ilyen szándék még ha lenne is az utókor részéről, nyomban érvényét veszítené, hiszen a szerző kézírata nem maradt kiadásra szánt formában hátra. Varga Béla — ebben a formában legalábbis — nem szándékozott kiadni hittani előadásainak anyagát. Hogy mégis felemlítjük őket, az azért van, mert a felmerülő kérdések továbbgondolásukra hivatottak indítani bennünket. Épp Varga Béla szándékának is megfelelően, mert — ahogyan többször utal rá — az unitárius hittan nem lehet elavult fogalmak gyűjteménye, hanem mindennapi hitünk tartalmának kézenfekvő kifejezése (41.), s az unitárius vallásra nézve kétszeresen kötelező a „semper reformari debet“ elve. Állandóan törekednie kell arra, hogy hitét tisztázza és hittani kérdésekben határozott álláspontot tudjon elfogadni. Nem lehet célja, hogy valamikor megállapított hitcikkeket közöljön s ezek mellett vagy ellen állást foglaljon. Az unitárius hittan feladata az, hogy az evangéliumi keresztény hit igazságait s a keresztény vallás lényegének megértéséhez szükséges alapvető fogalmakat hozza egészen közel a mi mai felfogásunkhoz, az élő, mindennap újra meg újra születő hithez. (39—40.)

Miben összegezhetnének Varga Béla hittanának jelentőségét?

Nehéz egy könyv értékét minden szempontra kiterjedően felbecsülni.

Ha csak azt mondjuk, hogy egy könyv jelentősége hatásaiban nyilvánul meg, illetve jut kifejezésre igazán, Varga Béla hittana már akkor is felbecsülhetetlen szolgálatot tett az unitarizmusnak. Mint minden valóban maradandó értékű munka: nemcsak a maga korában, de azzal is, hogy az unitarizmus további fejlődési irányát — napjaink hitfelfogását is meghatározta.

A ma keresztény embere, aki kezébe veheti ezt a Dávid Ferenc halálának négyszázadik évfordulójára újra kiadott munkát, maradandó élményt és értékeket nyerhet általa. Mert Varga Béla nem valamiféle „olcsó vigaszt“ kínál olvasóinak. Rányítja szemünket, hogy az unitárius vallás nem valamiféle „kényelmes“ vallás. Ez a vallás nem kínál követőinek, sem az iránta érdeklődést tanúsító más felekezetűeknek önmagukban üdvözítő dogmákat elhívésre. Varga Béla kétséget kizáró módon mutat rá, hogy azok a keresztény századok, amelyek az ember-Jézusból imádat Krisztust alkottak, tulajdonképpen elszegényítették Jézus tanításának és követendő példaként előttünk álló személyes varázsának páratlan, mérhetetlen gazdagságát. Jézus hit- és életfelfogása épp központi fontosságú részében szenvedett kárt, midőn követőinek adott vallását néhány dogma elhívésére szűkítették le. A Jézus tanításán alapuló érték-kereszténység önmagában véve még nem üdvözít senkit. Igényli az „itt és most“, e földi létben élő és cselekvő, Istenben hívő ember részvételét is. Az olyan keresztényét, aki a jézusi eszményeket megélni akaró elhatározással és valóságos tartalommal képes betölteni Isten drága ajándékát, a hitet. Aki az élő Isten cselekvő munkatársa kíván lenni az emberi lelket tökéletesítő, az életet a szüntelen fejlődés útján előbbrevívó szeretetszolgálatban. Mert a jézusi kereszténységben a szeretet mint cselekvő élet nyilvánul. Ezt megvalósítani pedig összehasonlíthatatlanul nehezebb — állapítja meg Varga Béla —, mint dogmákat elfogadni, bennük hinni s ennek alapján remélni az üdvösséget. (62.)

Varga Béla két tanulmányát az alkalomnak megfelelő, szép előszóval bocsátotta a könyvek sorsának útjára a kiadó egyház püspöke, dr. Ferencz József.

A kötet végén rövid angol nyelvű összefoglalás és Varga Béla tanulmányának „Az unitárius hittan lehetősége, az unitárius közfelfogás“ c. fejezete található, a szerző egykori tanítványának, dr. Harrington S. Donaldné Szánthó Vilma — jelenleg New York-i lelkész — angol fordításában.

A kötet névmutató és tartalomjegyzékkel zárul, ami a kötet olvasása közben sokszor hiányolt jegyzetanyag hiányát juttatja eszünkbe. A kötethez csatolt jegyzetanyag kétségtelenül indokolt és igen hasznos lett volna. Akár Varga Béla — már említett — idegen szerzőkre való, meg lehetőségyakori utalásaira hivatkozunk, akár a filozófiában és teológiában tájékozatlan, világi és átlagolvasók nehézségeire gondolunk: egy ilyen jellegű és tartalmú szakmunka elengedhetetlen tartozéka a megfelelő magyarázó- és jegyzetanyag.

A külalakjában is igen szép, izléses kötet a magyarországi Egyetemi Nyomda kiváló munkáját dicséri.

Kovács István

Balogh Edgár: Vargyasi változatok. Bukarest, 1979. 180+5 l.

Akinek megélhetése miatt el kellett hagynia szülőföldjét, egy kicsit elidegenedik attól. Még pontosabban, nem is ő idegenedik el, hanem tőle idegenedik el a szülőföld, kiváltképpen az ottani emberek. Úgy jár az ilyen ember, mint Huszár Sándor a makfalvi gyümölcsösben: személyazonossági igazolványát kéri, már nem ismerik (Szülőföld kerestetik, A Hét 1980 7. sz.). Ezt az elidegenedést pótolja az a tény, hogy az ilyen ember előtt a szülőföld fogalma kitágul. Amit a szűkebb szülőhelyből elveszített, azt megkapja ott, ahol új ismeretséget kötött, ahol hivatását betölti, ahol gyakran megfordul.

Így váltott szülőfölddé Balogh Edgárnak is Vargyas.

Vallási megoszlás szerint Vargyas többségében unitárius, ezért is olvassuk szívesen a közel negyven esztendő alatt keletkezett írásokat, melyek rögzítik az ott végbement változásokat.

Könyvét a szerző műfajilag így határozza meg: „napló és jegyzet, riport és szociográfia között, egészében talán egy soha teljesen meg nem írt önéletrajz kivágott részeinek felel meg“.

A könyv olvasása közben boldogan tekintünk a sorok mögött Balogh Edgárra, aki úgy meg tudta szeretni a mi népünket. „Sodródásaimban temesvári szülőhelyem, apám Nagyszebenje és anyám Pozsonya, a prágai és budapesti tanulmányok, Kolozsvár és az olténiai katonáskodás, végül Brassó és újra Kolozsvár közt itt találtam végre maradandó családi fészekre, itt leltem honra, ez lett választott szülőföldem.“

Az 1941—1979 között keletkezett 36 írást a szerző három csoportba osztva tárja elénk: Emlék, Valóság és Jövő témakör szerint, melyhez Bartha Árpád 16 sikerült fényképfelvétele kapcsolódik.

Mindannyiunkat érdekelhet, hogyan változott közel négy évtized alatt a vargyasi élet, mely kezdetben nem különbözött a többi székely

falvak életétől, de az utóbbi időben sajátos helyzetet nyert, amikor tipikusan iparosodó székely faluvá változott. Amíg az iparosodással sok falu elnéptelenedett a városok javára, addig „Vargyas otthon maradt, s hogy virágzásnak indult, valósággal átépült, lakossága falun is városiasodni, új életformára térni kezdett“ — ez az altalaj kincsének köszönhető.

„A helyben maradó, a helyszínen iparosodó Vargyason kialakulhat a kettős. — egy falusi-városi életforma, melyben a műszaki civilizáció eredményei a tájjal, természettel való közvetlen kapcsolat megőrzésével párosulnak, s így egy még szokatlan, eléggé fel nem mért és értékelt, de sokat ígérő falun belül ipari-mezőgazdasági ökológia távlatait nyitogattják.“

Ezt a valóságot ábrázolják a cikkek, és ezt a jövőt álmódják meg, a kívülről érkező, de mégis benne élő író lelkén keresztül, a valóság talaján állva.

A könyv ipari, mezőgazdasági, népművészeti, kulturális szempontjai mellett hangot ad Vargyas vallási jellegének is.

Az unitárius templom képe mellett gyakran olvassuk nagy unitárius elődeink neveit is, akik a közművelődésben, az újjászületés sokféle lehetőségai között egy ma is értékesíthető sajátos hagyományt képviselnek. Ilyen szellemben emlegetve olvassuk Dávid Ferenc és Heltai Gáspár, Kriza János és Orbán Balázs nevét. Hálával gondol az író Dobai István egykori vargyasi unitárius lelkészre, mint a romániai magyar irodalom úttörőinek egyikére, a „Tizenegyek“ Vargyason élt és működött írójára.

Néhány vonással megrajzolva magunk előtt látunk a vargyasi templomban egy konfirmációt 1944 áldozócsütörtökén. „Mire beértünk a templom elé, a konfirmáció éppen megkezdődött... én a torony alatt hágtam fel egy rozoga lépcsőn, s benyomakódtam a karzatra. Tágas, derűs hajlék ez az istenháza, most élővirágba borult. 1812-ben kövenként hordták fel Alszezből s építették belőle az újat a szabad székelyek. Akkor még hadakoztak érte az úrbéres alszegiekkel s a birtokos Daniel Elekkel, manapság legfeljebb ilyen nagy ünnep alkalmával telik meg a templom. Felágaskodom, s jól látom a fiatalokat az úrasztala körül. Ott ül Samu is. Fehér inge idáig vakít, fekete ujjasán virágcsokor. A tiszteletes kérdéseket ad fel, s hol egy legény, hol egy leány fújja a betanult kátét. A leányokat is látom, abban a fekete-piros vargyasi viseletben mindahány, amelyben Rebit is először megpillantottam. Énekelnek, kórusban szavalják a hitvallást, s a tiszteletes szétosztja köztük a kenyeret. Kézbe veszik, úgy emelik a szájukba, és sorjába kortyintanak a kehely borából. Számomra különös látvány. Az én tömjénfüstös, ámbraillatos templomi gyermekélményeimben a szent ostya csak ízével szerepel. Lehunytuk a szemünket, rá sem mertünk volna nézni az Úr testére.“

„Szabadság és egyszerűség árad itt minden mozdulatból, semmiféle mítosz nincs ebben a kilúgozott szívű és megmosott agyvelejű unitárius faluban... Nézem a magasból a fenségesen emberi szertartást, s közben eszembe jut, mit mondott a reggel apánk... Most ott ül legelől, a Máthék padjában, mongolos arcán diadalmas mosoly. Fajából a nyolcadik kapta ma a konfirmációt.“

A továbbiakban meglepéssel olvassuk, hogy Dimény András vargyasi lelkészt a falu lelkiismeretének nevezi. Azt hiszem, senkitől sem várhat egy lelkész ennél szebb elismerést.

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Revista Bisericii Unitariene din R. S. România

Anul 86

1980

Nr. 1—2.

CLUJ-NAPOCA

CUPRINSUL

Dr. Lajos Kovács:	
Pastorală de Anul Nou	3
În numele democrației și unității tot mai desăvârșite	4
Dr. Kovács Lajos:	
În slujirea lui Dumnezeu și a omului. Raportul episcopal, privind slujirea Bisericii Unitariene în perioada de la 1 febr. 1979 la 15 martie 1980	6

STUDII

Dr. Árpád Szabó:	
Rezultatele cele mai recente ale cercetării științifice a Noului Testament, partea IV-a	18
Akos Egyed:	
Berde Mózes în 1848	27
Pál Binder:	
Familia Schässburger-Segesvári și tipografia Heltai din Cluj	33
Ritoók Zsigmondné (soția lui Ritoók Zsigmond):	
Karádi Pál și Comoedia Balassi	39
Zoltán Kisgyörgy:	
„Filius posthumus“ în Valea Pădurilor (Erdővidék)	44
Dénes Jakab:	
A decedat Gellérd Imre	45

LUCRĂRI OMILETICE

Dénes Botha:	
Focul	52
Dr. Dénes Szász:	
A trăi înflăcărat	54
Aron Török:	
Rugăciunea farizeului și a vameșului	57
József Báró:	
Să-l luăm în seamă pe semenul nostru	59

Ferenc Bálint:		
	Împărăția Lui Dumnezeu se aseamănă	61
István Kovács:		
	Copilul in timp	64
	Toate le procur pentru el	65
	Cu vorbă bună sau cu bătaie?	67
	„Spune o vorbă...”	69
	Castan sălbatic	70
	Frumusețea sufletului	73
	VIATA BISERICESCA ȘI ȘTIRI	75
	RECENZII	84

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: P.S.S. dr. Lajos Kovács, membrii: dr. Erdő János (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), Ferenc Sebe și György András

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church in R. S. România

Volume 86

Number 1—2.

1980

CLUJ-NAPOCA

CONTENTS

Pastoral letter at the beginning of the New Year, L. Kovács	3
In the sign of the accomplishing democracy and unity	4
In the service of God and man. The Bishop's report at the Chief Consistory meeting concerning the service of the Unitarian Church in the period of 1 february 1979 — 15 March 1980, L. Kovács	6

STUDIES

The latest results of scientific research of the New Testament. Part IV., Á. Szabó	18
Mózes Berde in the year 1848., Á. Egyed	27
The Schässburger-Segesvári family and the Heltai press from Kolozsvár, P. Binder	33
The Comoedia Balassi and Pál Karádi, Mrs. Zs. Ritoók	39
The "Filius posthumus" in the county Erdővidék, Z. Kisgyörgy	44
Imre Gellérd died, D. Jakab	45

SERMONS

The fire, D. Botha	52
To live glowingly, D. Szász	54
The prayer of the pharisee and the publican, Á. Török	57
Let us observe our neighbour, J. Bátor	59
The Kingdom of Heaven is similar, F. Bálint	61
Child in the time, I. Kovács	64
I shall obtain everything for him, I. Kovács	65
With good words or with beating? I. Kovács	67
"Say one word", I. Kovács	69
Horse-chestnut, I. Kovács	70
The beauty of the soul, I. Kovács	73
CHURCH LIFE — NEWS	75
BOOK REVIEWS	84

Redacție — Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, B-dul Lenin nr. 9. R. S. România, Tel. 14609.

